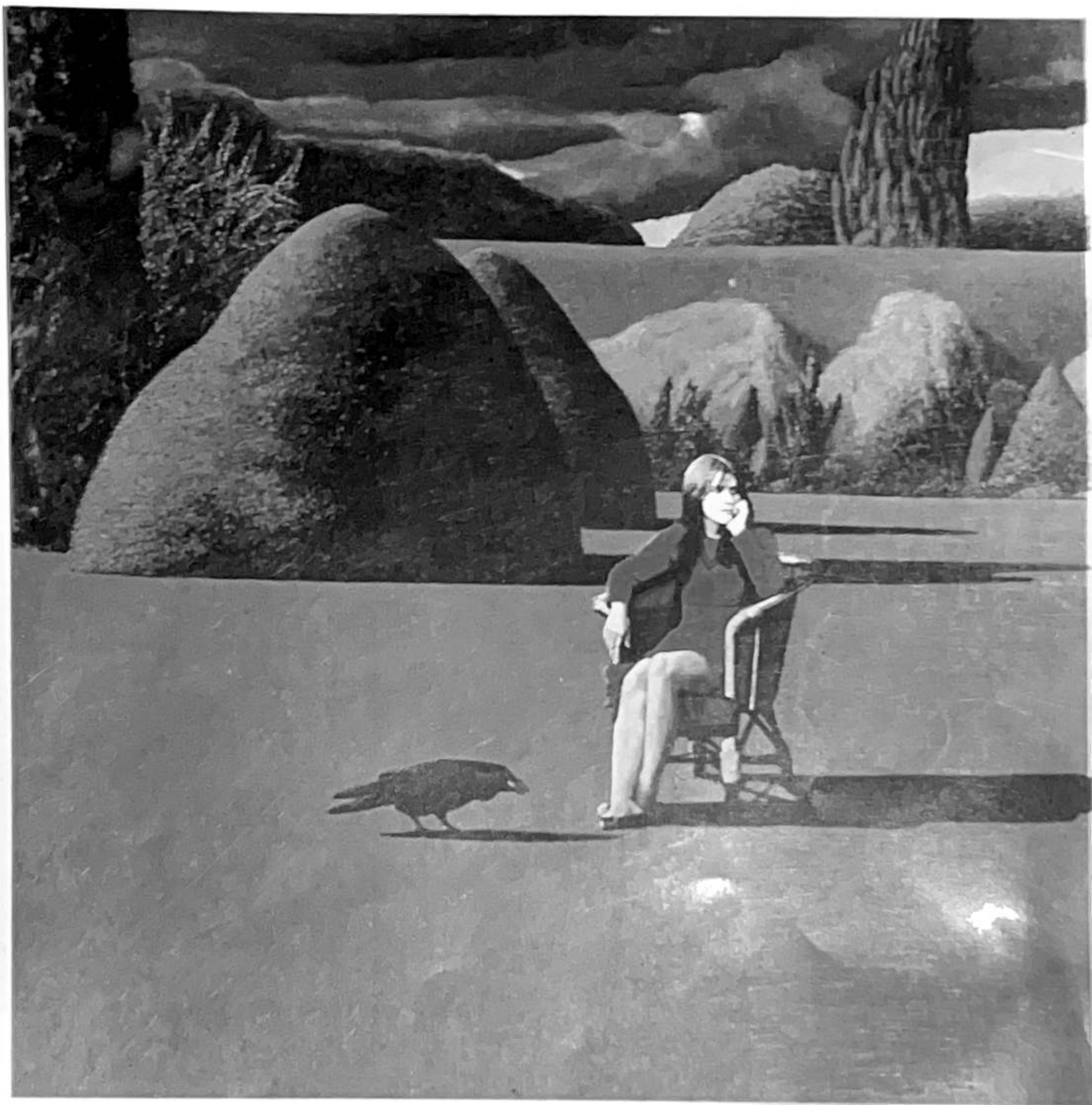

Νέα Οικολογία

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1990 • ΤΕΥΧΟΣ 74 • ΔΡΧ. 400

ΤΟ ΝΕΦΟΣ ΚΑΙ Ο κ. ΜΑΝΟΣ • ΕΛΑΙΩΝΑΣ • ΟΠΩΡΩΝΕΣ • Η «ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»
• ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ • ΛΙΓΝΙΤΕΣ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ

εσείς ξέρετε...

Τα ανόργανα υλικά, είναι τα πιο κατάλληλα
για την μόνωση και την προστασία
του σπιτιού σας

εσείς ξέρετε...

Τα μονωτικά υλικά πρέπει να είναι άκαυστα και να βοηθούν στην αναπνοή
του σπιτιού. Έτσι, εξασφαλίζουμε συνθήκες υγιεινής διαμονής
και ασφαλή κατασκευή

εσείς ξέρετε...

Το μονωτικό υλικό που θα χρησιμοποιήσετε, πρέπει να σας προσφέρει
ταυτόχρονα:

ΘΕΡΜΟΜΟΝΩΣΗ & ΠΥΡΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ & ΗΧΟΜΟΝΩΣΗ

εσείς ξέρετε...

και η επιλογή σας είναι ο
ελληνικός διογκωμένος περλίτης

Περλόμιν

από την φύση
για την οικοδομή σας

Α.Ε.Ε. ΑΡΓΥΡΟΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΔΙΟΓΚΩΣΕΩΣ ΠΕΡΛΙΤΗ - ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ 23 - 182 33 ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΕΝΤΗΣ
ΤΗΛ. 4905045 - 4916001 - 4923179 - 4923214 TELEX 211 91
ΥΠΟΚ/ΜΑ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ: ΓΡΑΦΕΙΑ: ΤΣΙΜΙΣΚΗ 85 - ΤΗΛ.: 20
ΑΠΟΘΗΚΗ: ΤΑΧ. ΘΥΡ. 82 ΚΑΛΟΧΩΡΙ

ΒΑΡΥΤΙΝΗΣ

ΙΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΤΗΛ. FAX 4923214

79531

ΤΗΛ. 571960 - 572353

Μηνιαία επιθεώρηση, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ. 36.19.837

Διευθυντής Σύνταξης
Μιχάλης Μοδινός

Συντακτική Επιτροπή
Θανάσης Βαλαβανίδης, Μαρτίνος Γκαϊτλιν, Σμάρω Γιαννακοπούλου, Π.Α. Γεράκης, Νίκος Καίσαρης, Δημήτρης Κωστόπουλος, Λεωνίδας Λουλούδης, Θανάσης Παπακωσταντίνου, Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος, Δημήτρης Παπαϊωάννου, Γιάννης Παρασκευόπουλος, Πάνος Πλαγιαννάκος, Γιώργος Πολίτης, Γιάννης Σακιώτης, Δήμος Τσαντίλης, Γιώργος Τσεκούρας, Τζελίκα Χαροκόπου, Κίμων Χατζημήτρος

Γραμματεία: Ζίνα Μοδινού

Διόρθωση: Γιάννα Κατσιαμπούρα

Σελιδοποίηση: Νίκος Πισκοπάνης

Φωτοστοιχειοθεσία: Ο Πολίτης, Κέκροπος 2, τηλ. 32.28.791

Εκτύπωση: Θανάσης Γκόνης, Χαρ. Τρικούπη 18, τηλ. 36.20.383

Βιβλιοδεσία: Νίκας, Φιλολάου 98, τηλ. 75.17.798

Έκδοση της Εταιρείας Οικολογίας και Ανάπτυξης, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ. 36.19.837

Συνδρομές: εσωτερικού, ετήσια 3.800 δρχ. - φοιτητές 3.000 δρχ., εξωτερικού 4.500 δρχ., υπηρεσιών 6.000 δρχ. Στείλτε ταχυδρομική επιταγή: Εταιρεία Οικολογίας και Ανάπτυξης, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

6. Ελαιώνας: Έχω μια κολοκυθιά	Τίνα Τσούτσου, Γιώργος Τσεκούρας
8. Αμίαντος: ο καλύτερος φίλος του ανθρώπου	Γιάννης Σακιώτης
8. Αριστερά, εκσυγχρονισμός και συγχρονισμός	Γιώργος Ριτζούλης
10. Βαμβάκια, τιμές, ξηρασία: μπροστά στην κρίση	Λεωνίδας Λουλούδης

ΝΕΦΟΣ

11. Οι καταλύτες, ο κ. Μάνος και η ρώσικη ρουλέτα	Γιάννης Παρασκευόπουλος
14. Υπέρ των δικύκλων	Μανώλης Βορδώνης

ΕΝΕΡΓΕΙΑ

18. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην Ελλάδα	Νίκος Βασιλάκος
24. Οι λιγνίτες της Δράμας (συνέντευξη)	Νίκος Καίσαρης, Γιάννης Σακιώτης

ΜΑΤΙΕΣ

27. Το Έλος	Σμάρω Γιαννακοπούλου

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

28. Οικοσυμπεριφορά σε απλά μαθήματα	Ζέφη Κόλλια

ΥΠΑΙΘΡΟΣ

30. Καταπολέμηση της παρακμής του αγροτικού κόσμου	Αλαίν Μπαρναμπέλ

33. INDEX

Κίμων Χατζημήτρος (επιμέλεια)

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

37. Ιχθυοκαλλιέργειες και ρύπανση	Δημήτρης Παπαϊωάννου

42. ΠΛΗΘΗ ΚΑΙ ΚΕΡΑΜΟΙ

Δημήτρης Κωστόπουλος

ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

44. Οπώρες και οπωρώνες	Γιώργος Ριτζούλης

46. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ - ΔΙΕΘΝΗ

ΒΙΒΛΙΟ

51. Οικοτοπία, του Έρνστ Κάλλενμπαχ
Διεθνές Δίκαιο και Περιβάλλον
Υγρότοποι (πρακτικά συνάντησης WWF) | Μιχάλης Μοδινός
Γιάννης Σακιώτης
Μ.Μ. |
|---|---|

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

54. Οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί σε σταυροδρόμι	Τάκης Φωτόπουλος
58. Περί συνολικότητας και δημοκρατίας	Γιώργος Ριτζούλης

ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ

60. Για μια υπαρκτική θεμελίωση του οικολογικού κινήματος	Φίλιππος Νικολόπουλος

ΔΙΑΛΟΓΟΣ - ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

64. Σκέψεις για τη «νέα πολιτική»	Θανάσης Καλόμαλος

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Κυκλοφορεί τό τεύχος 109
Νοέμβριος 1990

Δαμιανού Παπαδημητρώπουλου, 'Επί 'εσχάτη προδοσία

Γιώργου Καρρά, Dura lex ή πολιτική
'Αγγελου 'Ελεφάντη, 'Ο,τι αποφάσισε ό Κατσίκης
Γιώργου Μαργαρίτη, 'Η 'επιστροφή των 'αρίστων

Γιά τον 'Αλτουσέρ: Γράφουν 'Αγγελος 'Ελεφάν-
της, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιντή

Γιώργου Γιαννουλόπουλου, Περί βάσεως και
'εποικοδομήματος και μία 'άπάντηση του 'Αρι-
στείδη Μπαλτά

Γιώργου Μαργαρίτη, Η Μεσόγειος μπροστά
στον Β' παγκόσμιο πόλεμο

Σοφίας Ντενίση, Γιά τό μυθιστόρημα στόν δέκατο
'ενατο αιώνα

'Ηλία Κούβελα, «'Η κόμη της Βερενίκης» του
Γ. Γραμματικάκη, Σίας 'Αναγνωστοπούλου «Τά
διηγήματα» του Σάιτ Φάικ, 'Ανδρέα Πανταζό-
πουλου, «Μύθος και ιδεολογία στή Ρώσικη
'Επανάσταση» της 'Ελλης Παππά

Ζακύ Πρυνεντύ, Θρησκευτική 'εκπαίδευση και
σεβασμός της συνείδησης

Χαράλαμπου Γολέμη, Οί δύο όψεις του νομίσμα-
τος, Γιώργου Μαργαρίτη, Τά νέα μέτρα γιά τό
νέφος

'Ο Γιάννης Ρίτσος μιλάει γιά τήν ποίηση του
Γιάννη Ρίτσου και 'ένα σχόλιο της Χρύσας Προ-
κοπάκη

Ανοίκτη
τοθε μέρα
1200-2400

Eden
ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ
ΧΟΡΤΟΦΑΓΙΑΣ
ΦΛΕΣΣΑ 3 ΠΛΑΚΑ
ΤΗΛ. 3248858

press clipping
service ltd

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΥΠΟΥ Ε.Π.Ε.

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ
ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΣΑΣ

Δεν υπάρχει λόγος να κρατάτε αόκλητες τις εφημερίδες που
διαβάζετε, για να φυλάξετε μια είδηση που σας ενδιαφέρει. Κρο-
τείστε μόνο την είδηση.
Ζητείστε μας τα αποκόμματα όλων των εφημερίδων, για να μη
μείνετε εσείς στον κόπο να τα συγκεντρώσετε.
Δουλειά μας είναι να ενημερώνουμε και να σας ενημερώνουμε.
Διαβάζουμε όλες τις εφημερίδες (ελληνικές και ξένες) και κρατά-
με για λογαριασμό σας, τα αποκόμματα που σας αφορούν.
Δεν είμαστε «μερικοί άνθρωποι», αλλά ένα ολοκληρω δημοκρατι-
κό επεταείο που δουλεύει υπεύθυνα για την ειδη - δική σας
ενημέρωση.
Επικοινωνήστε μαζί μας!

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
Αριστείδου 6, 105 59, τηλ. 3215500, 3243351

ΑΛΑΙΝ ΜΙΝΚ

Η Μεγάλη Χίμαιρα

Μια άλλη άποψη
για την ενωμένη Ευρώπη

Η Ευρώπη; Όλοι μιλούν
ή κάνουν όνειρα γι'
αυτήν, αλλά κανένας δεν
ξέρει τι είναι.
Πραγματικότητα;
Προοπτική;
Ενημερωμένο,
αποκαλυπτικό, γραμμένο
με πάθος το διβλίο αυτό
δείχνει ότι η ενιαία
αγορά δεν κατασκευάζει
μια οικονομική ταυτότητα
και ούτε μια οικονομική
ταυτότητα, οδηγεί από
μόνη της σε μια
κοινότητα πετρωμένου.
Ίσως αύριο
ανακαλύψουμε ότι η
Ευρώπη δεν
ανταποκρίνεται στις
μεγάλες προσδοκίες μας
και μας επιφυλάσσει
εκπλήξεις...

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Τζαβέλλα 1 - 106 81 Αθήνα - Τηλ. 3604885 - 3622064 - Fax 3613065

ΕΞΑΝ

ΤΑΣ

Νέφος:

Φουτουρισμός και κυβισμός

Η εξαγγελία των «μέτρων κατά του νέφους» από τον αρμόδιο υπουργό κ. Μάνο έχει ένα μόνο θετικό στοιχείο. Δείχνει ότι η κυβέρνηση —η οποιαδήποτε κυβέρνηση— είναι πλέον υποχρεωμένη να λάβει υπόψη στα σοβαρά το αίτημα της κοινωνίας για αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στην πρωτεύουσα. Παρ' όλ' αυτά, τα μέτρα στρέφονται σχεδόν αποκλειστικά προς την κατεύθυνση των «καθαρών» αυτοκινήτων, τεχνολογίας εξαιρετικά αμφιλεγόμενης όσον αφορά την αποτελεσματικότητά της στα ελληνικά δεδομένα.

Πράγματι, από τα μέτρα της κυβέρνησης λείπει παντελώς μια φιλοσοφία που θα έβλεπε την αντιμετώπιση του νέφους και γενικότερα της ζωής στην πρωτεύουσα ως συνολικό πρόβλημα. Η αποκέντρωση έχει παντελώς λησμονηθεί, η περιφερειακή ανάπτυξη ομοίως, οι θεσμικές αναδιαρθρώσεις προς την κατεύθυνση της αποδυνάμωσής —πληθυσμιακής και διοικητικής— της πρωτεύουσας δεν έχουν την παραμικρή θέση στο «πακέτο». Ακόμη, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες της κυβέρνησης να εμφανισθούν τα μέτρα ως πολλαπλού χαρακτήρα, αυτά δεν έχουν παρά μια παραθετική και αποσπασματική χροιά. Σχεδόν τίποτα δεν λέγεται για τη βιομηχανία, για την επαναχωροθέτηση δραστηριοτήτων, για την αποδυνάμωση της κεντρικής διοίκησης, για την διαχείριση του χώρου του λεκανοπεδίου.

Χωρίς καμία υποδομή, χωρίς εκπαιδευμένους τεχνικούς και χωρίς αξιόπιστη διοίκηση, η χώρα σύρεται σ' έναν τεράστιο τζίρο όπου, εν ονόματι του εκσυγχρονισμού, τα πάντα παραδίδονται στα αυτοκίνητα μεγάλου κυβισμού. Η λογική των μεγάλων έργων δεν κάνει τίποτ' άλλο παρά να ενισχύει αυτή την υπόθεση. Ελπίδα όλων είναι λοιπόν να ατροφήσουν τα μέτρα, όπως άλλωστε έχει συμβεί και με προηγούμενα «πακέτα». Η αναβάθμιση της ζωής στην πρωτεύουσα δεν νοείται χωρίς το όραμα μιας μικρότερης, ανθρωπινότερης και παραδομένης στη συλλογικότητα πόλης. Αντ' αυτού, μας προσφέρεται σήμερα το αναπαλαιωμένο μικροαστικό όραμα του Ι.Χ. Αλλά αυτός ο «εκσυγχρονισμός» δεν προσφέρει καμιά κοινωνική προοπτική.

Ελαιώνας: Έχω μια κολοκυθιά

Η υπόθεση «Ελαιώνας», αν όχι τίποτε άλλο, αποδεικνύει τη δύναμη των μέσων ενημέρωσης. Στο άκουσμα του ονόματος Ελαιώνας όλοι, πλέον, γνωρίζουμε ότι πρόκειται για μια περιοχή πάνω από 9.000 στρέμματα που βρίσκεται πολύ κοντά στο κέντρο της Αθήνας, με ιστορική σημασία που πηγάζει από την Ιερά Οδό, με την ελιά του Πλάτωνα — θύματα και οι δύο των κυκλοφοριακών αναγκών των Αθηναίων — και με τον ελαιώνα των 150.000 δένδρων του παρελθόντος. Μια περιοχή που αγνοούσαν ακόμη και υπουργοί, μόλις προ διετίας.

Οι 5.000 κάτοικοι της περιοχής, μαζί με τους πλέον των 70.000 εργαζομένους σε χιλιάδες βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, ζουν καθημερινά το αποκρουστικό περιβάλλον, που οφείλεται στην ανεξέλεγκτη δόμηση, την άναρχη ανάπτυξη, τη βαριά κυκλοφορία κάθε είδους οχημάτων σε απaráδεκτα οδικά δίκτυα, στην υποτυπώδη έως ανύπαρκτη τεχνική και κοινωνική υποδομή, στη ρύπανση από βιομηχανικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες και σε οτιδήποτε άλλο ενοχλητικό και κακαίσθητο στοιχείο μπορεί να φανταστεί κάποιος. Ο άμεσος συνειρμός, λοιπόν, που εγείρει η περιοχή ταυτίζεται με μια αποκρουστική εικόνα.

Εδώ όμως υπάρχουν δυο σημαντικές εξαιρέσεις. Η πρώτη αφορά τα μέσα ενημέρωσης και η δεύτερη τα πολιτικά πρόσωπα της χώρας. Και οι δύο ομάδες βρίσκουν την περιοχή αρκετά ελκυστική. Η πρώτη διότι αντλεί δεκάδες θέματα από τις ιδιομορφίες της περιοχής και την πολυπλοκότητα των προβλημάτων της. Η δεύτερη ομάδα διότι την χρησιμοποιεί ως αρένα πολιτικής αναμέτρησης (προεκλογικά και μετεκλογικά), καθώς επίσης και για την επίλυση προσωπικών διενέξεων, είτε αυτές αφορούν ενδοκομματικές διαφορές είτε εξωκομματικές είτε ακόμα διαφορές που προκύπτουν από τις επίκαιρες (και τόσο παραπλανητικές για τον ελληνικό λαό) συμμειξεις και ανταλλαγές πολιτικών χώρων και προσώπων.

Σε παράσταση ή φέστα (όπως αποκλήθηκε το γεγονός από κάτοικο της περιοχής) μετατράπηκε μια από τις προσπάθειες του περιοδικού *Αντί*, της Εναλλακτικής Κοινότητας «Παρέμβαση» και του Εξωραϊστικού-Μορφωτικού Συλλόγου «Άγιος Σάββας» στη συνάντηση που διοργανώθηκε την 4η Νοεμβρίου 1990 στην περιοχή Μαρκόνη, με την ευκαιρία της παράδοσης ενός χώρου διαμορφωμένου από τα μέλη της Εναλλακτικής Κοινότητας «Παρέμβαση». Η συνάντηση έδωσε την αφορμή να συζητηθεί για άλλη μια φορά το θέμα «Ελαιώνας» μεταξύ υπευθύνων και ανευθύνων, επιστημόνων και μη, δημοσιογράφων, μονίμων της πολιτικής ζωής του τόπου, δημοσιογράφων, χρονογράφων και σεναριογράφων οι οποίοι, την επομένη της συνάντησης, μετέφεραν όσα λέχθηκαν με διάφορους τρόπους.

Το σχόλιο αυτό δεν αποβλέπει στην περιγραφή της ατμόσφαιρας που επικράτησε στην πλατεία της οδού Άνοιξης ούτε επίσης στην περιγραφή της τόσο θερμής υποδοχής που επεφύλαξαν η Εναλλακτική Κοινότητα «Παρέμβαση», ο Σύλλογος «Άγιος Σάββας» και το περιοδικό *Αντί* στους προσκεκλημένους (ομολογούμε εδώ ότι η

Νέα Οικολογία πήγε απρόσκλητη). Η ανάγκη γι' αυτό το σύντομο κείμενο πήγασε από την αγανάκτηση που προξενούν οι ανεύθυνες και επιπόλαιες απαντήσεις αφενός των πολιτικών φορέων και αφετέρου των δημοσιογράφων και αρθρογράφων που πιστεύουν ότι μπορούν να παίξουν με το μέλλον της περιοχής του Ελαιώνα κατά το πρότυπο της κολοκυθιάς.

— Έχω μια κολοκυθιά που κάνει τον Ελαιώνα 50% πράσινο.

— Και γιατί να τον κάνει 50% πράσινο;

— Αμ πόσο θες να τον κάνει;...

Και το παιχνίδι συνεχίζεται με διάφορες προσφορές για ποσοστά πράσινου, δρόμων, άλλων κοινόχρηστων, κατοικίας κ.λπ. Λίγες ήταν πράγματι οι φωνές που ακούσαμε εκείνη την Κυριακή (αλλά και στο παρελθόν) να αντιστέκονται σ' αυτό το τόσο ανεύθυνο παιχνίδι. Ανεύθυνο, κυρίως, διότι δεν καθιστούσε κανένα — ούτε τους κατοίκους της περιοχής ούτε τους εργαζομένους ούτε και αυτούς που δεν έχουν άμεσο συμφέρον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό αλλά απλώς ενδιαφέρεται για τον τρόπο αναβάθμισής της. Γιατί —ας μην το ξεχνάμε— η οποιαδήποτε άποψη περί σχεδιασμού οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη της, εκτός των δυνατοτήτων της περιοχής, τους περιοριστικούς παράγοντες που δημιουργούν ή θα δημιουργήσουν σοβαρά εμπόδια στην πιθανή ανάπτυξή της. Επομένως, οι περιορισμοί αυτοί και ο τρόπος με τον οποίο θα ξεπεραστούν είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την εφικτότητα οποιασδήποτε πρότασης. Έτσι, λοιπόν, αυτά που θα έπρεπε να ακούσουμε να συζητούνται θα ήταν τα εξής:

Πρώτον, σε ποιο βαθμό οι δραστηριότητες της βιομηχανίας, βιοτεχνίας, χονδρεμπορίου, μεταφορών και ακόμα μερικών κρατικών φορέων αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης και για ποιους λόγους.

Δεύτερον, σε ποιο βαθμό τα συμφέροντα αφενός των έξι δήμων, τμήματα των οποίων απαρτίζουν την περιοχή και, αφετέρου, οι λειτουργικές ανάγκες της Αθήνας αποτελούν εμπόδια στο σχεδιασμό της περιοχής.

Τρίτον, σε ποιο βαθμό οι αδυναμίες των υπαρχόντων μηχανισμών σχεδιασμού και εφαρμογής δυσχεραίνουν την επίλυση των προβλημάτων που αναφέραμε παραπάνω και επομένως αποτελούν σοβαρό ανασταλτικό παράγοντα στην υλοποίηση οποιουδήποτε σχεδίου έχει προταθεί μέχρι σήμερα.

Αρχίζοντας από την πρώτη ομάδα παραγόντων, οι απαιτήσεις της βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας που εξελίσσεται σήμερα στην περιοχή του Ελαιώνα — και της οποίας οι λειτουργικές ανάγκες ικανοποιούνται ελλειπώς — αποτελούν τον σημαντικότερο ίσως παράγοντα αντίστασης προς μιαν εξέλιξη η οποία θα χαρακτηριζόταν κυρίως από χρήσεις κατοικίας και αναψυχής. Εξίσου σημαντική θα πρέπει να θεωρηθεί η πολιτική πίεση που ασκείται από τους 70.000 εργαζομένους στην περιοχή, η οποία με απλούς και μόνο υπολογισμούς είναι δεκατετραπλάσια αυτής των 5.000 μόνιμων κατοίκων της. Παρόμοια αναγκαιότητα λειτουργίας στην περιοχή

προβάλλουν οι κλάδοι των μεταφορών, του χονδρεμπορίου και υπηρεσίες κρατικών φορέων μεταξύ άλλων.

Η αδυναμία ή / και απροθυμία εφαρμογής του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (Ρ.Σ.Α.) και οι σημαντικές ελλείψεις του σε θέματα διευθέτησης δραστηριοτήτων που αφορούν τις μεταφορές και το χονδρεμπόριο διαψεύδουν όχι μόνο τις ελπίδες διευθέτησης του προβλήματος των κατοίκων του Ελαιώνα αλλά και τις ελπίδες για την ορθολογικότερη λειτουργία των δραστηριοτήτων, που σήμερα φιλοξενούνται εκεί.

Η ανυπαρξία μιας σαφούς και μόνιμης χωροθέτησης αυτών των δραστηριοτήτων ζημιώνει σημαντικά την εθνική οικονομία, από τη στιγμή που οι απαραίτητες επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα για την αύξηση της παραγωγικότητας, μέσα από αναγκαίες επεκτάσεις, αλλά και για την εγκατάσταση αντιρρυπαντικού εξοπλισμού αποθαρρύνονται από το υπάρχον κλίμα αβεβαιότητας.

Δεν έχουμε μέχρι στιγμής αναφέρει τίποτα για τον πρωτεύοντα, από άποψη σπουδαιότητας, παράγοντα κόστος, το οποίο βέβαια δεν ανέρχεται μόνο στα 250 δισ. που απαιτούνται για απαλλοτριώσεις. Το κόστος που θα δημιουργηθεί είναι πολλαπλάσιο λόγω των αναγκών της μετεγκατάστασης (αγορά γης, υποδομή σε δίκτυα και κτιριακές εγκαταστάσεις, μεταφορά εξοπλισμού ή / και αγορά νέου κ.λπ.) και θα 'πρεπε οπωσδήποτε να αντιμετωπισθεί, ώστε η μετεγκατάσταση να επιτύχει όχι μόνο την εξυγίανση του Ελαιώνα αλλά και ένα βήμα για την οικονομία.

Ως δεύτερο σημείο αντίστασης για την τύχη του Ελαιώνα αναφέραμε τα προβλήματα που δημιουργούνται από δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος αφορά τους διαφορετικούς βαθμούς διαλλακτικότητας και εγωκεντρισμού που χαρακτηρίζουν τους έξι δημοτικούς συν - κληρονόμους της διαμορφωμένης κατάστασης. Ο δεύτερος λόγος αφορά τις πολιτικές πιέσεις της κεντρικής κυβέρνησης, αποσκοπούσες στη συνέχιση ή εισαγωγή νέων δραστηριοτήτων που ικανοποιούν ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά συμφέροντα. Έτσι λοιπόν, η συνέχιση μιας τέτοιας πολιτικής εκ μέρους των δύο πλευρών διαγωνίζει το σημερινό αδιέξοδο. Από τη μια πλευρά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, λόγω έλλειψης πόρων και των απαραίτητων θεσμοθετημένων μηχανισμών, δεν προχωρεί στην εφαρμογή μιας πολιτικής που μακροπρόθεσμα θα επέλυε τα σημαντικώ-

τερα προβλήματα της περιοχής. Από την άλλη, η κεντρική κυβέρνηση αποθαρρύνεται στη λήψη ριζικών αποφάσεων που είναι απαραίτητες στην περίπτωση του Ελαιώνα, φοβούμενη το πολιτικό κόστος που δημιουργεί η έλλειψη της ευλογίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Από το σημείο αυτό οδηγούμαστε αυτόματα στην τρίτη ομάδα παραγόντων, που αναφέραμε νωρίτερα. Τα νεοδημιουργημένα σχήματα σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικής (όπως Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι Δήμων, Ενώσεις Αναπτυξιακών Συνδέσμων) εξυπηρετούν ίσως την υπέρβαση εμποδίων που προκαλούν μεγάλα σε χωρική κλίμακα και πολύπλοκα συστήματα (π.χ. Ελαιώνας, Καλαμάς, Αμβρακικός). Παρ' όλ' αυτά, η έλλειψη εμπειρίας, ανάπτυξης των απαραίτητων διοικητικών ικανοτήτων και θεσμικού υπόβαθρου δεν τους επιτρέπει ακόμα να δράσουν αποτελεσματικά σε περιπτώσεις όπως αυτές του Ελαιώνα. Εντούτοις, η εξέλιξη των σχημάτων αυτών είναι εκείνη που θα συμβάλει μελλοντικά στην επίλυση παρόμοιων προβλημάτων.

Το ευτύχημα είναι ότι υπάρχουν κοινά αποδεκτές παρεμβάσεις, οι οποίες πιστεύουμε ότι πρέπει να αποτελέσουν το επόμενο βήμα. Αυτές αναφέρονται είτε στη μετεγκατάσταση μιας σειράς βιομηχανικών μονάδων και κλάδων, όπως επιμεταλλωτήρια, χυτήρια, βυρσοδεψεία, τουβλάδικα, μπαταριάδικα, βαφεία αυτοκινήτων (για τους οποίους υπάρχουν πλήρεις μελέτες μετεγκατάστασης από το 1985 και το 1988 συμπληρωματικά), είτε στην απαρχή της αποκατάστασης και ανάδειξης των ιστορικών στοιχείων της περιοχής. Η σταδιακή εφαρμογή τους θα έδινε νόημα στην ανανέωση της συνάντησης στην πλατεία Μαρκόνη για του χρόνου.

Διαφορετικά, έχοντας αναγνωρίσει αυτά ως τα τρία καίρια σημεία αντίστασης στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό του Ελαιώνα, και έως ότου ξεπεραστούν οι ενδογενείς αδυναμίες που δημιουργεί η πραγματικότητα και όχι τα λεχθέντα των προσκεκλημένων, οι κάτοικοι της περιοχής Μαρκόνη θα απολαμβάνουν μόνο τις χαρές που προσφέρουν οι δικές τους παρεμβάσεις μέσα στο χώρο.

Τίνα Τσούτσου
Γιώργος Τσεκούρας

Αμίαντος: ο καλύτερος φίλος του ανθρώπου

...Βρίσκεται παντού. Στη στέγη μας, στην ανθεκτική μας θερμομόνωση, στην καπνοδόχο μας, στα φρένα των αυτοκινήτων, εσχάτως και στο νεράκι που πίνουμε. Αυτό το εξαιρετικό υλικό δεν μας εγκαταλείπει ποτέ. Η ΕΥΔΑΠ, αλλά και οι κατά τόπους υδρευτικές επιχειρήσεις, έχουν προ πολλού μεριμνήσει ώστε οι τόσο απαραίτητες για την υγιεινή μας διατροφή ίνες αμιάντου να περιέχονται στην ...αναγκαία αναλογία στο νερό που πίνουμε. Σχεδόν όλο το υδροδοτικό δίκτυο των αστικών περιοχών αποτελείται από αμιαντοσωλήνες.

Αλλά παρά τις διαβεβαιώσεις των αρμοδίων της ΕΥΔΑΠ, η κανονική ροή σε ίνες αμιάντου δεν μπορεί ακόμη να θεωρηθεί επαρκής. Επαφίεται στον πατριωτισμό και την καλή θέληση των τεχνικών υπηρεσιών των κατά τόπους ΕΥΔΑΠ, που ενώνοντας τους σωλήνες κατορθώνουν (πολύ συχνά, αποδεδειγμένα) να σπάνε τις άκρες τους, με αποτέλεσμα να γίνεται διαρροή ινών. Ακόμη, στους αφανείς νέους συνδρομητές που, συνδέοντας την παροχή τους με κάποιον κεντρικό αγωγό (μέθοδος ζωστήρα), τρυπούν το αμιαντοτσιμέντο απελευθερώνοντας δισεκατομμύρια ίνες στο πόσιμο νερό.

Ας μιλήσουμε όμως λίγο σοβαρά. Οι τελευταία εμφανισθείσες ανησυχίες, που ξεκίνησαν από μια κινητοποίηση 183 πολιτών της συμπρωτεύουσας, είναι εύλογες. Διότι δεν αρκούν οι ...επιστημονικού κύρους ανακοινώσεις εφησυχασμού από τον διοικητή της ΕΥΔΑΠ ούτε βέβαια οι παρόμοιες των βιομηχάνων αμιαντοτσιμέντου περί καταλληλότητας του υλικού που χρησιμοποιείται στις σωληνώσεις ύδρευσης. Ήδη η έρευνα στον υπόλοιπο κόσμο έχει αποδείξει πως, μετά την διαπίστωση ότι η εισπνοή ινών αμιάντου προκαλεί καρκίνο του πνεύμονος, «δεν μπορεί να αποκλεισθεί σήμερα το ενδεχόμενο οι καταπνόμενες ίνες αμιάντου να προκαλούν καρκίνο» (Παγκό-

σμια Οργάνωση Υγείας). Γι' αυτό και από τον Αύγουστο του 1996 έχει αποφασισθεί στις ΗΠΑ να απαγορευθούν οι σωλήνες αμιαντοτσιμέντου που χρησιμοποιούνται στην ύδρευση.

Αλλά και στην Ελλάδα, σε έρευνα που πραγματοποιήσε το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών στην Κέρκυρα, αποδείχτηκε ότι το νερό, λόγω σκληρότητας, αποσπά μεγάλο αριθμό ινών από τους αγωγούς αμιάντου, που υπάρχουν στο δίκτυο της πόλης. Το αποτέλεσμα αυτό δεν ισχύει βέβαια για περιοχές με μαλακά νερά, όπως η Αθήνα, αλλά δεν νεράν, να συμβεί το ίδιο. Ακόμη, οι παλιοί αποσυρόμενοι σωλήνες εγκαταλείπονται χωρίς προφυλάξεις με κίνδυνο να μολύνουν τα υπόγεια νερά καθώς αποσαρθρώνονται.

Το πρόβλημα φαίνεται πως λαμβάνει τεράστιες διαστάσεις στη Θεσσαλονίκη. Το πρόγραμμα μεταφοράς νερού από τον Αλιάκμονα προχωρεί κανονικά, την ίδια στιγμή που στα νερά του ποταμού βρέθηκαν τρομακτικές ποσότητες ινών αμιάντου. Οι ειδικοί υπόσχονται να βρουν τις «πηγές» των ινών και να εκτρέψουν με κατάλληλα φράγματα ή να διωλίσουν τα αμιαντοφόρα νερά. Οι 183 πολίτες που κινητοποιήθηκαν, ζήτησαν εγγυήσεις για το θέμα από την υδρευτική εταιρεία, οι οποίες δεν δόθηκαν βέβαια. Δόθηκαν όμως 14 εκατομμύρια δραχμές στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης για να πραγματοποιήσει την προαναφερθείσα έρευνα. Κρίμα... Μια καλή ευκαιρία για την ισόβια διασφάλιση αμιαντούχου νερού για τους Θεσσαλονικείς κινδυνεύει να χαθεί, και να παραμείνουν δέσμιοι των τεχνικών που θα κόβουν και θα ράβουν σωλήνες όποτε χρειαστεί...

Γιάννης Σακιώτης

Αριστερά, εκσυγχρονισμός και συγχρονισμός

Η συζήτηση για την περιβόητη «διαχωριστική γραμμή» μεταξύ Δεξιάς και αντιδεξιάς, όπως και ο γενικότερος προβληματισμός για το σύστημα των πολιτικών κομμάτων στη χώρα μας απασχολεί τα τελευταία χρόνια ένα ευρύτερο κοινό, ιδίως όμως των αριστερών πολιτικών πεποιθήσεων ή καταβολών. Στο *Αντί* της 5ης Οκτωβρίου (τ. 448), μέλη του Συνασπισμού προβληματίζονται για το ζήτημα των συμμαχιών και εκθέτουν την άποψή τους στο ντοκουμέντο «Συνασπισμός: οι συμμαχίες και η κρίση». Ωστόσο, η όλη προβληματική δεν αφορά μόνον τον Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου ούτε μπορεί να εξαντληθεί με δύο τρία ανοικτά για τους αριστερούς ερωτήματα (π.χ. αν ήταν σωστή ή λάθος η σύμπραξη του Συνασπισμού με τη Ν.Δ. στην περσινή κυβέρνηση Τζαννετάκη, αν είναι ορθό να συγκλίνουν τώρα με το ΠΑΣΟΚ με όρους στρατηγικούς ή τακτικούς κ.λπ.). Πίσω όμως από

τις παλινδρομήσεις υπάρχει η δύναμη που κινεί το εκκρεμές, δηλαδή η αναντιστοιχία κοινωνίας και κομματικών εκφράσεων...

Αν και το Ντοκουμέντο στο *Αντί* δεν θέτει ευθέως τέτοιο ζήτημα, θα μπορούσε κανείς να διακρίνει σήμερα ότι στην πολιτική δεν υπάρχουν αιώνια σημεία αναφοράς όπως ο Πολικός Αστέρας. Είναι φανερό ότι το γραμμικό σχήμα Δεξιά - Κέντρο - Αριστερά, το οποίο επί δύο αιώνες πρόσφερε ένα μάλλον αξιόπιστο σύστημα προσανατολισμού, αδυνατεί πλέον να απεικονίσει με ακρίβεια τη σημερινή πραγματικότητα. Μερικές φορές οδηγεί ακόμα και σε μεγαλοπρεπείς συγχύσεις: Ποιος είναι, ας πούμε, οι «αριστερές» και ποιος οι «δεξιές» δυνάμεις στα νέα Κοινοβούλια των ανατολικοευρωπαϊκών χωρών;

Το πρόβλημα, αν και γενικεύθηκε τελευταία, έχει ήδη κάποια ηλικία. Βασανίζει, λόγου χάριν, τον κόσμο της

πολιτικής οικολογίας από την αρχή της συγκρότησής του. Η πράσινη πολιτική δεν είναι δυνατό να καταταγεί στη Δεξιά, στο Κέντρο ή την Αριστερά με την παραδοσιακή και γενικώς αναγνωρίσιμη έννοιά τους, εκτός ίσως αν προχωρήσει κανείς σε παραδοχές μάλλον χονδροειδείς και αθέμιτες. Υπάρχει βέβαια η ιδιαίτερου βάρους κοινωνική διάσταση της πράσινης πολιτικής και το κριτικό - ουτοπικό της σχέδιο για τον κόσμο, τα οποία είναι και αιτήματα μιας αριστερής παράδοσης, απελευθερωτικής, ανθρωπιστικής και επίκαιρης όσο ποτέ. Ωστόσο, η γενικώς παραδεκτή Αριστερά, μετά από το μακροχρόνιο διαζύγιο του πλειοψηφικού της κορμού από τον κριτικό και απελευθερωτικό Λόγο, θα δυσκολευθεί πολύ να αποκαταστήσει τη χαμένη τιμή της. Και δεν γίνεται να φέρουν σε πέρας κάποιοι άλλοι αυτό το έργο για λογαριασμό της. Η σύγχυση που προκαλεί σήμερα το γραμμικό σχήμα Δεξιά - Αριστερά έχει στο κέντρο της την ιστορική αποτυχία της παραδοσιακής Αριστεράς.

Η πολιτική οικολογία δεν βαρύνεται με ανάλογα ιστορικά χρέη· αυτό όμως δεν την γλιτώνει από το δύσκολο πρόβλημα των συμμαχιών και των ιεραρχήσεων. Αυτό τον ογκόλιθο, που υπάρχει στο δρόμο τους, οι εγχώριοι οικολόγοι δεν τον έχουν δυστυχώς ούτε καν ψηλαφήσει, σ' αυτό το μικρό διάστημα πολιτικής τους ύπαρξης. Αντίθετα, οι αριστεροί του Συνασπισμού έχουν αρκετή πείρα για να καταλάβουν ότι έφθασε να κλείνει ακόμα και το οπτικό τους πεδίο. Προσπαθούν λοιπόν να κυλήσουν τον ογκόλιθο δεξιά ή αριστερά και τραυματίζουν τα χέρια τους. Τραυματισμένοι βγήκαν από το «πείραμα Τζαννετάκη», τραυματισμένοι βγαίνουν και από τη νέα προσέγγιση με το ΠΑΣΟΚ. Η νέα τους πρόταση για απελευθέρωση της φραγμένης λεωφόρου «προσδιορίζεται πρωτίστως από την κυρίαρχη σ' αυτή την κρίσιμη φάση αντίθεση εκσυγχρονισμού-καθυστέρησης».

Μ' αυτή την πρόταση θα μπορούσαμε να ανοίξουμε έναν διάλογο εξαιρετικά χρήσιμο. Ωστόσο, το ζεύγος εκσυγχρονισμός-καθυστέρηση είναι τόσο ασαφές και πολυχρησιμοποιημένο, ώστε κινδυνεύουμε να συζητάμε με φάντασμα ή με χαμαιλέοντα. Τι σημαίνει αλήθεια «Ευρώπη» ή «πρόοδος» (λέξεις - κλειδιά σε μια συζήτηση περί εκσυγχρονισμού) για τους αριστερούς μετά την πτώση του Τείχους; Είναι περισσότερο σύγχρονο το να ανθήσουν επιτέλους οι (οικονομικοί) αριθμοί; Μήπως, χωρίς οικολογική και περιβαλλοντική αναβάθμιση του ελλαδικού χώρου, δεν θα είμαστε καταδικασμένοι να καταστρέφουμε αν όχι το οικονομικό, βέβαια πάντως το ανθρώπινο κεφάλαιο; Φοβάμαι ότι η απάντηση θα αργήσει. Άλλα είναι σήμερα τα προβλήματα επιβίωσης του Συνασπισμού.

Ο ώριμος κόσμος της Αριστεράς και ο νηπιακός κόσμος της οικολογίας δεν έχουν ακόμα κοινό κώδικα επικοινωνίας· μοιράζονται όμως κατά παράδοξο τρόπο μια κοινή αποτυχία να επωφεληθούν από την κρίση του ΠΑΣΟΚ. Από την κρίση αυτή επωφελήθηκε μέχρι τώρα μόνον η Νέα Δημοκρατία, με τα γνωστά αποτελέσματα. Όταν το σκάνδαλο Κοσκωτά έμοιαζε να καταργεί κάθε πολιτική αξιοπιστία του Ανδρέα Παπανδρέου, η Αριστερά φαντάστηκε (μάλλον αφελώς) ότι η διάλυση του ΠΑΣΟΚ επίκειται και προσπάθησε να καρπωθεί τα ανάλογα. Η εσπευσμένη συμμετοχή των Οικολόγων Εναλλακτικών στις βουλευτικές εκλογές (προσοχή, όχι η συγκρότησή τους) είχε επίσης σχέση με τέτοιες ανεδαφικές υποθέσεις. Ένα χρόνο μετά, έχει μάλλον αποδειχθεί η αντοχή του ΠΑΣΟΚ, όπως και η αντοχή του παραδοσιακού δεξιού στοιχείου μέσα στην ενισχυθείσα Νέα Δημοκρατία. Ο κ. Ανδριανόπουλος το γνωρίζει από πρώτο χέρι.

Εκσυγχρονιστική - ευρωπαϊκή ώθηση είναι αδύνατο να υπάρξει ως πρόταση εξουσίας στη σημερινή Ελλάδα χωρίς έναν σοσιαλδημοκρατικό πόλο («κεντροαριστερό», σύμφωνα με την παραδοσιακή πολιτική τοπογραφία). Και αυτός μόνον από το ΠΑΣΟΚ μπορεί να προέλθει, σε συνεργασία βέβαια με δυνάμεις από το Συνασπισμό. Αυτή είναι η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα, όσο και αν στη σοσιαλδημοκρατική συνιστώσα της ΕΑΡ ή της Νέας Πορείας προκαλεί προς το παρόν αλλεργία: δυστυχώς γι' αυτούς (και για μας), όταν οι εκσυγχρονιστές της Πρώτης χτυπούσαν όχι μόνον τον Κουτσόγιωργα αλλά και τον Σημίτη, πριόνιζαν το κλαδί επάνω στο οποίο κάθονταν. Ο Χαρίλαος Φλωράκης δίνει τώρα, ανενόχλητος, την τελευταία τσεκουριά.

Η μεταπαπανδρεϊκή περίοδος πλησιάζει, για βιολογικούς λόγους. Τότε η συζήτηση περί εκσυγχρονισμού θα παύσει να είναι απλή φιλολογία και θα συνδεθεί «με την ευρωπαϊκή λογική και ευρωπαϊκή διάσταση της προοπτικής της». Κανένας κίβδηλος και άγονος εθνοκεντρισμός, όπως τον αποκαλεί το Ντοκουμέντο στο Αντί, δεν θα μπορεί να αποκρύψει τη διαφορά μεταξύ *εκσυγχρονισμένου και σύγχρονου*. Δηλαδή μεταξύ αυτού που ακολουθεί τις μόδες αφενός και αυτού που απαντά στα πραγματικά προβλήματα του καιρού μας αφετέρου. Σε μια τέτοια συζήτηση, η πολιτική οικολογία μπορεί να είναι ο καλύτερος ανατόμος αυτής της διαφοράς.

Γιώργος Ριζούλης

Βαμβάκια, τιμές, ξηρασία, αλάτι: μπροστά στην κρίση

Μετά από πέντε χρόνια, με την ευκαιρία μιας εκπαιδευτικής εκδρομής, ξαναγύρισα στην κοινότητα της πεδινής Φθιώτιδας, όπου έζησα περισσότερο από ένα χρόνο ερευνώντας την κοινωνική και οικονομική της εξέλιξη. Τότε, στα 1985, η κοινότητα ήδη εθεωρείτο συγκριτικά πολύ ανεπτυγμένη, όπως άλλωστε και η πλειοψηφία των υπόλοιπων πεδινών κοινοτήτων του νομού, σε αντίθεση με τις κοινότητες των ημιορεινών και ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών. Το βαμβάκι που είχε διαδεχθεί το ρύζι —κυρίαρχο προϊόν του τόπου στην μεταπολεμική εποχή— ευνοημένο από τις κοινοτικές επιδοτήσεις πρόσφερε όχι μόνο τη δυνατότητα μεγάλων εισοδημάτων αλλά και την οικονομική πρόσβαση στην απορρόφηση της νέας τεχνολογίας, εκτοπίζοντας ολοένα και περισσότερο τη διαθέσιμη εργασία στο χωριό. Ήταν μια εποχή παχιών αγελάδων, καθώς οι εγγυημένες τιμές ήταν υψηλές, η κρατική συγκέντρωση ιδιαίτερα ανεκτική ως προς την τήρηση των προδιαγραφών κατάταξης του παραδιδόμενου σύσπορου προϊόντος αλλά και τα χωράφια ξεκούραστα, απαλλαγμένα από τα αλάτια, χάρη στην ορυζοκαλλιέργεια και το συνεχές ξέπλυμα του νερού, που συστηματικά και σε αφθονία παρείχε το αρδευτικό έργο της μεταπολεμικής περιόδου. Δεν χρειαζόταν κάποια αξιοσημείωτη ερευνητική οξυδέρκεια για να διαπιστωθεί η αρχόμενη συσσώρευση πλούτου στο προπολεμικό αλλά και προχθεσινό «λασποχώρι». Ο οικοδομικός οργασμός, τα θηριώδη τρακτέρ, οι γεμάτες ταβέρνες μαρτυρούσαν την αλλαγή στον τρόπο παραγωγής αλλά και ζωής τα τελευταία χρόνια.

Στον αδαή επισκέπτη, και η σημερινή εικόνα του χωριού δεν αφήνεται σημαντικά εκείνης των μέσων της δεκαετίας του '80. Μάλιστα στο επίπεδο των πρώτων εντυπώσεων κερδισμένη βγαίνει η σημερινή εικόνα. Τα σπίτια δεν είναι πια μόνο νεόκτιστα αλλά και νεόπλουτα (στέγες «σαλέ», μάρμαρα παντού, καλλωπιστικοί κήποι φροντισμένοι κ.τ.λ.), η πλατεία δενδροφυτευμένη, οι πιταρίες και τα ουζάδικα στη θέση των παλιών κουτουκιών «μόνο για άνδρες», το άνετο σουπερμάρκετ στη θέση του μοναδικού κινηματογράφου, από χρόνια θύμα του βίντεο. Όμως οι συζητήσεις στα εναπομείναντα καφενεία είναι ανήσυχες. Αν δεν είχε προηγηθεί η δεκαετία της εκσυγχρονιστικής απογείωσης, θά 'λεγα ότι, σε σχέση με τα επικαλούμενα επιχειρήματα, θα μπορούσαν να είναι και αγωνιώδεις. Τα μαντάτα για την στροφή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και τον περιορισμό των επιδοτήσεων στο βαμβάκι επιτέλους έφθασαν και εδώ. Οι μηχανισμοί συγκέντρωσης έπαυσαν να είναι τόσο απροκάλυπτα «φιλοαγροτικοί». Οι μικροί παραγωγοί που επιμένουν στο ρύζι παραδίδουν το προϊόν στο εμπόριο, το οποίο έχει όλη την διαπραγματευτική άνεση να τους εξοφλήσει μετά έξι μήνες. Πάνω απ' όλα οι φήμες για φορολόγηση των αγροτών ξυπνούν ακόμα —ή κυρίως— και σε γεωργούς των 500 στρεμμάτων μνήμες Μαρίνου Αντύπα.

Αλλά τα βάσανα δεν τελειώνουν εδώ. Το μεγάλο μαράζι φέτος είναι η τρομερή, για τα δεδομένα της περιοχής, πτώση των αποδόσεων. Έχοντας ξεπεράσει από πενταετίας το κατώφλι των 250 κιλών ανά στρέμμα για το βαμ-

βάκι, σήμερα, αποδόσεις της τάξεως των 60-100 κιλών δικαίως θεωρούνται σαν καταστροφή. Περιπατώντας στους αγρούς βλέπεις έτοιμες για συλλογή φυτείες που δεν ξεπερνούν το 1/3 του κανονικού ύψους τους, με μισάνοχτες και καχεκτικές κάψες, τις οποίες μόνο προσεκτικά χέρια και όχι οι πανάκριβες βαμβακοσυλλεκτικές μηχανές μπορούν να μαζέψουν, έτσι, για την τιμή των όπλων. Οι πάντες μιλούν για την ξηρασία και τα «αλάτια» που έχουν ανέβει πάνω στα χωράφια. Έτσι και πάλι ο θεός του ουρανού αναλαμβάνει τις ευθύνες της δυστυχίας που αναλογούν στο θεό ενός «εκσυγχρονισμού» απλοϊκού, μονομανούς, βραχυπρόθεσμου.

Πράγματι, η ξηρασία είναι γεγονός. Η ανακουφιστική κοίτη του Σπερχειού, άλλοτε γεμάτη νερό, σήμερα στο ύψος της εθνικής οδού μοιάζει περισσότερο με μεγάλο καταπράσινο χαγιάκι. Αλλά αυτή η εξήγηση δεν αρκεί. Η αύξηση της συγκέντρωσης των αλάτων στο έδαφος, εν μέρει φυσική λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών στην περιοχή (βαριά εδάφη με πολύ άργιλο και ιλύ που δυσχεραίνουν την έκπλυση των υδατοδιαλυτών αλάτων), επιταχύνεται από τις επικρατούσες ακατάλληλες καλλιεργητικές πρακτικές. Η μείωση των παροχών του Σπερχειού, όχι τώρα αλλά από χρόνια, αντιμετωπίζεται με νερό που αρδεύεται από τις στραγγιστικές τάφρους. Εξάλλου, παρά την προβληματική στράγγιση, εξακολουθεί η εύκολη λύση του «καψίματος» της καλαμιάς ενώ η εγκατάλειψη της ορυζοκαλλιέργειας αλλά και των συστημάτων γενικότερα αμειψισποράς - αγρανάπαυσης υπέρ της κερδοφόρου μονοκαλλιέργειας του βαμβακιού μπορούν έστω και συνοπτικά να ερμηνεύσουν την επιστροφή της παθογένειας των εδαφών, ακυρώνοντας τον πρωταρχικό λόγο εκτέλεσης του μεταπολεμικού αρδευτικού έργου. Σήμερα όλοι μιλούν για τα «αλάτια». Χτες όλοι μιλούσαν για τιμές, μηχανήματα, δάνεια, αποδόσεις, νερό κι άλλο νερό...

Σκέφτομαι αυτές τις παλιές συζητήσεις όπου δύσκολα κρύβονταν ο θαυμασμός για τα «μηχανήματα» και η έπαρση των υψηλών συγκομιδών, όχι τόσο του πλούτου που τις συνόδευε. Τις συγκρίνω με τον σημερινό σχεδόν φόβο μπροστά στις απρόβλεπτες εξελίξεις. Μπαίνουμε σε μια νέα εποχή σίγουρα. Η τεχνολογία είναι εδώ (τρακτέρ με λείζερ για την ισοπέδωση των αγρών αποσπών θαυμαστικά σχόλια) αλλά και η ανάγκη μιας νέας γεωργίας πρόδηλη όσο και απειλητική, με τους γεωπόνους στα γραφεία και τους υπουργούς απλώς να... υπουργεύουν, όταν ένας εκσυγχρονισμός του «εκσυγχρονισμού» βρίσκεται επί θύραις.

Λεωνίδας Αουλούδης

Οι καταλύτες, ο κ. Μάνος και η ρώσικη ρουλέτα

του Γιάννη Παρασκευόπουλου

Στο προηγούμενο τεύχος μας είχε δημοσιευθεί ένα αρκετά αισιόδοξο άρθρο του Πάνου Πλαγιαννάκου για τα καθαρά αυτοκίνητα και τους καταλύτες. Ο συντάκτης του άρθρου είχε προσπαθήσει να είναι αντικειμενικός: «Φυσικά ουδείς ισχυρίζεται στα σοβαρά», έγραφε, «πως η καταλυτική τεχνολογία αποτελεί πανάκεια για την επίλυση του προβλήματος της ατμοσφαιρικής ρύπανσης της πρωτεύουσας». Τι ήθελε να το πει; Αμέσως βρέθηκε κάποιος να ισχυριστεί αυτό ακριβώς — το περί πανάκειας — που κανείς μέχρι τότε δεν ισχυριζόταν στα σοβαρά. Και το πράγμα δεν θα είχε καμιά σημασία, αν αυτός ο κάποιος δεν ήταν ο ίδιος ο αρμόδιος υπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Έτσι από τις 8 Νοεμβρίου η συζήτηση για τους καταλύτες και το νέφος έχει περάσει σε μια φάση κάθε άλλο παρά ακαδημαϊκή, καθώς ο θεωρητικά υπεύθυνος υπουργός συμπεριφέρεται ανοιχτά σαν πλασιέ αυτοκινήτων.

Με τις αναλύσεις του κ. Μάνου σ' ένα μόνο σημείο μπορούμε να συμφωνήσουμε: ότι το 75% του νέφους προέρχεται από τις εξατμίσεις των αυτοκινήτων. Απέναντι στο αδιαμφισβήτητο αυτό δεδομένο, υπάρχουν δύο απόψεις διαμετρικά αντίθετες: η κρατική άποψη, για τους καταλύτες και τα καθαρά ΙΧ — με ή χωρίς εισαγωγικά — και η οικολογική άποψη για συρρίκνωση της αυτοκίνησης, τουλάχιστον μέσα στην πόλη.

Η διεθνής εμπειρία, η Αθήνα και το Λος Άντζελες

Η κυβερνητική άποψη έχει ήδη δοκιμαστεί σε άλλες χώρες. Η περίπτωση του Λος Άντζελες είναι ίσως η πιο χαρακτηριστική: τόσο επειδή τα κλιματικά δεδομένα — ηλιοφάνεια, θερμοκρασίες, άνεμοι — μοιάζουν αρκετά με αυτά της Αθήνας, όσο και γιατί η μεγαλούπολη της Καλιφόρνια αποτελεί σήμερα την «τελειότερη» περίπτωση εξυπηρέτησης του ΙΧ, κάτι που δεν αφήνει κανένα περιθώριο να συνδέσουμε την εκεί ρύπανση με οποιαδήποτε ανεπάρκεια της οδικής υποδομής, όπως προσπαθεί να κάνει ο κ. Μάνος με την Αθήνα.

Γι' αυτή λοιπόν την πόλη — διαβάσουμε στο άρθρο του Π. Πλαγιαννάκου — χρειάστηκαν τουλάχιστον 6-7 χρόνια από την καθιέρωση των καταλυτικών αυτοκινήτων για να σταματήσει η ρύπανση να επιδεινώνεται. Σήμερα, περισσότερο από 15 χρόνια μετά, το πρόβλημα παραμένει άλυτο, έστω κι αν έχει αμβλυνθεί κάπως. Ακόμα όμως και η περιορισμένη αυτή αμβλυνση δεν μπορεί να χρεωθεί ολόκληρη στο ενεργητικό της «καταλυτικής» τεχνολογίας, καθώς συμπίπτει χρονικά με την επαναδημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου μέσων σταθερής τροχιάς σ' όλη την έκταση της πόλης. Όμως, το πιο χαρακτηριστικό είναι η δηλωμένη αδυναμία να συγκρατηθεί η

ρύπανση στα «επιτρεπτά» όρια, ακόμα και με τις αναμενόμενες — σημαντικές — βελτιώσεις της καταλυτικής τεχνολογίας, ακόμα και με χρονικό ορίζοντα ολόκληρη την επόμενη εικοσαετία: ο στόχος για ηλεκτροκίνηση του 70% των ΙΧ μέχρι το 2010 θα μπορούσε να θεωρηθεί ισοδύναμος με συρρίκνωση της αυτοκίνησης κατά τα δύο τρίτα.

Αρκεί μια απλή σύγκριση των στοιχείων αυτών με τις πρόσφατες εξαγγελίες του κ. Μάνου για να γελοιοποιηθεί ολόκληρη η κυβερνητική πολιτική. Στηριγμένη απλώς στη μαγική πώληση καταλυτικών ΙΧ και σε 4-5 νέα οδικά έργα, μάλλον δυσμενή για το περιβάλλον, η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι σε 6-7 χρόνια θα έχει πετύχει τους στόχους που η πλουσιότερη μητρόπολη των ΗΠΑ, κατάφορτη από αυτοκινητόδρομους και καταλυτικά αυτοκίνητα, απέτυχε ακόμα και να προσεγγίσει.

Αυτή λοιπόν είναι η κρατική πρόταση για το νέφος: τελείως αναξιόπιστη για την αναπνοή μας, απόλυτα αξιόπιστη, όμως, για την προώθηση άλλων σκοπιμοτήτων.

— Η εξέλιξη της αγοράς αυτοκινήτων δείχνει να ενδιαφέρει την κυβέρνηση πολύ περισσότερο απ' ό,τι το ίδιο το νέφος (βλ. και τις συμπληρωματικές δηλώσεις του κ. Μάνου μια μόλις μέρα μετά τις αρχικές εξαγγελίες).

— Η συστηματική εκποίηση της άχτιστης δημόσιας γης (με τον μηχανισμό των κτηματικών ομολόγων) θεωρείται δεδομένη. Το ίδιο δεδομένη θεωρείται και η —καταστροφική— ένταξη των 9.000 στρεμμάτων του Ελαιώνα στο σχέδιο πόλης, καθώς και η ενίσχυση των οικιστικών πιέσεων στις αραιοχτισμένες περιοχές, με βασικό μοχλό τους περιφερειακούς αυτοκινητόδρομους και το νέο αεροδρόμιο των Σπάτων.

— Στον περιαστικό χώρο, σχεδόν όλον διεκδικούμενο από καταπατητές, οι δασικές υπηρεσίες εξοβελίζονται από κάθε προληπτική παρέμβαση, ώστε να εξασφαλιστεί στο δικαστήριο η ισότητα των οικοπεδοφάγων απέναντι στο Δημόσιο.

— Μέσα στην πόλη, το κύριο βάρος δίνεται στην ενίσχυση του ρόλου του ΙΧ, ακόμα και μέσα στο υπερκορεσμένο κέντρο: προβλέπονται —ούτε λίγο ούτε πολύ— 25.000 νέες θέσεις στάθμευσης στο κέντρο, καθώς και άρση των σημερινών περιορισμών του δακτυλίου.

— Η δημόσια συγκοινωνία αφήνεται στην κυριολεξία να διαλυθεί. Η αναδιάρθρωσή της παραπέμπεται στις καλές ενδες του υπόγειου μετρό που, ακόμα κι αν λειτουργήσει κάποτε, θα έχει μάλλον συμβολικό χαρακτήρα.

— Η προσέλκυση επενδύσεων —βιομηχανικών και μη— θεωρείται πρώτη προτεραιότητα, ακόμα και για την

υπερκορεσμένη περιοχή της πρωτεύουσας. Εδώ και πολύ καιρό, άλλωστε, η αποκέντρωση δεν ακούγεται πια ούτε καν σαν λέξη.

Πρόκειται λοιπόν για ένα πραγματικό σκάνδαλο. Αντί για λιγότερο αυτοκίνητο και περισσότερο πράσινο, εκποιείται κάθε δυνητικός πνεύμονας της πόλης και προωθούνται με κάθε δυνατό τρόπο οι πωλήσεις αυτοκινήτων. Σε οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου, θα είχαν ξεσηκωθεί και οι πέτρες. Αν εδώ δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, είναι γιατί υπάρχει η — οικουμενική — μυθολογία για τους καταλύτες και τα «καθαρά» αυτοκίνητα. Είμαστε λοιπόν αναγκασμένοι να εξετάσουμε το θέμα και από την τεχνική του πλευρά.

Τι δεν είναι ο καταλύτης

Ο καταλύτης είναι μια συσκευή που δεν μειώνει την παραγωγή ρύπων του κινητήρα, εμποδίζει όμως την απελευθέρωσή τους στην ατμόσφαιρα: όταν λειτουργεί, μετατρέπει το μεγαλύτερο μέρος των ρύπων σε άλλα αέρια, κυρίως διοξείδιο του άνθρακα, που έτσι παράγεται σε πολλαπλάσιες ποσότητες απ' ό,τι στα συμβατικά αυτοκίνητα.

Αυτό και μόνο το στοιχείο δείχνει ότι μακροπρόθεσμα η τεχνολογία των καταλυτών οδηγείται σε αδιέξοδο, καθώς το «φαινόμενο του θερμοκηπίου» θα μας υποχρεώσει αργά ή γρήγορα σε δραστικές περικοπές στις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Έτσι, οι βιομηχανίες αυτοκινήτων έχουν επιδοθεί σε αγώνα δρόμου για να προλάβουν στο μεταξύ ν' αποσβέσουν τα τεράστια ποσά που είχαν επενδύσει στην καταλυτική τεχνολογία. Κάτι τέτοιο ισχύει ιδιαίτερα για χώρες όπως οι ΗΠΑ ή η Γερμανία, που είχαν από την αρχή πρωτοστατήσει στη χρήση καταλυτών. Οι βιομηχανίες λοιπόν προσπαθούν να «διευρύνουν την αγορά», επιχειρώντας να προσαρμόσουν στα μέτρα τους τόσο τις αντιρρυπαντικές προδιαγραφές όσο και την πολιτική των πιο ευάλωτων κυβερνήσεων. Από την άποψη αυτή, η πρόσφατη Οδηγία της ΕΟΚ, που κλείνει από το 1993 την ευρωπαϊκή αγορά σε όλα τα μη καταλυτικά ΙΧ, έχει επικριθεί ότι εξυπηρετεί και άλλες σκοπιμότητες πέρα από τις περιβαλλοντικές. Πολύ περισσότερο που η καταλυτική τεχνολογία δημιουργεί έναν πρόσθετο τεράστιο τζίρο γύρω από το ΙΧ, που μόνο στη χώρα μας υπολογίζεται σε πολλές δεκάδες δισ. κάθε χρόνο.

Εν τω μεταξύ οι καταλύτες δοκιμάστηκαν και στην πράξη, σε αρκετές βιομηχανικές χώρες. Πουθενά βέβαια η ρύπανση από το αυτοκίνητο δεν έ-

φτασε να μειωθεί στα ποσοστά που υποσχόνταν οι αυτοκινητοβιομηχανίες. Σε γενικό επίπεδο, πάντως, έχει καταγραφεί ένας ισολογισμός που μπορεί να χαρακτηριστεί θετικός. Η θετική αυτή εμπειρία, όμως, συνδέεται άμεσα με την άρτια υποδομή των χωρών αυτών σε θέματα συντήρησης αυτοκινήτων και διακίνησης καυσίμων, με τα κλιματικά τους δεδομένα (η περιορισμένη ηλιοφάνεια δεν ευνοεί τη φωτοχημική ρύπανση), καθώς και με τις συνήθειες του πληθυσμού στο θέμα της αυτοκίνησης (κυρίως αυτοκίνητα μεγάλου κυβισμού, που χρησιμοποιούνται κατά κανόνα έξω από την πόλη, σε μεγάλους αυτοκινητόδρομους, με σταθερές συνθήκες οδήγησης). Έτσι η εμπειρία των άλλων χωρών δεν είναι καθόλου βέβαιη ότι θα επαναληφθεί και στην Ελλάδα.¹

Όπως είναι γνωστό, οι καταλύτες έχουν και κάποια μειονεκτήματα. Το βασικότερο από αυτά είναι ότι προϋποθέτουν χρήση βενζίνης χωρίς ενώσεις μολύβδου. Για να διατηρηθεί λοιπόν ο υψηλός αριθμός οκτανίων, αυξάνεται αναγκαστικά στην αμόλυβδη βενζίνη η συγκέντρωση των — εξαιρετικά καρκινογόνων — αρωματικών υδρογονανθράκων. Στις χώρες της ΕΟΚ, η συγκέντρωση των αρωματικών υδρογονανθράκων στην αμόλυβδη βενζίνη είναι, κατά μέσο όρο, διπλάσια απ' ό,τι στην κοινή μολυβδωμένη βενζίνη, ενώ τα ισχύοντα όρια της Κοινότητας επιτρέπουν ποσοστό

μέχρι 2,5 φορές μεγαλύτερο, με ανώτατο όριο συγκέντρωσης το 5% κατ' όγκον (στοιχεία της Ένωσης Ελλήνων Χημικών, *Καθημερινή*, 25 Σεπτεμβρίου 1990). Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τις επιπτώσεις, όταν ο καταλύτης δεν λειτουργεί στην εντέλεια.

Δυστυχώς, τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι καθόλου σπάνιες. Το άρθρο του Π. Πλαγιαννάκου κάνει λόγο για μαρκές από αυτές, επικαλείται όμως και ισχυρισμούς κατασκευαστών ότι τα συγκεκριμένα προβλήματα έχουν ήδη ξεπεραστεί. Η πραγματικότητα είναι ελαφρά διαφορετική: οι σχετικές βελτιώσεις βρίσκονται ακόμα σε ερευνητικό στάδιο και η εφαρμογή τους δεν πρόκειται να γενικευτεί πριν τα μέσα της δεκαετίας που διανύουμε. Καλύτερα όμως να κάνουμε μια συνολική επισκόπηση των αδύνατων σημείων ενός καταλύτη:

— Τα πρώτα 5-10 λεπτά κάθε δια-

1. Σε σχέση με την Αθήνα, το Λος Άντζελες αλλά και οι άλλες πόλεις των ΗΠΑ έχουν μια ακόμα ιδιομορφία: η αμόλυβδη βενζίνη τους είναι κυρίως 90 οκτανίων — κάτι που οφείλεται στην εκτεταμένη χρήση απλής βενζίνης στα αμερικανικά κατασκευής αυτοκίνητα — με αποτέλεσμα να περιέχει αρκετά λιγότερους αρωματικούς υδρογονανθράκες. Παρ' όλο το σημαντικό αυτό πλεονέκτημα, η αμόλυβδη βενζίνη και οι καταλύτες δεν μπόρεσαν να δώσουν οριστική λύση ούτε στο Λος Άντζελες.

δρομής ο καταλύτης βρίσκεται εκτός λειτουργίας. Θυμίζουμε εδώ ότι οι μικρές διαδρομές (μέχρι 15 λεπτά) δεν είναι καθόλου ασυνήθιστες στα προάστια της Αθήνας.

— Η παραμικρή ποσότητα κοινής (μολυβδωμένης) βενζίνης καταστρέφει τον καταλύτη οριστικά. Μην ξεχνάμε ότι στη χώρα μας η διακίνηση των καυσίμων πάσχει σοβαρότατα.

— Αντίξοες κυκλοφοριακές συνθήκες μπορούν να μειώσουν σοβαρά την απόδοση του καταλύτη ή και να τον καταστρέψουν οριστικά. Στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι το 10-15 % των ΙΧ κυκλοφορούν με κατεστραμμένο καταλύτη.

— Το καταλυτικό ΙΧ χρειάζεται τακτική και λεπτή συντήρηση, κάτι που τα ελληνικά συνεργεία πολύ δύσκολα θα εξασφαλίσουν. Ακόμα και η —απαραίτητη— περιοδική αντικατάστασή του στην πράξη μπορεί να αποδειχτεί προβληματική: ποιος θα ελέγξει αν χρησιμοποιήθηκε μεταχειρισμένος καταλύτης;

— Ακόμα κι ο πιο ευσυνείδητος οδηγός δεν έχει τη δυνατότητα να διαπιστώσει αν ο καταλύτης του καταστράφηκε ή λειτουργεί. Καμιά κύρωση δεν μπορεί κατά συνέπεια να του επιβληθεί, έστω κι αν ρυπαίνεται.

— Το ίδιο ισχύει και με τα συνεργεία: κυρώσεις δεν μπορούν να επιβληθούν ούτε σ' αυτά, αφού και η καλύτερη ακόμα συντήρηση δεν μπορεί ν' αποκλείσει την καταστροφή του καταλύτη από άλλη αιτία.

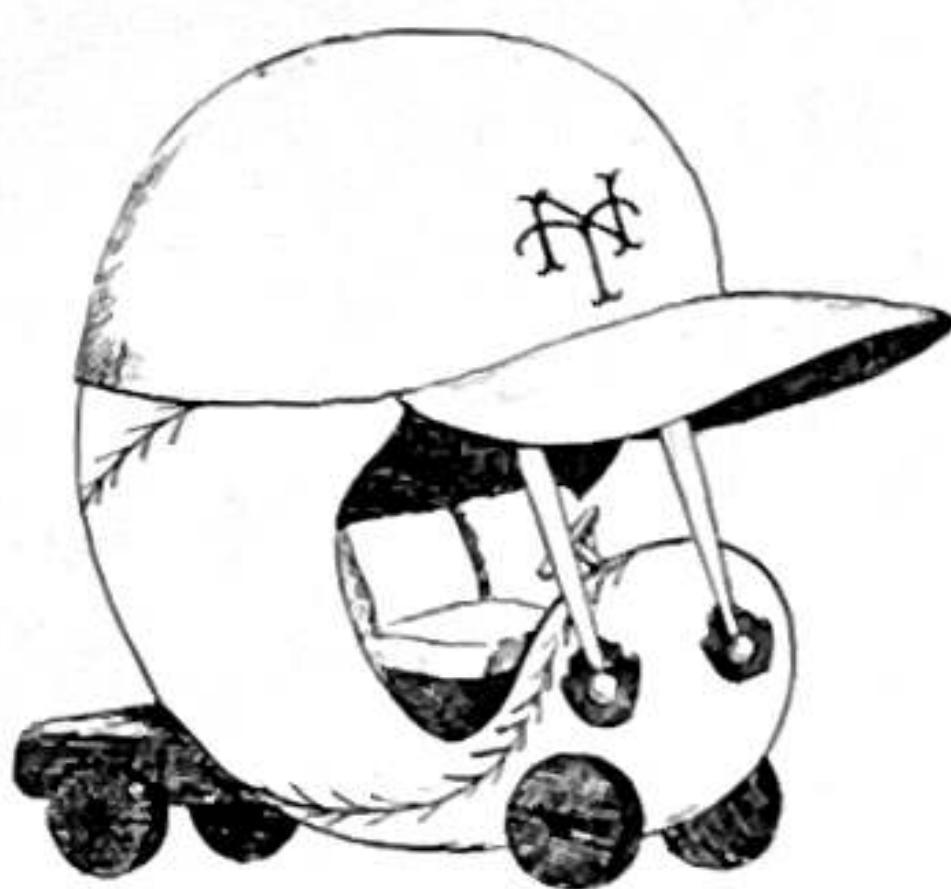
— Η εκ των υστέρων τοποθέτηση καταλύτη σε αυτοκίνητα παλιάς τεχνολογίας παρουσιάζει ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα, χωρίς να πλησιάζει καν τις υποσχέσεις των τριτοκίων καταλυτών.

— Η τεχνητά μειωμένη τιμή της αμολυβδής βενζίνης (κανονικά η παραγωγή της κοστίζει 10% περισσότερο) μπορεί να οδηγήσει σε εκτεταμένη χρήση της από αυτοκίνητα χωρίς καταλύτη, κάτι που κατά γενική ομολογία προκαλεί πολλαπλάσια ρύπανση.

— Η αποσύνδεση του καταλύτη μειώνει την κατανάλωση καυσίμων και βελτιώνει ελαφρώς τη ροπή των κινητήρων (στους μικρούς ιδιαίτερα κυβισμούς), κάτι που δημιουργεί σημαντικό πειρασμό για τον οδηγό.

Σε όλες αυτές τις καθόλου σπάνιες περιπτώσεις, το πρόβλημα επιδεινώνεται αντί να λυθεί. Κατά συνέπεια, το συγκεκριμένο πείραμα των «καθαρών αυτοκινήτων» μοιάζει αρκετά με το γνωστό παιχνίδι της ρωσικής ρουλέτας. Μόνο που τώρα το παιχνίδι παίζεται πάνω στα πνευμόνια όλων μας. Έτσι η επίκληση της θετικής εμπειρίας άλλων χωρών δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής: χρειάζεται να υπάρχουν ανάλογες προϋποθέσεις και στη δική μας χώρα.

Σε συνθήκες πραγματικής κυκλο-

φορίας, άλλωστε, η εκπομπή ρύπων μπορεί να διαφοροποιείται αρκετά, σε σχέση με τα δεδομένα ενός ελέγχου στο εργαστήριο του κατασκευαστή ή, έστω, στο ΚΤΕΟ. Ένα από τα εγκυρότερα ξένα περιοδικά για το αυτοκίνητο, το γερμανικό AUTOMOTOR UND SPORT, δημοσίευσε στις αρχές της φετινής χρονιάς τα αποτελέσματα ενός εκτεταμένου τεστ για τους καταλύτες: το τεστ έδειξε ότι όλα σχεδόν τα καταλυτικά αυτοκίνητα, ακόμα και με τέλεια συντήρηση, αποκλίνουν αρκετά από τις προδιαγραφές που έχουν υποχρέωση να τηρούν. Αν αυτά συμβαίνουν στη Γερμανία, εύκολα καταλαβαίνει κανείς τι πρόκειται να γίνει στην Ελλάδα.

Και τώρα;

Σ' ένα σημείο έχουν δίκιο οι υπέρμαχοι των καταλυτών: ότι αυτό που προέχει δεν είναι η αξιολόγηση του ενός ή του άλλου τεχνικού ζητήματος αλλά η ταχύτερη δυνατή μείωση της ρύπανσης από τα αυτοκίνητα. Έτσι το ζήτημα επανέρχεται στο αρχικό θεμελιακό ερώτημα: Περισσότερο ή λιγότερο ΙΧ μέσα στην πόλη; Νέα αυτοκίνητα και νέοι δρόμοι ή αποτελεσματικότερη δημόσια συγκοινωνία και δυνατότητες για το ποδήλατο και το περπάτημα;

Αν επιλέξουμε το δεύτερο — και υπάρχουν χίλιοι δυο λόγοι γι' αυτό πέρα από το νέφος — θα είμαστε από τα πράγματα υποχρεωμένοι να αναδείξουμε το αδιέξοδο των τεχνοκρατικών ρυθμίσεων, κάτι που συμπεριλαμβάνει και τους κινδύνους από την αμολυβδή βενζίνη: κανένα τεχνικό μέτρο δεν μπορεί να θεωρηθεί «αναγκαίο κακό», όταν οι πραγματικές ρίζες του προβλήματος μένουν άθικτες.

Μόνο σε μια συνολική πολιτική για συρρίνωση της αυτοκίνησης θα μπορούσαν να έχουν τη θέση τους κάποια παράλληλα τεχνικά μέτρα.² Θα πρέπει όμως να είναι μέτρα χωρίς παρενέργειες και κινδύνους, μέτρα που αποκλείεται να επιδεινώσουν την κατά-

σταση. Αν αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη οι καταλύτες, είναι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο.

Όλα αυτά, όμως, αντιστοιχούν και σε μια αλλαγή προσανατολισμού ολόκληρης της κοινωνίας: όταν κάποιος υπόσχεται στον σημερινό μέσο οδηγό ότι θα του «λύσει» το πρόβλημα του νέφους με άνετους αυτοκινητόδρομους και με φτηνότερες τιμές για τα ΙΧ, είναι λογικό να κερδίζει την εύνοιά του, γιατί του παρουσιάζει εκείνο ακριβώς το μύθο που θα 'θελε να ακούσει. Δεν είναι καθόλου παράξενο, λοιπόν, που μια τέτοια κοινωνία την κυβερνούν έμποροι αυτοκινήτων.

Μην περιμένουμε όμως ν' αλλάξουμε πρώτα την κοινωνία, για να φύγει το νέφος. Πρέπει απλώς να θυμηθούμε ότι όλα είναι αλληλένδετα και ότι κάποτε πρέπει να πάσουμε να εγκαταλείψουμε τα πάντα στις αποφάσεις των πολιτικών. Μπορεί ο κ. Μάνος — αλλά και η αντιπολίτευση — να είναι αυτό που θέλουν να είναι αλλά η μυωπία τους δεν αποτελεί δικαιολογία για τη δική μας παθητικότητα. Εδώ που φτάσαμε, ακόμα και η αναπνοή προϋποθέτει τη δράση.

Πηγές

- 1) Παν. Πλαγιαννάκου: Καθαρά αυτοκίνητα: μύθος ή πραγματικότητα; (*Νέα Οικολογία*, τ. 73).
- 2) *Νέφος και αυτοκίνητο: Πρακτικά διημερίδας ΕΚΑ και Παν. Συλλόγου Χημ. Μηχανικών, Αθήνα Απρίλιος 1989.*
- 3) 80.000 KM CATALYSATOR - TEST: Περιοδικό AUTOMOTOR & SPORT, τεύχος 6/90, σελ. 59-66.

2. Ένα τέτοιο ακίνδυνο πρόγραμμα «ανανέωσης του στόλου των ΙΧ» υπάρχει έτοιμο στο ΠΕΡΠΑ από το 1987: προβλέπονταν φορολογικά κίνητρα για αντικατάσταση των πολύ παλιών ΙΧ με μικρά αυτοκίνητα νέας τεχνολογίας, μέχρι 1000 κ.ε., χωρίς καταλύτη. Τα αυτοκίνητα αυτά, που κυκλοφορούν σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, χρησιμοποιούν κοινή (μολυβδωμένη) βενζίνη και έχουν εκπομπές ρύπων μειωμένες κατά 50 - 60% με παράλληλη εξοικονόμηση καυσίμων. Η εφαρμογή του προγράμματος είχε τότε ματαιωθεί από τον κ. Κουλουμπή, που προτιμούσε — όπως και ο κ. Μάνος — τους καταλύτες. Για το θέμα αυτό είχε παραιτηθεί, στις αρχές του 1989, ο ειδικός γραμματέας του ΠΕΡΠΑ Κων. Μπούρκας. Με τα μέτρα του κ. Μάνου, τα αυτοκίνητα εκείνα υποχρεώνονται να ...βάλουν καταλύτη ή να αποσυρθούν.

Υπέρ των δικύκλων: μια απλούστατη πρόταση

Το κείμενο αυτό απευθύνεται σε όλους αυτούς τους δυστυχισμένους, που κάθε πρωί, απόγευμα και βράδυ συμπυκνώνονται με ατελείωτη υπομονή στις κεντρικές αρτηρίες, στις παρακαμπτήριες και στα στενάκια, προσπαθώντας κάποτε κάπου να φθάσουν· όλους εκείνους που η κακιά τους μοίρα αλλά και οι δικές τους επιλογές τους καταδίκασαν για μια, δυο, συχνά και για τρεις ολόκληρες ώρες κάθε μέρα να ασκούν το νευρικό τους σύστημα, να καπνίζουν τα πνευμόνια τους και να χάνουν την ίδια τους τη ζωή στη ρουτίνα της απαραίτητης μετακίνησης.

Σκοπό έχει όχι μόνο να παρουσιάσει μια πρόταση απλή αλλά κυρίως να κεντρίσει την εξυπνάδα, τη φαντασία, τον ρεαλισμό, την πρακτική αντίληψη, κάποια τόλμη και πιο πολύ να ξυπνήσει το αίσθημα της αυτοσυντήρησης.

Γιατί, παρ' όλη την ευκαιρία της Χρυσής Ολυμπιάδας που χάθηκε, είναι ευχής έργο το ότι ο κ. Μάνος φαίνεται βέβαιος ότι θα βρεθούν οι πόροι και η οργάνωση για να γίνει η Σταυρού Ελευσίνας, τα Σπάτα, το μετρό και οι ανισόπεδες. Για να γίνουν ταυτόχρονα και με γοργούς ρυθμούς! Το πρόβλημα όμως που μένει και αφορά όλους μας, προσωπικά εμάς, και όχι τα παιδιά μας, είναι το τι γίνεται τώρα. Τι θα συμβαίνει, πώς θα τα καταφέρουμε στα πέντε, στα επτά αυτά χρόνια, που τα καινούρια καθαρά αυτοκίνητα με τα κίνητρά τους θα κατακλύζουν αμόλυβδα τις διελεύσεις, που οι δρόμοι θα μπουτιλιάρονται γεωμετρικά και που τα έργα θα έχουν μετατρέψει τις ήδη ασφυκτικές αρτηρίες σε σκαμμένο απέραντο γιαπί.

Είναι απλοϊκή η πρότασή μας γιατί απλά στοχεύει στην αυτονόητη ανάγκη για μείωση του απασχολούμενου εμβαδού στο οδόστρωμα, του μεταφερόμενου χάλυβα, της ενέργειας που δαπανάται, του κόστους και της επακόλουθης ρύπανσης ανά διακινούμενο άτομο στην Αθήνα. Και είναι προφανής, γιατί και ποιος δεν αντιλαμβάνεται τον παραλογισμό ότι 80 κιλά σώμα με ένα μυαλό απασχολούν τέσσερις ρόδες, 15 τ.μ., 1000 κιλά χάλυβα, 80KW ισχύος, για να κινηθούν με μέση ταχύτητα που δεν ξεπερνά τα 7Km/ώρα. Και ποιος δεν βλέπει ότι θα ήταν οικονομικά, ατομικά αλλά και κοινωνικά προσφορώτερο, να κινούμαστε σε δύο τροχούς, απασχολώντας 2 μόνο τ.μ. δρόμου, 80 κιλά σίδηρο με πλαστικό, μερικά μόνο KW και 200.000 δρχ. επενδεδυμένο κεφάλαιο, για να φτάνουμε, όχι με 7, αλλά με τα 25km/ώρα που εξασφαλίζει ένα μικρό μοτοποδήλατο. Ή, ακόμα καλύτερα και υγιεινότερα, στους δύο τροχούς και τα λίγα γρανάζια ενός ποδηλάτου μαζί με την ατομική μας ενέργεια, από

τις καύσεις των περιττών και ανθυγιεινών υπερτριγλυκεριδίων, που μας δολοφονούν καθημερινά.

Το ερώτημα βέβαια είναι γιατί η τόσο προφανής αυτή απλοϊκή και παλιά λύση, που έχει τόσους οπαδούς, που ξαναχαρίζει την αντάρχεια και αυτοδυναμία στον καθένα μας, που ριζικά θα ανακούφιζε σωρεία προβλημάτων της Αθήνας, δεν εφαρμόζεται. Γιατί δεν έχει καν συζητηθεί, ενθαρρυνθεί και συστηματικά υποστηριχθεί η κλιμακούμενη χρήση των δίτροχων ως ο μόνος άμεσος, φθηνός, κοινωνικά και οικολογικά ενδεικνυόμενος τρόπος για τη μείωση τώρα του 10%, 20%, 30% και παραπάνω των αυτοκινήτων της πόλης; Και τούτο όχι μόνο για την διείσδυση στο κέντρο της πρωτεύουσας αλλά και για τις μετακινήσεις στα περιφερειακά σημεία συγκεντρώσεως στα προάστια και τις γειτονίες της. Και, βέβαια, γιατί μόνο στην Αθήνα, και όχι στα Χανιά, τη Θεσσαλονίκη, τη Σκόπελο, το Ηράκλειο και την Πάτρα;

Τα μείον του διτρόχου...

Οι απαντήσεις στο ερώτημα είναι πολλές και οι λόγοι που αποθαρρύνουν τους επίδοξους οπαδούς των διτρόχων πολλοί και ουσιαστικοί.

1. Είναι καταρχήν το μηχανάκι επικίνδυνο. Πραγματικά, πολύ επικίνδυνο και από την φυσική κατάσταση των δρόμων μας, και από τον τρόπο της διαχείρισης του προσφερόμενου οδοστρώματος, αλλά κυρίως από τη συμπεριφορά και τη στάση προς το διτρόχο από τους σιδηρόφραχτους οδηγούς του αυτοκινήτου.

2. Ο αναβάτης είναι εκτεθειμένος όχι μόνο στα χαλίκια από την ιταλικά που προηγείται και το ακόμη αναμμένο τσιγάρο του προπορευόμενου καπνιστή, αλλά και στην βροχή, τον άνεμο, το κρύο και τη λάσπη.

3. Ακόμα, το μηχανάκι έχει για αρκετά ακριβό, αν μάλιστα συνδυαστεί με την ταυτόχρονη αγορά του απαραίτητου εξοπλισμού ασφαλείας (κράνος, γάντια, ντισεράδα, φωσφορούχες ταινίες κ.λπ.). Ακόμα και ένα καλό ποδήλατο, π.χ. ένα mountain bike, που επιτρέπει σχετικά άμεσα κάποια αξιόλογη διαδρομή, είναι και αυτό δυσπρόσιτο για τους πιο πάλους.

4. Όντας το μηχανάκι ακριβό, ζετούμενο και εκτεθειμένο, κλέβεται με μεγάλη ευκολία και συχνότητα. Και βέβαια, σπάνια ξαναβρίσκεται.

Όμως, τα εμπόδια και οι δυσκολίες είναι για να διαπιστώνονται και να ξεπερνιούνται, όταν μάλιστα η ωφέλιμότητα του στόχου είναι τόσο ορατή.

Γιατί, σίγουρα, και χρόνο και χρή-

ματα και ηρεμία και αποδοτικότητα θα κερδίσουμε αν περισσότεροι Αθηναίοι, μικρότεροι και μεγαλύτεροι, αποφασίσουμε να γίνουμε πιο νέοι, να αγαπήσουμε πιο πολύ τον εαυτό μας και να δώσουμε μόνοι μας με το μηχανάκι και το ποδήλατο την λύση στο δικό μας κυκλοφοριακό και αναπνευστικό πρόβλημα.

Στις παραγράφους που ακολουθούν, επιγραμματικά μόνο αναφέρονται σκέψεις για να βελτιωθούν οι συνθήκες, να ξεπεραστούν τα προβλήματα και να ενθαρρυνθούν οι Αθηναίοι προς την αυτάρκεια και την αυτονομία της δίτροχης λύσης.

...και τα συν

Σκέψεις και μέτρα φύσεως τεχνικής, για να αυξήσουμε την ασφάλεια των διτρώχων και μικροαλλαγές στην διαχείριση του οδοστρώματος, όπως:

— **Ειδική λωρίδα διτρώχων**, αποφυγή των ολισθηρών χρωμάτων στη σήμανση, βελτίωση του καταστρώματος της οδού στην ειδική λωρίδα, μικροράμπες εισόδου / εξόδου από την κυκλοφορία, parking στα πεζοδρόμια κ.λπ.

— **Μέτρα που θα καθορίσουν την κυκλοφοριακή συμπεριφορά** και θα την βελτιώσουν με ειδικούς κανονισμούς προστασίας των διτρώχων στον Κ.Ο.Κ., εμπλουτισμό στην εκπαίδευση πριν την απόκτηση της άδειας κυκλοφορίας, μείωση του ορίου ταχύτητας στην πόλη και αυστηρότερα αστυνομικά μέτρα για την εφαρμογή των κανονισμών προστασίας των κοινωνικά χρησίων και πολύ εκτεθειμένων οπαδών της ιδέας.

Ακόμη:

Λύσεις για την διευκόλυνση της αγοράς όχι μόνο του μοτοποδηλάτου ή του mountain bike, αλλά και του υπόλοιπου, απαραίτητου εξοπλισμού, ο οποίος προστατεύει από τον καιρό και μπορεί να γίνει υποχρεωτικός (άλλωστε πόσες είναι οι πραγματικές βροχές και κρύες μέρες στον χρόνο της Αττικής;).

Λύσεις για τη μείωση της τιμής, την δανειοδότηση, επιδότηση, ακόμη και το χάρισμα ενός διτρώχου χαμηλού κυβισμού σε όσους Αθηναίους περνούν με καλή απόδοση τα μαθήματα κυκλοφοριακής συμπεριφοράς.

Λύσεις και κίνητρα που θα χρηματοδοτηθούν από την πολλαπλάσια εξοικονόμηση πόρων που θα φέρει η μείωση της κατανάλωσης στη βενζίνη, η ανακούφιση του κυκλοφοριακού και του νέφους, η απελευθέρωση του παραγωγικού χρόνου και η ηρεμία των νευρών.

Μαζί, προτείνεται και η καμπάνια

που θα αποκαταστήσει την εικόνα του αναβάτη και θα τον μετατρέψει από καμικάζι περιθωριακό σε πολύτιμο αξιο της εκτίμησης, σεβασμού και προστασίας απ' όλους τους σιδηρόφρακτους των BMW.

Πλουτίζοντας την πρόταση, που για να πετύχει απαιτεί ταυτόχρονα την ολοκλήρωση όλων των παράλληλων μέτρων, γίνεται αναφορά μόνο σε:

- **parking διτρώχων** στην περιφέρεια, τις αφετηρίες και στάσεις των αστικών συγκοινωνιακών γραμμών, τον υπόγειο, αλλά και το shuttle service που συζητιέται,
- **σταθμούς ενοικίασεως διτρώχων** για μικροδιαδρομές στο κέντρο των πόλεων,
- τον θεσμό του διτρώχου ή και του τριθέσιου/μικρής υποδυνάμεως ΤΑΞΙ,
- τα διόδια στο αυτοκίνητο,
- βραβεία ενθάρρυνσης των διτρώχων και των καλών οδηγών,
- **leasing** από τις τράπεζες για απόκτηση δίτροχου, κ.λπ.

...για να μείνουν και χίλιες δυο άλλες σκέψεις και να συζητηθούν αν έρθει η ώρα, όταν υπάρξει ειδικότερο ενδιαφέρον από τους αρμόδιους ή την κοινή γνώμη.

Προσωπικά, έχοντας όψιμα και από ανάγκη γίνει μοτοσυκλετιστής, είμαι τρελά ερωτευμένος με την πρόταση. Την δοκιμάζω κάθε μέρα στο δρόμο, και πιστεύω όχι μόνο στην αποδοτικότητα και τα γρήγορα ορατά αποτελέσματα που θα φέρει αλλά και στο πόσο εύκολα και φθηνά μπορεί να πραγματοποιηθεί.

Αρκεί με κέφι να την προωθήσουμε.

Φοβάμαι όμως ειλικρινά ότι σχεδόν σίγουρα και «a priori» η πρόταση θα

απορριφθεί! Δεν θα της δώσουμε καν την ευκαιρία να την σκεφθούμε καλύτερα, να πειραματιστούμε πάνω της ή έστω να κάνουμε μία μικρή δημοσκόπηση.

Δεν θα απορριφθεί από κακή πρόθεση. Είναι, πιστεύω, εκείνη η ξεπερασμένη υπερ-τεχνοκρατική μας αντίληψη που μας κάνει πάντα να αναζητάμε τις λύσεις μόνο στο hardware. Στα μεγάλα έργα, στις επενδύσεις, στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό. Η αντίληψη που μας έχει εγκλωβίσει και δεν μας σπρώχνει στο να εξαντλήσουμε ταυτόχρονα και τις δυνατότητες που υπάρχουν από την πλευρά του software, τον τρόπο της λειτουργίας, την συμπεριφορά του χρήστη, τους ανθρώπους που καθορίζουν την απόδοση κάθε συστήματος.

Ίσως να φταίει και η εποχή μας, που μας οδήγησε να μην εκτιμάμε πολύ τους ανθρώπους, να μην ελπίζουμε σ' αυτούς και να μην τους αγαπάμε όσο τους πρέπει. Έτσι κι εδώ. Φοβάμαι πως δεν θα τολμήσουμε καν να ζητήσουμε από τους ίδιους τους κατοίκους - χρήστες της πόλης να αλλάξουν τις συνήθειές τους. Να συνεισφέρουν και οι ίδιοι λύνοντας από μόνοι τους άμεσα το δικό τους καθημερινό πρόβλημα.

Όμως, οι συνέπειες είναι τόσο ζωτικές που αξίζει να τολμήσουμε.

Αν τα μέτρα είναι ολοκληρωμένα και ταυτόχρονα, οι Αθηναίοι μπορεί σε μεγάλο βαθμό να ανταποκριθούν.

Με την ελπίδα ότι σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα μέτρα υποδομής που προωθούνται, θα δώσουμε λίγο χρόνο και σκέψη στην πρόταση.

Μανώλης Α. Βορδώνης

(που δεν είναι εισαγωγέας μοτοποδηλάτων)

Όλη η εξουσία στο Ι.Χ.

Πριν λίγους μήνες, σε μια ομιλία της στη Βουλή, η βουλευτής Τασία Ανδρεαδάκη είχε «τολμήσει» ν' αναφερθεί στη σκοπιμότητα και —γιατί όχι— στη δυνατότητα χρήσης του ποδηλάτου και δημιουργίας ποδηλατοδρόμων στην Αθήνα. Ο υπουργός Περιβάλλοντος κ. Μάνος την είχε τότε αντικρούσει με το συντριπτικό, ομολογουμένως, επιχείρημα: «Εσείς, κα Ανδρεαδάκη, ήρθατε με ποδήλατο σήμερα στη Βουλή;». Υψηλού επιπέδου κριτική! Αν αύριο, δηλαδή, προτείνει κάποιος στροφή προς την αιολική ενέργεια, κινδυνεύει να ερωτηθεί αν για την παραγωγή του ηλεκτρικού που καταναλώνει ο ίδιος έχουν χρησιμοποιηθεί... οι άνεμοι.

Πολύ σύντομα, όμως, ο κ. Μάνος έδειξε πως πράγματι ο ορίζοντάς του δεν πάει ούτε εκατοστό παραπέρα απ' τον θαυμαστό κόσμο των Ι.Χ. Στα «μέτρα» του για το νέφος, ούτε λέξη για άλλους τρόπους μετακίνησης (από το ποδήλατο ως το τραμ), όπως άλλωστε ούτε λέξη για τους άλλους παράγοντες ρύπανσης (βιομηχανίες κ.λπ.). Είναι σαφές πως ο κόσμος του κ. Μάνου αρχίζει και τελειώνει με το Ι.Χ., ή, όπως εύστοχα επισήμανε και η Ομοσπονδία στην ανακοίνωσή της, «αυτά είναι μέτρα εμπόρου αυτοκινήτων κι όχι υπουργού Περιβάλλοντος».

Τι κι αν σε μια πόλη του μεγέθους του Άμστερνταμ η κυκλοφορία γίνεται κατά 90% με τραμ και ποδήλατα; Τι κι αν εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι σε Δύση και Ανατολή μετακινούνται από και προς τη δουλειά τους με άλλα μέσα εκτός του Ι.Χ. — του ποδηλάτου μη εξαιρουμένου; Αυτά είναι, προφανώς, για τους κουτόφραγκους και τους κουτοανατολίτες. Εδώ, στη χώρα της φαιδράς πορτοκαλέας, φαίνεται πως η βασική ιδέα είναι μία και σταθερή: όλες οι εξουσίες ανήκουν στο Ι.Χ. και ασκούνται υπέρ αυτού (και των εμπόρων του).

Ε.Μ.Π.: Ας τελειώνουμε

Ειλικρινά, δεν μπορώ ν' αντιληφθώ τι νόημα έχει πλέον αυτή η ετήσια πορεία για την επέτειο του Πολυτεχνείου. Τα πάντα αποπνέουν μια έντονη μυρωδιά καρικατούρας. Καρικατούρα πλήθους οι 5.000 - 10.000 πορευόμενοι, σε αντιπαράθεση προς το 1.000.000 των πρώτων μεταπολιτευτικών χρόνων. Καρικατούρα επίδειξης δύναμης τα ισχνά κομματικά μπλοκ, που δεν συστειρώνουν πια ούτε τα οργανωμένα μέλη. Καρικατούρα επικεφαλής το νυν Κεντρικό Συμβούλιο της ΕΦΕΕ, που εκπροσωπεί περίπου τον εαυτό του. Καρικατούρα κατάληξης η Αμερικανική Πρεσβεία, όταν η χώρα μας ετοιμάζεται να πολεμήσει στο πλευρό των Αμερικανών στο Κουβέιτ. Καρικατούρα τα παλιά συνθήματα «Εξω οι βάσεις του θανάτου» και «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ, το ίδιο συνδικάτο», όταν οι βάσεις έφυγαν μόνες τους, το ΝΑΤΟ έχει πάψει να έχει ουσιαστικά αντίπαλο και η ΕΟΚ περιμένουμε πώς και πώς να μας δώσει το δάνειο για να πληρώσουμε το δώρο των Χριστουγέννων. Καρικατούρα, τέλος, σύγκρουσης με το κράτος και τους μηχανισμούς του και οι 300 που βρίσκουν ευκαιρία να κάνουν την ετήσια γυμναστική τους πετροπολεμώντας με τα ΜΑΤ, που κι αυτά δείχνουν να έχουν βαρεθεί το ίδιο και το ίδιο έργο κάθε χρόνο.

Ας τελειώνουμε, λοιπόν. Ας βγει κάποιος θαρρετά και ας προτείνει να κρατήσουμε την αργία για τα σχολεία, άντε και την κατάθεση στεφανιών, και τ' άλλα να τα σταματήσουμε. Είναι γνωστό, άλλωστε, πως η εξ υποχρέωσης επίσκεψη στη γριά θεία επί τη ονομαστική της εορτή δεν μπορεί ποτέ να είναι συγκινητική ή έστω και απλώς ενδιαφέρουσα.

Νέες γενιές, πανάρχαιες συνήθειες

Όσοι πιστεύουν πως η εποχή που τα παιδιά θεωρούσαν τον αυνανισμό όργανο του Σατανά έχει παρέλθει ανεπιστρεπτί, ίσως απορήσουν. Το ίδιο κι εκείνοι που πιστεύουν πως μόνο στην εποχή των παππούδων μας, ή έστω μόνο στη μακρινή ύπαιθρο, απαντάται το ξύλο μεταξύ των «ερωτικών συντρόφων», δηλαδή, για να μην κρυβόμαστε πίσω απ' το δάχτυλό μας, το φαινόμενο των «αντρών» που κατεβάζουν και καμιά στη γυναίκα ή τη φίλη τους.

Πρόσφατη, όμως, έρευνα της *Ελευθεροτυπίας* για τους νέους 15 - 24 ετών άλλα δείχνει. Μόνο, λοιπόν, το 55% των νέων απαντά κατηγορηματικά πως ο αυνανισμός δεν προκαλεί βλάβες στον οργανισμό. Από το υπόλοιπο 45%, το 7% είναι πεισμένο γι' αυτό ενώ το 38% το θεωρεί πιθανό και πάντως δεν το αποκλείει! Από την άλλη μεριά, για το 1/3 περίπου των ζευγαριών ομολογείται, είτε από την κοπέλα - θύμα είτε από το αγόρι - θύτη, πως οι φάπες δεν είναι και εντελώς άγνωστες μεταξύ τους.

Δεν ξέρω ποια θα ήταν τα

αντίστοιχα ποσοστά πριν 40 χρόνια κι επομένως δεν μπορώ να πω αν έχει σημειωθεί ή όχι κάποια πρόοδος. Ξέρω, πάντως, πως είναι σίγουρα ένα τόσο σημαντικό κομμάτι της νεολαίας να ζει μέσα σε τέτοιο κλίμα άγνοιας και σεξισμικών, από τη μια, και απροκάλυπτης βαρβαρότητας, από την άλλη.

Μπορεί, βέβαια, οι ίδιοι αυτοί νέοι που δέρνουν ή που φοβούνται μήπως κουφθούν επειδή αυνανίζονται να κάνουν ουρές για ν' απολαύσουν την «ανεση» του *Pretty Woman* ή να γευτούν τα χάμπουργκερς του *Goody's*. Αυτό δεν σημαίνει, όμως, κι ότι προχώρησαν πάρα πολύ από τους, που απλώς αρκούσαν στον *Αγαπητικό της Βασκούλας* και στην ταβέρνα με το κοκορέτσι. Κι ας μην πέδιλνι αν φταίνει οι άνθρωποι ή το σύστημα, γιατί το σύστημα είναι οι άνθρωποι και οι άνθρωποι είναι το σύστημα, κι όποιος επιχειρήσει να αμφισβητήσει το αμφίδρομο αυτής της σχέσης μάλλον θα σκοντάψει στην πραγματικότητα.

γράφει ο Ανδρέας Παππάς

Ο «Τύπος» και η Ζάκυνθος

Η Ζακυνθινή Οικολογική Κίνηση, που χρόνια παλεύει για το περιβάλλον στη Ζάκυνθο, καταγγέλλει το εντελώς ατεκμηρίωτο, κακόηθες και διαστρεβλωτικό δημοσίευμα της Αγγ. Δαμίγου στον *ΤΥΠΟ της Κυριακής*, που όχι μόνο αλλοιώνει την πραγματικότητα σε μια μεθοδευμένη προσπάθεια δυσφήμισης όσων πραγματικά ασχολούνται με σοβαρά και χρόνια οικολογικά προβλήματα και τη διαφύλαξη της οικολογικής ισορροπίας στο νησί αλλά αποτελεί και μια κακόγουστη και αντιδημοσιογραφική απόπειρα «περιθωριοποίησης» όλων αυτών που αρνούνται να υποταχτούν στο ξεπούλημα της φύσης και θα συνεχίζουν ν' αγωνίζονται για μια άλλη ποιότητα ζωής, ανεπηρέαστη από την περίφημη ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ», που τόσο μας έχει αλλοιώσει.

Οι Ζακυνθινοί ξέρουν ποιοι είναι οι πραγματικοί οικολόγοι και ποιοι κρύβονται πίσω από ομάδες δήθεν προστα-

σίας περιβάλλοντος και τουρισμού για προσωπικά τους οφέλη. Ποιοι συνεχίζουν τις προσπάθειες για μια Ζάκυνθο πραγματικά ανθρώπινη και οικολογικά ισορροπημένη αγνοώντας τέτοιες λασπολογίες, ανάξιες οποιασδήποτε απάντησης. Λυπούμαστε δε που κάποιοι επώνυμοι Ζακυνθινοί χρησιμοποιούν τέτοιο επίπεδο λόγου, εντελώς ανάρμοστο τόσο με το λειτούργημά τους όσο και με τη βουλευτική θέση που κάποτε τους εμπιστεύτηκε ο λαός.

Κάθε Ζακυνθινός ξέρει ποιοι ήταν οι υπεύθυνοι ώστε να χαθεί το δάνειο των 1.500.000 ECU της ΕΟΚ που θ' αποζημιώναν τους ιδιοκτήτες, όπως και ποιοί κάλυψαν τους ενόχους του τραυματισμού μελών του Συλλόγου Προστασίας της Θαλάσσιας Χελώνας το καλοκαίρι και βοήθησαν έτσι στην μόνιμη και παράνομη κατάληψη των αμμουδιών από μπαράκια και ομπρέλες μη εφαρμόζοντας το Πρεδικό Διάταγμα της Ιδίας τους της κυβέρνησης.

Τα μέλη της Ζ.Ο.Κ. δηλώνουν ότι, συμπαραστεκόμε-

νοι το καλοκαίρι στο Σύλλογο Προστασίας της Θαλάσσιας Χελώνας και συνεργαζόμενοι με τους εθελοντές επιστήμονες και φοιτητές απ' όλο τον κόσμο, απέδειξαν ότι ο Σύλλογος δεν είναι «κάποιοι ξενόφερτοι Οικολόγοι Ρομαντικοί Βιολόγοι», αλλά εμείς που ως Ζακυνθινοί έχουμε υποχρέωση να διαφυλάξουμε εκτός από τις παραδόσεις μας και ό,τι πιο πολύτιμο έχουμε.

Ζακυνθινή Οικολογική Κίνηση

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΕΣΣΔ και Σοσιαλισμός

Της Σύνταξης: Η κοινωνική αντιπολίτευση μπροστά στο νεοφιλελεύθερο Μεσαίωνα

Γιάννης Μηλιός: Κρατικός σχεδιασμός και επιχείρηση στην ΕΣΣΔ. Μια πρώτη προσέγγιση στην οικονομική ανάπτυξη και τις σχέσεις εξουσίας του «επαρκούς σοσιαλισμού»

Δημήτρης Δημούλης: Παρατηρήσεις για τα σοβιετικά συντάγματα του 1918 και του 1936

Τάσος Κεπριανίδης: Το 28ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ: Μια περίπτωση πολιτικού δαρβινισμού

Θόδωρος Σταυρόπουλος: Η θεωρία και η πρακτική του Τρότσκι υπό το φως των σημερινών εξελίξεων στην ΕΣΣΔ, Ανατολική Ευρώπη και δυτικό κόσμο

Ανδριάννα Βλάχου: Για μια μαρξιστική προσέγγιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων

Αποστόλης Ανδρέου: Εισαγωγικά στο συνδικαλιστικό κίνημα των δεσφάτων (Μέρος Β': 1921-1928)

Χρήστος Χαλαζιάς: Επισκόπηση των γεγονότων του τριμήνου

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1990

33

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Δεινοκράτους 131
Αθήνα 115 21, τηλ. 72.49.300

ΜΙΑΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ:
Ιστορία μιας γραμμής

Ευρηματική σειρά τριών βιβλίων — Ο Κύκλος, το Τετράγωνο, το Τρίγωνο — που με τα πολύχρωμα και ωραία σχέδια του Μ. Σκούρα βοηθούν τα μικρά παιδιά να κατανοήσουν τον κόσμο των μορφών. Ένα βιβλίο που διασκεδάει και συγχρόνως διδάσκει.

Οι αίγαγροι της Αντίμηλου

Καλύτερες μέρες θα έχει από δω και πέρα το σπάνιο είδος αιγάγρων που υπάρχει μόνο στην ερημονησίδα Αντίμηλο, 12 μίλια δυτικά της Μήλου, στο Μυρτώο Πέλαγος.

Με πρωτοβουλία του Επαρχείου Μήλου και σε συνεργασία με τον τοπικό κυνηγετικό σύλλογο, ομάδα εθελοντών μεταφέρθηκε με ελικόπτερο που διέθεσε το υπουργείο Εθν. Άμυνας στην Αντίμηλο και έκανε όλες τις απαραίτητες εργασίες, που εξασφαλίζουν πλέον σημαντικές ποσότητες νερού, για να πίνουν οι αίγαγροι. Συγκεκριμένα, το κλιμάκιο των εθελοντών καθάρισε την παλιά ομβροδεξαμενή από πέτρες και χώματα και τη γέμισε νερό που μεταφέρθηκε με το ελικόπτερο. Ακόμη, επισκευάστηκε παλιό καταφύγιο το οποίο θα μπορεί πλέον να φιλοξενεί επιστημονικές ερευ-

νητικές αποστολές.

Αρκετές ενστάσεις έχουν πάντως διατυπωθεί ως προς την πιθανότητα αύξησης του πληθυσμού των ζώων, κάτι που θα επιφέρει οικολογική υποβάθμιση λόγω υπερβόσκησης.

P.K.

Ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Ελλάδα

του Νίκου Βασιλάκου

Η πρόσφατη κρίση στον Κόλπο και η συνακόλουθη αλματώδης αύξηση των τιμών των καυσίμων επικαιροποίησε τόσο το ζήτημα της εξοικονόμησης ενέργειας όσο και της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η Νέα Οικολογία, αναγνωρίζοντας τα πολλαπλά πλεονεκτήματα των εναλλακτικών μορφών ενέργειας, έχει επανειλημμένως φιλοξενήσει άρθρα σχετικά με τις δυνατότητες ουσιαστικής διεξόδου τους στο ενεργειακό ισοζύγιο. Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρείται μια ανασκόπηση της σημερινής κατάστασης στην Ελλάδα και καταγράφονται λεπτομερώς τα προβλήματα που, κατά την άποψη του συγγραφέα, εμποδίζουν την αξιοποίηση των ήπιων μορφών ενέργειας μέχρι σήμερα. Παράλληλα δε, προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα για την άρση αυτών των εμποδίων και την ευρύτερη δυνατή διάδοση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα μας.

Η Ελλάδα είναι ως γνωστόν μια χώρα πλούσια σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ηλιακή, αιολική και γεωθερμική ενέργεια, βιομάζα, μικρά υδροηλεκτρικά). Το γεωθερμικό δυναμικό υψηλής ενθαλπίας της χώρας μας, που είναι κατάλληλο για παραγωγή ηλεκτρισμού, είναι από τα μεγαλύτερα του κόσμου και εκτιμάται σε 750 MW. Η ηλιοφάνεια της Ελλάδας είναι η μεγαλύτερη απ' όλες τις χώρες της Ευρώπης. Το αιολικό δυναμικό ορισμένων περιοχών της χώρας μας, κυρίως νησιωτικών, είναι ιδιαίτερα υψηλό και σε μερικά μέρη η μέση ετήσια ταχύτητα του ανέμου υπερβαίνει τα 10 μέτρα το δευτερόλεπτο, σε σύγκριση με τα 5-6 μέτρα το δευτερόλεπτο που επικρατούν στις περισσότερες περιοχές π.χ. της Δανίας. Τέλος, έχουν εντοπιστεί στη χώρα μας περίπου 100 θέσεις μικρών υδροηλεκτρικών έργων, συνολικής ισχύος 400 MW περίπου, με ετήσια παραγωγή ενέργειας περίπου 1500 GWh, ενώ πιστεύεται ότι το συνολικό δυναμικό των μικρών υδροηλεκτρικών είναι πολύ μεγαλύτερο.

Το ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε στην Ελλάδα στη δεκαετία του 1970 για την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) ήταν έντονο. Ο πρώτος τομέας που αναπτύχθηκε ραγδαία ήταν οι ηλιακοί συλλέκτες για θέρμανση νερού, με αποτέλεσμα η χώρα να παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αγορά ηλιακών συλλεκτών στην Ευρώπη, στηριγμένη σχεδόν αποκλειστικά στην εγχώρια βιομηχανία, και να υπάρχουν σήμερα εγκαταστημένα 830.000 m² συλλεκτών περίπου.

Το ποσοστό της διεξόδου των ΑΠΕ στο ελληνικό ενεργειακό ισοζύγιο δεν μπορεί να εκτιμηθεί εξαιτίας της ύπαρξης των ίδιων προβλημάτων που παρουσιάζονται και στις περισσότερες άλλες χώρες, δηλαδή έλλειψη απογραφικών στοιχείων και παραδεκτής στατιστικής μεθοδολογίας υπολογισμού. Έτσι, στο επίσημο ενεργειακό μας ισοζύγιο μέχρι σήμερα δεν περιλαμβάνονται οι ΑΠΕ. Η συμμετοχή τους, πάντως, εκτιμάται σε 3.5%

του συνόλου της πρωτογενούς ενεργειακής κατανάλωσης. Από το ποσοστό αυτό, το 3% οφείλεται στη βιομάζα και το 0.5% στην ηλιακή ενέργεια για θέρμανση νερού. Η άμεση συμβολή των λίγων ανεμογεννητριών και φωτοβολταϊκών σταθμών που λειτουργούν σήμερα είναι ποσοτικά ασήμαντη. Αντίθετα, σημαντική θεωρείται η έμμεση συνεισφορά της ηλιακής ενέργειας για θέρμανση χώρων σε πολλές εφαρμογές (π.χ. θέρμανση θερμοπλάνων, παθητική θέρμανση κτιρίων).

Οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης και διεξόδου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο ενεργειακό ισοζύγιο της Ελλάδας είναι μεγάλες. Σύμφωνα με την πρόσφατη αναλυτική μελέτη του υπουργείου Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας «Απέναντι στις πηγές ενέργειας στην Ελλάδα», η οποία εκπονήθηκε από επιτροπή ενεργειακών εμπειρογνομόνων υπό την προεδρία του υπογράφοντος, το ενεργειακό δυναμικό των ΑΠΕ στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό. Συνολικά, και με βάση συντηρητικές εκτιμήσεις για την εξέλιξη των τεχνολογικών παραμέτρων, το ενεργειακό δυναμικό των ΑΠΕ στην Ελλάδα ανέρχεται περίπου σε 10 εκατομμύρια ισούδυνάμου πετρελαίου (TTP) το χρόνο, που μπορεί να υποκαταστήσει μελλοντικά το ένα τρίτο της πρωτογενούς κατανάλωσης ενέργειας στη χώρα. Στο δυναμικό αυτό δεν περιλαμβάνονται τα μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα. Η επιμέρους συνεισφορά κάθε μορφής ΑΠΕ φαίνεται στον πίνακα 1 (με βάση συνολική πρωτογενή ενεργειακή κατανάλωση 30 εκατ. TTP στον χρονικό ορίζοντα του 2010).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΙΜΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΩΝ ΑΠΕ

Μορφή ΑΠΕ	εκατ. TTP	% πρωτογενούς ενέργειας
Ηλιακή	0.6	2
Αιολική	1.5	5
Γεωθερμία	0.6	2
Μικρά υδρο-ηλεκτρικά	1.0	3.3
Βιομάζα	5.7	19
ΣΥΝΟΛΟ	9.4	31.3

Αυτό το ποσοστό (31%) είναι απ' ου το πολύ υψηλό. Επιπροσθέτως δε, πρέπει να συνυπολογιστούν τα έμμεση οφέλη για το ενεργειακό σύστημα και την εθνική οικονομία, που απορρέουν από τα πολλαπλά πλεονεκτήματα των ΑΠΕ έναντι των συμβατικών μορφών ενέργειας. Σ' έναν κόσμο όπου περιβαλλοντικά προβλήματα γίνονται διαρκώς οξύτερα και οι ανησυχίες τις καταλυτικές επιπτώσεις του κλιμακωμένου του θερμοκηπίου από τη

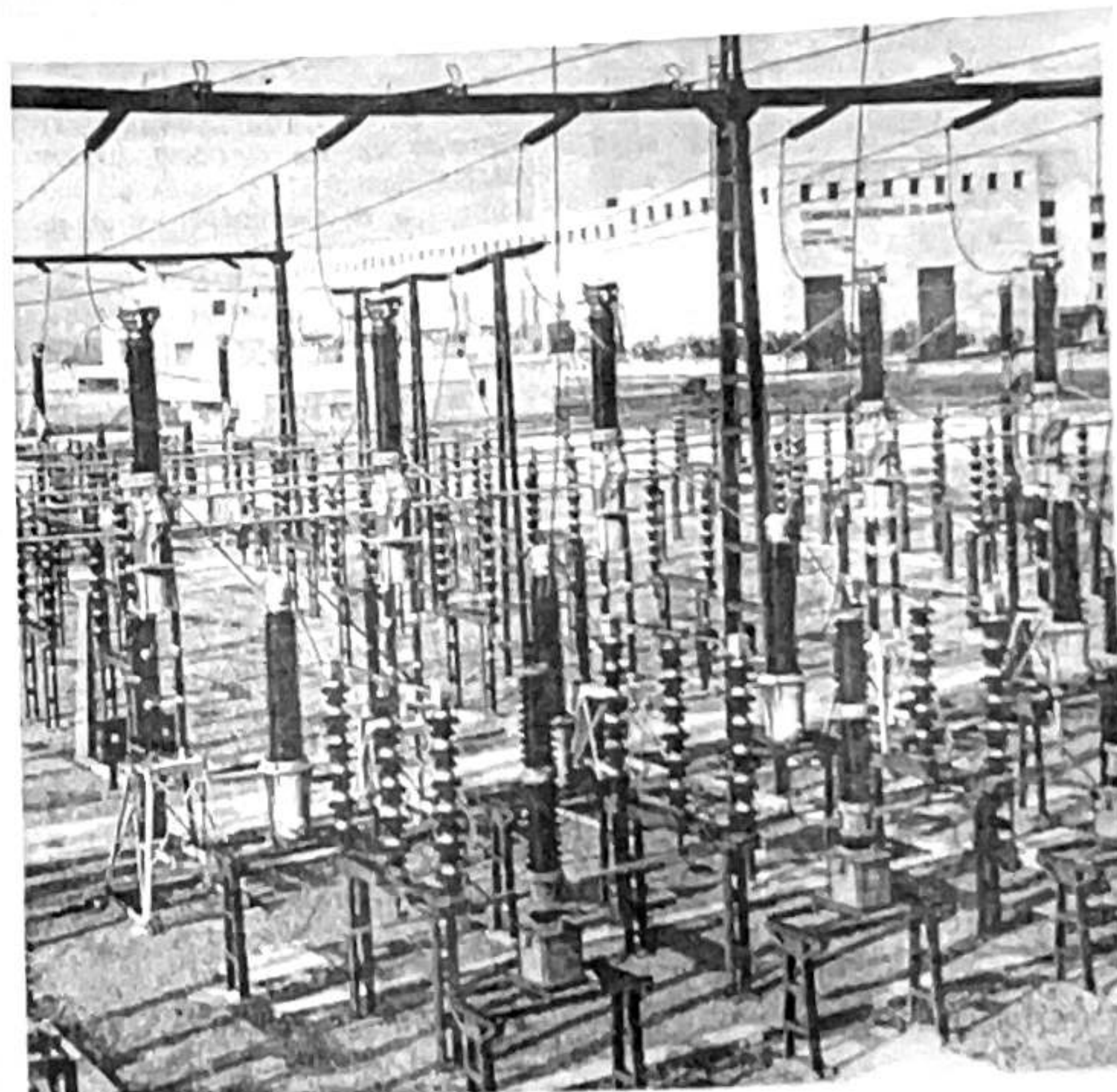
νεχιζόμενη χρήση των συμβατικών καυσίμων όλο και πιο έντονες, η εντατικότερη αξιοποίηση των ΑΠΕ προσφέρει την καλύτερη διέξοδο. Επιπλέον, η εκμετάλλευση των ΑΠΕ σε τοπικό επίπεδο μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πόλο για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη και την αναζωογόνηση πολλών περιοχών της χώρας μας, που βρίσκονται σε φθίνουσα οικονομική και κοινωνική πορεία.

Εκτός από τα ειδικά προβλήματα που παρουσιάζονται στην ανάπτυξη κάθε συγκεκριμένης ανανεώσιμης πηγής ενέργειας, υπάρχει μια σειρά γενικότερων προβλημάτων, κοινών για όλες τις ανανεώσιμες πηγές. Τα προβλήματα αυτά δυσχεραίνουν σημαντικά την ορθολογική αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα μας και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης για να επιτευχθούν ταχύτεροι ρυθμοί διείσδυσης των ΑΠΕ στο ενεργειακό μας ισοζύγιο· μπορούν δε να ταξινομηθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: οργανωτικά, θεσμικά και οικονομικά.

Οργανωτικά προβλήματα

Στο συνολικό φάσμα από την έρευνα μέχρι και την τελική εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας υπεισέρχεται ένας μεγάλος αριθμός φορέων (ΥΒΕΤ, ΔΕΗ, ΚΑΠΕ, ΑΕΙ, ΕΤΒΑ, ΟΤΑ, κ.λπ.), οι οποίοι δρουν στο μεγαλύτερο μέρος τους ανεξάρτητα και ασυντόνιστα. Αν οι δραστηριότητες των φορέων αυτών δεν ενταχθούν σε ένα ευρύτερο σύνολο μιας ενιαίας πολιτικής με σαφείς στόχους και προτεραιότητες και με ευέλικτες στρατηγικές, είναι προφανές ότι η ανάπτυξη των ΑΠΕ θα συνεχίσει να γίνεται αποσπασματικά και αναποτελεσματικά. Υπάρχει, λοιπόν, ανάγκη δημιουργίας ενός κεντρικού συντονιστικού σχήματος, το οποίο θα διαμορφώνει τις γενικές κατευθύνσεις για την ορθολογική έρευνα και εκμετάλλευση των ΑΠΕ, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό όφελος σε εθνική κλίμακα. Το σχήμα αυτό θα έχει την ευθύνη της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών στη χώρα μας σε όλο το φάσμα δραστηριοτήτων (έρευνα-καταγραφή, μελέτη, αξιολόγηση, τελική αξιοποίηση) και θα συντονίζει όλους τους εμπλεκόμενους παραγωγικούς φορείς, εντάσσοντάς τους κατά τον βέλτιστο τρόπο σε ένα Εθνικό Πρόγραμμα Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

Ένας τομέας ιδιαίτερα σημαντικός στην προσπάθεια για ευρύτερη διάδοση των ΑΠΕ, που όμως έχει ελάχιστα αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα, είναι ο τομέας της ενημέρωσης. Η ευρεία, σφαιρική όσο και κατανοητή πληροφόρη-

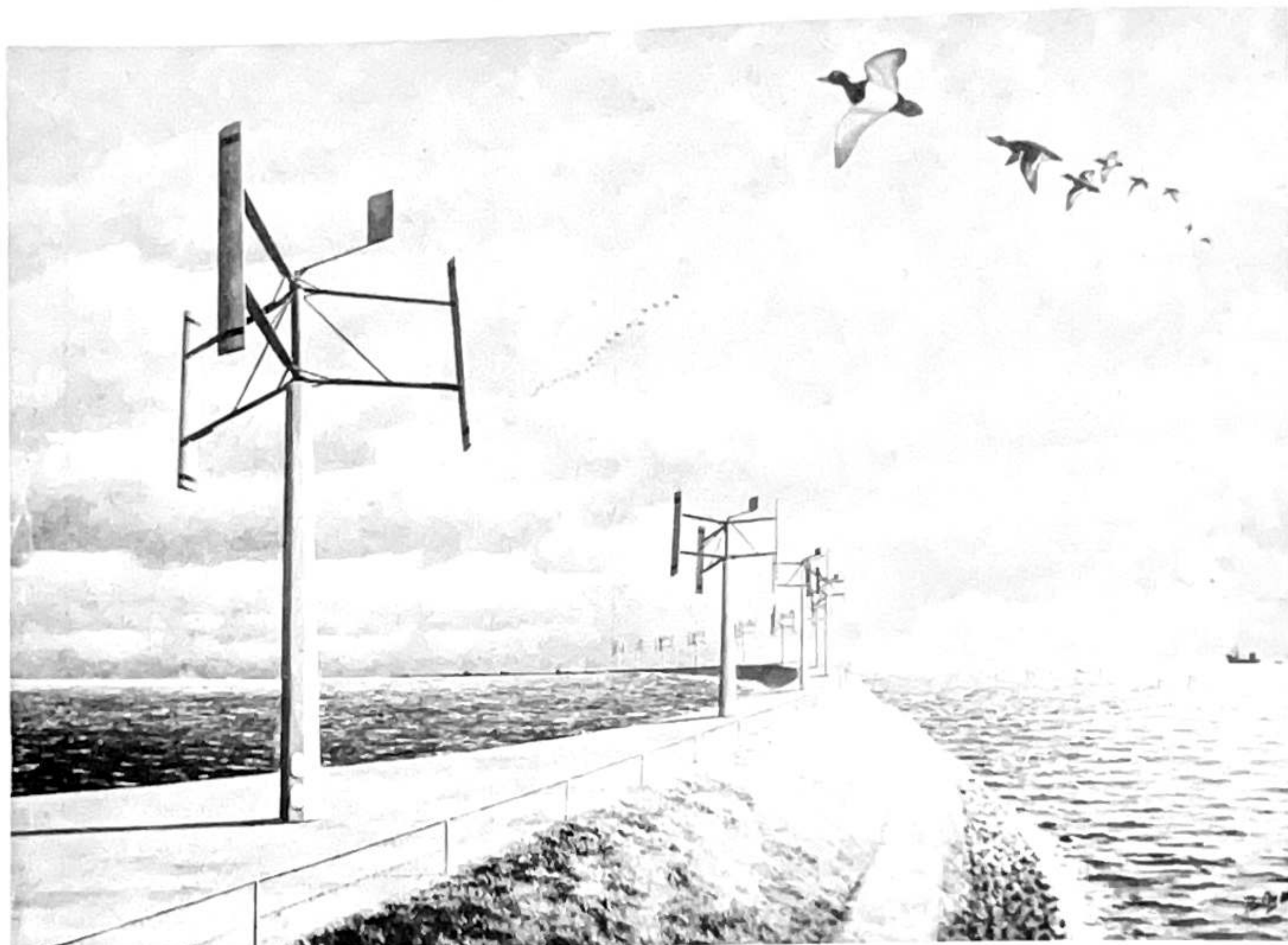
ση του κοινού για τα πολλαπλά οφέλη (οικονομικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά, κ.ά.), που θα προκύψουν από τη σημαντική διείσδυση των ΑΠΕ στο ενεργειακό μας ισοζύγιο, η έγκυρη και λεπτομερής ενημέρωση των ΟΤΑ και των ιδιωτών που επιδεικνύουν ενδιαφέρον για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών στο χώρο των ΑΠΕ, η ενεργοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας και βιοτεχνίας στον κατασκευαστικό κλάδο των ΑΠΕ και, τέλος, η εκπαίδευση των τεχνικών ώστε να εφαρμοστούν με ικανοποιητικά αποτελέσματα οι απαιτούμενες τεχνολογίες πρέπει να αποτελέσουν στόχους πρώτης προτεραιότητας, που η υλοποίησή τους όμως έχει καθυστερήσει σε σημαντικό βαθμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός πως έχει εκδηλωθεί ζωνό ενδιαφέρον από ιδιώτες να προχωρήσουν σε επενδύσεις αξιοποίησης των ΑΠΕ, η αποσπασματική αντιμετώπισή τους, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή ενημέρωση, την εμπλοκή τους σε γραφειοκρατικές διαδικασίες και το περιοριστικό γι' αυτούς θεσμικό πλαίσιο, έχουν οδηγήσει τελευταία σε αισθητή αποθάρρυνσή τους.

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), για λόγους που απορρέουν και από τον παραδοσιακό ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη χώρα μας, δεν έχουν εμπειρία στον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τη λειτουργία επενδυτικών πρωτοβουλιών στους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας. Αυτή η απειρία των ΟΤΑ, σε συνδυασμό με την έλλειψη έγκαιρης και ικα-

νοποιητικής ενημέρωσής τους, έχει δυσμενή αντίκτυπο και στην από μέρους τους ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την αξιοποίηση των ΑΠΕ, τομέα, εκτός των άλλων, και υψηλής τεχνολογίας.

Αποτέλεσμα αυτών των αδυναμιών είναι το γεγονός ότι ελάχιστες επενδυτικές πρωτοβουλίες των ΟΤΑ στις ΑΠΕ, πρωτοβουλίες που στην πλειοψηφία τους ξεκίνησαν με την προτροπή κάποιου ενδιαφερόμενου ελληνικού ή ξένου κατασκευαστικού ή εμπορικού οίκου με σχετική δραστηριότητα, έχουν προχωρήσει στο στάδιο της υλοποίησης. Και αυτό, παρ' ότι ο Νόμος 1559/85 για τους αυτοπαραγωγούς δίνει ένα σαφές προβάδισμα στους ΟΤΑ έναντι των ιδιωτών για την ανάπτυξη επενδυτικών πρωτοβουλιών στις ΑΠΕ.

Ας προσθέσουμε ότι η έλλειψη πληροφόρησης της ελληνικής βιομηχανίας για τις κατασκευαστικές δυνατότητες που παρουσιάζονται στον τομέα των ΑΠΕ, σε συνδυασμό με την παραδοσιακά επιφυλακτική στάση της σε νέα προϊόντα και αγορές, έχουν ως αποτέλεσμα τη σημερινή απραξία (με μοναδική ίσως εξαίρεση τη βιομηχανία ηλιακών συλλεκτών) και τη μηδενική σχεδόν συμμετοχή της ελληνικής βιομηχανίας στην κατασκευαστική δραστηριότητα των ΑΠΕ. Αντίστοιχη είναι και η εμπειρία από τον τομέα της εξοικονόμησης ενέργειας, όπου η ελληνική βιομηχανία ελάχιστα επηρεάστηκε από την πανευρωπαϊκή προσπάθεια της τελευταίας δεκαετίας

στον χώρο αυτό, παρ' ό τι υπήρχαν σημαντικότερα περιθώρια βελτίωσης, ιδίως στην Ελλάδα.

Θεσμικά προβλήματα

Το θεσμικό πλαίσιο για την τρώθη-ση των εφαρμογών των ΑΠΕ στην Ελλάδα περιγράφεται ουσιαστικά από δύο νόμους, το Ν. 1892/90 και το Ν. 1559/85 (μαζί με τις σχετικές υπουργικές αποφάσεις εφαρμογής του). Ο Αναπτυξιακός Νόμος 1892/90 κατατάσσει στην κατηγορία των ειδικών επενδύσεων και επιχορηγεί με επιπλέον ποσοστιαίες μονάδες (συγκεκριμένα, με 25 επιπλέον μονάδες στην περιοχή Β, 15 στη Γ, 10 στη Δ και τη Θράκη) τις επενδύσεις ενεργειακού χαρακτήρα που αφορούν τις: α) αξιοποίηση ανα-νεώσιμων πηγών ενέργειας, β) υποκα-τάσταση υγρών καυσίμων ή ηλεκτρι-κής ενέργειας με αέρια καύσιμα, επε-ξεργασμένα απορρίμματα, ανανεώσι-μες πηγές ενέργειας, ανάκτηση απορ-ριπτόμενης θερμότητας και γ) εξοικο-νόμηση ενέργειας.

Μεγάλης σημασίας για την προώθη-ση των ΑΠΕ στη χώρα μας είναι ο Ν. 1559/85 για τη «Ρύθμιση θεμάτων ε-ναλλακτικών μορφών ενέργειας και ειδικών θεμάτων ηλεκτροπαραγωγής από συμβατικά καύσιμα», νόμος

πρωτοποριακός σε ευρωπαϊκό επίπε-δο. Ο νόμος αυτός δίνει τη δυνατότη-τα και σε άλλους δημόσιους ή ιδιωτι-κούς φορείς, εκτός από τη ΔΕΗ, να ιδρύουν σταθμούς παραγωγής ηλεκτρι-κής ενέργειας και να αξιοποιούν τις ΑΠΕ και τη συμπαραγωγή θερμότητας και ηλεκτρισμού.

Σύμφωνα με το Ν. 1559/85 οι αυτο-παραγωγοί πρέπει να είναι συγχρόνως και καταναλωτές ηλεκτρικής ενέρ-γειας, ώστε ένα μέρος της ηλεκτροπα-ραγωγής τους να καταναλώνεται για τις δικές τους ανάγκες. Η ισχύς του σταθμού του αυτοπαραγωγού δεν μπο-ρεί να υπερβαίνει το διπλάσιο ή τρι-πλάσιο —ανάλογα με την αξιοποιού-μενη μορφή ΑΠΕ— της συνολικής εγ-καταστημένης ισχύος των μηχανημά-των και συσκευών κατανάλωσης του αυτοπαραγωγού. Κατ' εξαίρεση, και μόνο στους Οργανισμούς Τοπικής Αυ-τοδιοίκησης, επιτρέπεται η ίδρυση σταθμών ηλεκτροπαραγωγής με σκο-πό την πώληση του συνόλου της πα-ραγόμενης ενέργειας αποκλειστικά στη ΔΕΗ. Οι αυτοπαραγωγοί απαγο-ρεύεται να διαθέτουν σε τρίτους την η-λεκτρική ενέργεια που παράγουν, και έτσι η όποια περίσσεια, μετά την κά-λυψη των ίδιων αναγκών, διατίθεται αποκλειστικά στη ΔΕΗ, η οποία υπο-χρεούται να την αγοράζει σύμφωνα με τιμολόγια που ορίζονται με απόφαση

του υπουργού Ενέργειας.

Η μέχρι σήμερα εμπειρία από την εφαρμογή του Ν. 1559/85 αποκάλυψε κάποιες αδυναμίες στη διατύπωση αλ-λά και στην ουσία ορισμένων διατά-ξεών του, που εμποδίζουν σε σημαντικό βαθμό την υλοποίηση βασικών στό-χων της ενεργειακής πολιτικής στον τομέα των ΑΠΕ.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Ν. 1559/85 θέτει περιορισμό στην ισχύ των σταθμών ηλεκτροπαραγωγής με ΑΠΕ που ανήκουν σε ιδιώτες (διπλά-σιο ή τριπλάσιο της εγκαταστημένης ισχύος τους). Μέχρι τώρα έχει εκδη-λωθεί ζωηρό ενδιαφέρον από ιδιώτες για να προχωρήσουν σε επενδύσεις α-ξιοποίησης των ΑΠΕ, ζητούν όμως την κατάργηση του περιορισμού της ισχύ-ος του σταθμού, ώστε πρακτικά να έ-χουν ίσα δικαιώματα με τους ΟΤΑ αυ-τοπαραγωγούς και να μπορούν να πω-λούν το σύνολο της παραγόμενης από αυτούς ηλεκτρικής ενέργειας στη ΔΕΗ. Δεδομένου του εκδηλωθέντος ενδιαφέροντος των ιδιωτών να αναλά-βουν σημαντικό μέρος του επενδυτι-κού ρίσκου, καθώς και των τεχνολογι-κών και οικονομικών αβεβαιοτήτων που ενυπάρχουν στην αξιοποίηση των ΑΠΕ, είναι δύσκολο να υποστηριχθεί η διατήρηση ενός τόσο περιοριστικού καθεστώτος, όπως το σημερινό.

Σ' ό,τι αφορά το χρονικό διάστημα

υλοποίησης των επενδύσεων, παρατηρείται σημαντική καθυστέρηση στην υλοποίηση πολλών επενδυτικών πρωτοβουλιών στο χώρο των ΑΠΕ, αν και από καιρό έχουν εκδοθεί οι σχετικές άδειες ίδρυσης και εγκατάστασης σταθμών. Οι άδειες αυτές, σε ΟΤΑ ή ιδιώτες, έχουν δεσμεύσει την αξιοποίηση ενός αξιόλογου δυναμικού ΑΠΕ, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει περιθώριο έκδοσης αδειών σε νέους επενδυτές, οι οποίοι μπορεί να είναι αποτελεσματικότεροι. Θα πρέπει οπωσδήποτε να δοθεί η δυνατότητα ανάκλησης των αδειών, εάν μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα από την ημερομηνία έκδοσής τους δεν έχει προχωρήσει η υλοποίηση της σχετικής επένδυσης.

Ο Ν. 1559/85 καθιστά υποχρεωτική τη γειτνίαση του σταθμού ηλεκτροπαραγωγής του αυτοπαραγωγού με την εγκατάσταση κατανάλωσής του. Η αναθεώρηση της σχετικής διάταξης, σε συνδυασμό με τον όρο 4, παράγραφος 3, της Σύμβασης Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας από Αυτοπαραγωγούς (ΣΕ 2769/88), που προβλέπει ότι ο αυτοπαραγωγός μπορεί να κάνει χρήση των γραμμών της ΔΕΗ για τη μεταφορά της παραγόμενης ενέργειας, καταβάλλοντας κάποιο ενοίκιο, επιτρέπει πρακτικά το *συμψηφισμό* της παραγόμενης και της καταναλισκόμενης ενέργειας ανά ζώνη τιμολογίου. Κάτι τέτοιο θα βελτιώνει κατά πολύ την οικονομικότητα της εκμετάλλευσης των ΑΠΕ, ιδιαίτερα στο διασυνδεδεμένο σύστημα.

Οικονομικά προβλήματα

Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο κινήτρων για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών στις ΑΠΕ (Ν. 1892/90) παρέχει υψηλή, γενικά, επιχορήγηση της επένδυσης και σχετικά χαμηλή τιμή της πωλούμενης στη ΔΕΗ ηλεκτρικής ενέργειας, ιδίως στο διασυνδεδεμένο σύστημα. Ένα διαφορετικό σύστημα κινήτρων, που θα βασίζεται στην υψηλότερη τιμή πώλησης της παραγόμενης από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και σε μικρότερη αρχική επιχορήγηση της επένδυσης, θα προωθούσε καλύτερα την αξιοποίηση των ΑΠΕ, προσελκύοντας μονάδες βελτιωμένης τεχνολογίας και ευνοώντας την ανάπτυξη δραστηριοτήτων για καλύτερη συντήρηση, ώστε να αυξηθεί ο χρόνος λειτουργίας των σχετικών εγκαταστάσεων. Επίσης, θα αποδέσμευε μεγάλα κρατικά κεφάλαια, τα οποία θα αντικαθίσταντο από ιδιωτικά, με παράλληλη αύξηση της εισροής ξένων κεφαλαίων.

Η υπουργική απόφαση ΣΕ 2752/88, που εκδόθηκε στο πλαίσιο του Ν. 1559/85, καθόρισε συγκεκριμένα τιμολόγια αγοράς από τη ΔΕΗ της πλεο-

νάζουσας ηλεκτρικής ενέργειας των αυτοπαραγωγών, τόσο για τα νησιά όσο και για το διασυνδεδεμένο σύστημα. Τα τιμολόγια αυτά στηρίζονται βασικά στο κόστος καυσίμου της ΔΕΗ που εξοικονομείται. Κάτι τέτοιο, όμως, καθιστά λιγότερο ελκυστικές τις επενδύσεις αξιοποίησης των ΑΠΕ, κυρίως στο διασυνδεδεμένο σύστημα, όπου το κόστος καυσίμου αφορά, σε μεγάλο βαθμό, τον λειτουργικά φθηνό λιγνίτη. Είναι δυνατή (και επιβεβλημένη) η βελτίωση των υφιστάμενων τιμολογίων, εάν ληφθούν υπόψη στη διαμόρφωσή τους δύο επιπρόσθετοι παράγοντες. Ο ένας αφορά την αναγνώριση της συνεισφοράς ισχύος ορισμένων ΑΠΕ (μικρά υδροηλεκτρικά, γεωθερμία, συμπαραγωγή θερμότητας - ηλεκτρικής ενέργειας, και σε κάποιο βαθμό αιολική και ηλιακή ενέργεια), που οδηγεί μεσοπρόθεσμα σε εξοικονόμηση επενδύσεων της ΔΕΗ. Πρέπει επίσης να συνυπολογίζεται το κοινωνικό κόστος που αποφεύγεται από τη μη εγκατάσταση και λειτουργία συμβατικών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής, λόγω της εγκατάστασης σταθμών ΑΠΕ: πλεονεκτήματα ως προς το περιβάλλον, την εξοικονόμηση, μακροπρόθεσμα, εξαντλήσιμων εγχώριων ενεργειακών πόρων, την πολλαπλότητα των προσφερόμενων μορφών ενέργειας στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας, την προώθηση της ενεργειακής αυτονομίας και ασφάλειας τροφοδοσίας απομακρυσμένων περιοχών (π.χ. νησιών), την εξοικονόμηση συναλλάγματος, την απασχόληση εγχώριου εργατικού δυναμικού, κ.λπ.

Ένας σημαντικός ανασχετικός παράγοντας στην προσπάθεια για ταχεία ανάπτυξη και διάδοση των ΑΠΕ στη χώρα μας είναι και τα υψηλά επιτόκια αναγωγής σε παρούσα αξία. Στη ΔΕΗ, για παράδειγμα, το επιτόκιο αναγωγής λαμβάνεται ίσο με 10% σε σταθερές τιμές. Τα υψηλά όμως αυτά επιτόκια, αποτέλεσμα και της στενότητας κεφαλαίων που υπάρχει στην ελληνική οικονομία, καθιστούν αντιοικονομική την προώθηση έργων με μεγάλο αρχικό κόστος επένδυσης και χαμηλό λειτουργικό κόστος, όπως είναι τα έργα των ΑΠΕ. Από την άλλη πλευρά, τα επικρατούντα σήμερα υψηλά επιτόκια δανεισμού από τις τράπεζες κάνουν ακόμα πιο δύσκολη την ανεύρεση των απαραίτητων χρηματοδοτικών πόρων για επενδύσεις στις ΑΠΕ.

Προτεινόμενα μέτρα

Στα προηγούμενα επιχειρήθηκε μία, κατά το δυνατό, πλήρης ανάλυση των σημαντικότερων προβλημάτων που παρουσιάζει σήμερα η αξιοποίηση και η ευρύτερη διάδοση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα μας. Η ανάλυση αυτή οδηγεί και στη διαμόρ-

φωση ενός πλέγματος προτάσεων και μέτρων που μπορούν να συμβάλουν αποφασιστικά στην ταχύτερη, ορθολογικότερη και γενικά επωφελέστερη διεύθυνση των ΑΠΕ στο ενεργειακό μας ισοζύγιο. Προτείνεται λοιπόν η δημιουργία μιας Συντονιστικής Επιτροπής Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΣΕΑΠΕ), η οποία θα αποτελείται από έναν περιορισμένο αριθμό εμπειρογνομόνων και η οποία θα λειτουργεί ως μόνιμο συμβουλευτικό όργανο του υπουργού Ενέργειας. Η Επιτροπή αυτή θα εισηγείται όλες τις απαραίτητες ενέργειες για τη χάραξη και υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής στις ΑΠΕ, καθώς και το συντονισμό των δραστηριοτήτων όλων των εμπλεκόμενων στο χώρο των ΑΠΕ φορέων. Θα συνεργάζεται με φορείς, θα αξιολογεί και θα ιεραρχεί τις προτάσεις τους σε σχέση με τα υπάρχοντα στοιχεία, θα προσανατολίζει σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις τα προγράμματα έρευνας και τεχνολογίας των ΑΠΕ, θα επεξεργάζεται και θα υποβάλλει στον υπουργό Ενέργειας προτάσεις για την υιοθέτηση συγκεκριμένων στρατηγικών και για τη διαμόρφωση ετήσιου (όπως και μακροχρόνιου) Εθνικού Προγράμματος Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Η Επιτροπή θα συναπαρτίζεται και θα λειτουργεί με μια σειρά Τομεακών Υποεπιτροπών (μία για κάθε ανανεώσιμη μορφή ενέργειας), οι οποίες και θα ασχολούνται με τα ειδικότερα θέματα κάθε κλάδου των ΑΠΕ. Οι Υποεπιτροπές θα συνεπικουρούνται στο έργο τους από επιστήμονες και φορείς ειδικούς στο κατά περίπτωση αντικείμενο.

Η ΣΕΑΠΕ θα αποτελέσει συμβουλευτικό όργανο του υπουργού Ενέργειας στο χώρο των ΑΠΕ, ενώ το ρόλο του εκτελεστικού και εποπτικού οργάνου θα αναλάβει η Διεύθυνση Ανανεώσιμων Πηγών και Εξοικονόμησης Ενέργειας του υπουργείου Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας (ΥΒΕΤ). Στη Διεύθυνση αυτή θα πρέπει να συγκεντρωθούν όλες οι μέχρι τώρα διάσπαρτες αρμοδιότητες του τομέα ΑΠΕ, με στόχο τον καλύτερο συντονισμό και έλεγχο των σχετικών ενεργειών, καθώς και την αποτελεσματικότερη προώθηση των μέτρων που θα αποφασίζονται σε πολιτικό επίπεδο.

Όπως τονίστηκε και προηγουμένως, απαιτείται μια δραστήρια και συντονισμένη εκστρατεία ενημέρωσης κοινού και επενδυτών (δημόσιων και ιδιωτικών) για τις διάφορες πτυχές αξιοποίησης των ΑΠΕ. Η εκστρατεία αυτή, η οποία θα αναληφθεί από κοινού από τους κύριους εμπλεκόμενους φορείς (ΥΒΕΤ, ΔΕΗ, ΚΑΠΕ), θα περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων:

— Άμεση λειτουργία της τράπεζας πληροφοριών στις ανανεώσιμες πηγές που οργανώνει το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ).

— Συστηματική διαφήμιση από τον Τύπο και την τηλεόραση των πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει η ανάπτυξη των ΑΠΕ μακροπρόθεσμα, έναντι των συμβατικών μορφών ενέργειας.

— Ίδρυση γραφείων ενημέρωσης κοινού και επενδυτών πάνω στις ΑΠΕ και διανομή έντυπου κατατοπιστικού υλικού.

— Έκδοση ειδικού οδηγού επενδύσεων ΑΠΕ για τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Προκειμένου να βοηθηθούν οι ΟΤΑ και οι επιχειρήσεις τους να ξεπεράσουν τα τεχνικά και οργανωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την υλοποίηση επενδύσεων σε ΑΠΕ, καθώς και αυτά που αναμένεται να αντιμετωπίσουν κατά τη λειτουργία των εγκαταστάσεων, προτείνεται να εκδοθεί Οδηγός Επενδύσεων για τους ΟΤΑ, σε συνεργασία ΥΒΕΤ, ΔΕΗ και ΕΕΤΑΑ (Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης). Η ΕΕΤΑΑ πρέπει να συνεχίσει να προσφέρει υπηρεσίες συμβούλου στις αναπτυξιακές προσπάθειες των ΟΤΑ στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

— Εκπόνηση, σε συνεργασία με τα ΑΕΙ, τα ΤΕΙ, τον ΟΑΕΔ, τον ΕΟΜΜΕΧ και άλλους συναρμόδιους φορείς, ενός ολοκληρωμένου προγράμματος συνεχούς εκπαίδευσης των Ελλήνων τεχνικών πάνω στις εξελισσόμενες τεχνολογίες εφαρμογών των ΑΠΕ.

Οι κυριότερες προτάσεις για την υποστήριξη της ανάπτυξης ελληνικής βιομηχανίας στις ΑΠΕ, έτσι ώστε να υπάρξουν σημαντικά πολλαπλασιαστικά οφέλη για την εθνική οικονομία, είναι:

— Σύνταξη κανονισμών και προτύπων κατασκευής, εγκατάστασης, σύνδεσης με το δίκτυο και λειτουργίας συστημάτων ΑΠΕ.

— Συνεργασία ΔΕΗ, ΚΑΠΕ, ΑΕΙ, ΤΕΙ και βιομηχανίας σε προγράμματα έρευνας, ανάπτυξης και επίδειξης στις ΑΠΕ, έτσι ώστε να οδηγηθούμε στο σχεδιασμό συστημάτων κατάλληλων για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού χώρου. Αυτή η συνεργασία μπορεί να αποτελέσει μοναδική ευκαιρία για την οργάνωση τμημάτων έρευνας και ανάπτυξης στις ελληνικές βιομηχανίες.

— Συνεργασία ελληνικών βιομηχανιών με ξένες εταιρείες του κλάδου, και κυρίως με εταιρείες των χωρών της ΕΟΚ, που έχουν αποκτήσει αρκετή εμπειρία σε συστήματα ΑΠΕ που έχουν εγκαταστήσει σε άλλες χώρες. Η συνεργασία αυτή θα μπορούσε μελλοντικά να αποτελέσει απαραίτητη προϋπόθεση για συμμετοχή των ξένων κατασκευαστών στους διεθνείς διαγωνισμούς της ΔΕΗ, όπως γίνεται άλλωστε με άλλα μεγάλα έργα της ΔΕΗ.

Θα πρέπει ακόμη να συνεχιστούν και να ολοκληρωθούν σύντομα οι με-

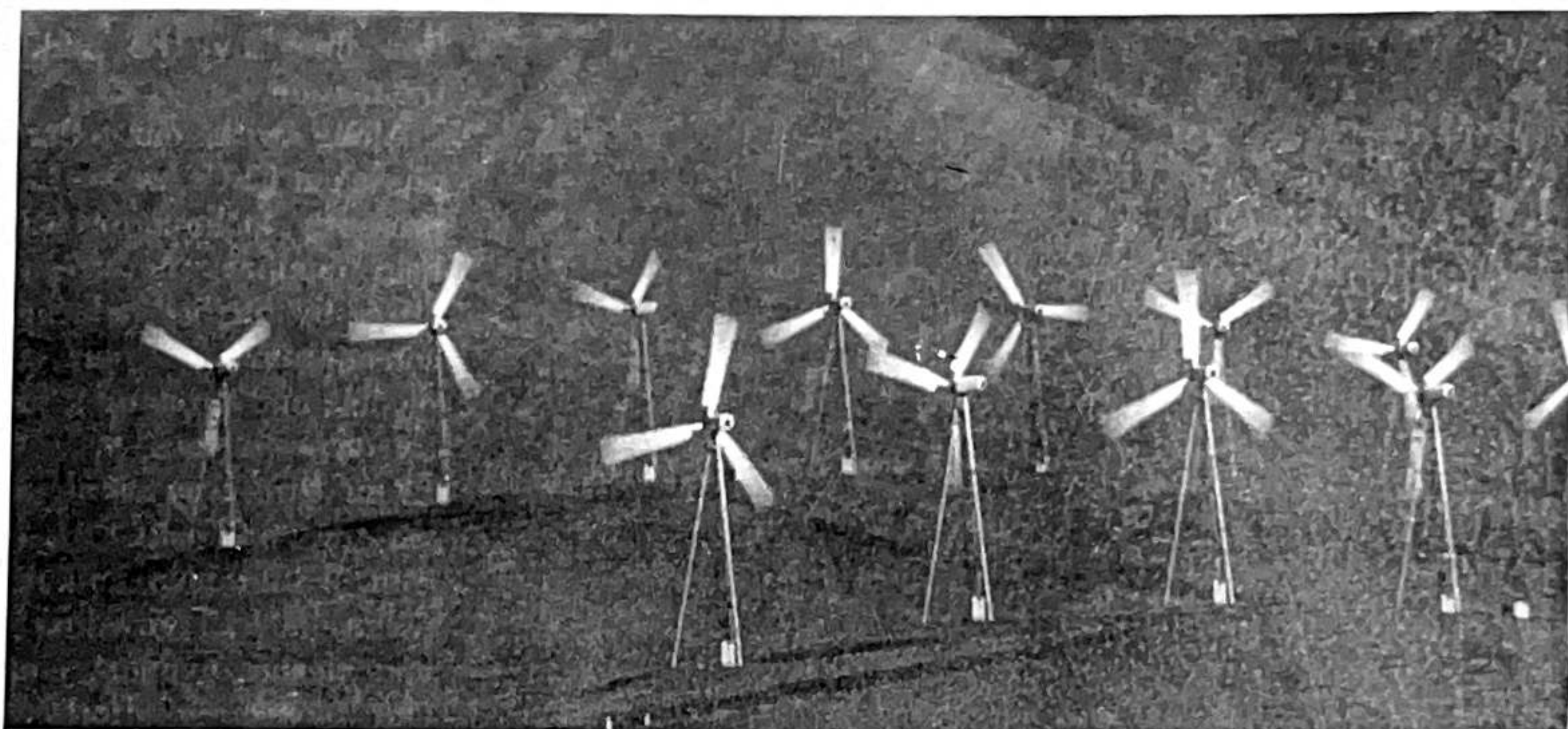
τρήσεις και μελέτες για τη λεπτομερή και συστηματική καταγραφή του δυναμικού ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα μας. Η καταγραφή αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον ορθολογικό σχεδιασμό της αξιοποίησης των ΑΠΕ σε εθνικό επίπεδο. Επίσης, θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα ολοκληρωμένο στατιστικό σύστημα παρακολούθησης και απογραφής της συμμετοχής των ΑΠΕ στο ενεργειακό μας ισοζύγιο (ποιοτικά, ποσοτικά και διαχρονικά χαρακτηριστικά).

Από θεσμική άποψη προτείνεται η αναμόρφωση (τροποποίηση και συμπλήρωση) ορισμένων διατάξεων του Ν. 1559/85, ώστε να καταστεί λιγότερο περιοριστικός και περισσότερο λειτουργικός προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης επενδυτικών πρωτοβουλιών στις ΑΠΕ. Σ' αυτό το πλαίσιο κρίνεται σκόπιμη:

— Η τροποποίηση, επί το ελαστικότερο, του περιορισμού ισχύος για αυτοπαραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ. Η τροποποίηση αυτή μπορεί να γίνει με απλή Υπουργική Απόφαση, κάνοντας χρήση της ευχέρειας που δίνει το άρθρο 14, παρ. γ, του Ν. 1559/85, να μεταβάλλονται, δηλαδή, τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια ισχύος των σταθμών ηλεκτροπαραγωγής μέχρι το διπλάσιο. Έτσι, το όριο ισχύος των σταθμών μπορεί άνετα να αυξηθεί από τριπλάσιο σε εξαπλάσιο της συνολικής ισχύος κατανάλωσης του αυτοπαραγωγού. Σε μια δεύτερη φάση, μπορεί να επιτραπεί η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από σταθμούς που λειτουργούν με ΑΠΕ χωρίς περιορισμό ισχύος του σταθμού. Μια τέτοια ρύθμιση, η οποία ουσιαστικά δίνει τα ίδια δικαιώματα στις ιδιωτικές επενδύσεις ΑΠΕ με αυτά των ΟΤΑ και των επιχειρήσεών τους, απαιτεί τροποποίηση του άρθρου 4, παρ. 1, του Ν. 1559/85, με την ψήφιση σχετικής τροπολογίας στη Βουλή.

— Η δημιουργία της δυνατότητας ανάκλησης των αδειών ίδρυσης και εγκατάστασης σταθμών ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ, που δίνονται τόσο σε ΟΤΑ όσο και σε ιδιώτες, εάν μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα από την ημερομηνία έκδοσης (π.χ. μέσα σε ένα έτος) δεν έχει προχωρήσει η υλοποίηση της επένδυσης. Αυτό μπορεί απλά να γίνει με την αναγραφή πάνω στην άδεια ίδρυσης ή εγκατάστασης καταληκτικής ημερομηνίας υλοποίησης, η μη τήρηση της οποίας θα συνεπάγεται αυτόματα την ανάκληση της σχετικής άδειας.

— Η καθιέρωση του συμψηφισμού της παραγόμενης και καταναλισκόμενης από τον αυτοπαραγωγό ηλεκτρικής ενέργειας ανά ζώνη τιμολογίου. Το κόστος των απαιτούμενων για το συμψηφισμό μετρητικών διατά-

ξεων (μετρητές ενεργού και αέργου ισχύος κατάλληλων ηλεκτρονικών καταγραφικών διατάξεων και σύστημα επεξεργασίας στοιχείων ανά 100 περίπου αυτοπαραγωγούς) θα βαρύνει, εν μέρει τουλάχιστον, τον αυτοπαραγωγό.

Στόχος, η οικονομικότητα

Προτείνεται η διαμόρφωση νέου, αυξημένου τιμολογίου αγοράς της ηλεκτρικής ενέργειας από αυτοπαραγωγούς ΑΠΕ, κυρίως για το διασυνδεδεμένο σύστημα. Οι κυριότεροι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη στη διαμόρφωση του νέου τιμολογίου είναι οι εξής:

— Η εξίσωση της τιμής του εγχώριου (και εξαντλήσιμου) λιγνίτη με το ισοδύναμο της τιμής υποκατάστασης με άνθρακα (παράγοντας που επηρεάζει το νυχτερινό και το ενδιάμεσο σκέλος του τιμολογίου στο διασυνδεδεμένο σύστημα). Για τιμή άνθρακα 50 - 60 δολ./τόνο, παραδοτέο στο σταθμό, αντιστοιχεί τιμή περίπου 3 - 3,5 δρχ./KWh για τη νυχτερινή ζώνη του τιμολογίου, σε σύγκριση με 2,5 δρχ./KWh που είναι σήμερα.

— Η αναγνώριση της συνεισφοράς ισχύος των σταθμών ΑΠΕ και η σταδιακή ενσωμάτωσή της στο τιμολόγιο. Η συνεισφορά αυτή μπορεί να φθάσει σε τάξη μεγέθους τις 1-5 δρχ./KWh, ανάλογα με τη φύση της συγκεκριμένης ΑΠΕ.

— Η αναγνώριση του κοινωνικού οφέλους από την υποκατάσταση των συμβατικών καυσίμων. Σχετική μελέτη για λογαριασμό της ΕΟΚ υπολόγισε το κοινωνικό αυτό όφελος για αιολική ενέργεια στη Δ. Γερμανία στο ποσό

των 5 - 10 δρχ./KWh. Το όφελος και μόνο από την αποφυγή εγκατάστασης περιβαλλοντικού εξοπλισμού για δέσμευση του διοξειδίου του θείου σε συμβατικούς σταθμούς υπολογίζεται ότι είναι της τάξης της 1 δρχ./KWh.

Η επιβάρυνση που θα προκύψει από την αύξηση του τιμολογίου δεν πρέπει να καλυφθεί όλη από τη ΔΕΗ. Η ΔΕΗ θα μπορούσε να καλύψει το τμήμα που αντιστοιχεί στη συνεισφορά ισχύος και την εξοικονόμηση περιβαλλοντικού εξοπλισμού. Τα υπόλοιπα κοινωνικά οφέλη τα καρπούται το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και θα μπορούσαν να καλυφθούν από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, αποδίδοντας ένα πολύ μικρό μέρος των εσόδων από τη φορολογία των καυσίμων. Ας σημειωθεί ότι αναγνώριση ενός μέρους τουλάχιστον του κοινωνικού οφέλους γίνεται ήδη στα τιμολόγια των αυτοπαραγωγών, με τη χρήση του λεγόμενου συντελεστή ενεργειακής πολιτικής.

Η αύξηση στο τιμολόγιο θα μπορούσε να γίνει μ' έναν επιπλέον όρο σε δρχ./KWh, και όχι σε δρχ./KW, ώστε να υπάρχει ένα πρόσθετο κίνητρο για τη λειτουργία των εγκαταστάσεων όσο το δυνατόν περισσότερες ώρες το χρόνο. Εναλλακτικά, θα μπορούσε η αύξηση στο τιμολόγιο να γίνει με αύξηση του πιο πάνω συντελεστή, αφού όμως εξεταστεί η τυχόν επίδραση από πιθανή μελλοντική μείωση του φόρου στο μαζούτ.

Ένας ενδιαφέρων εναλλακτικός τρόπος χρηματοδότησης επενδύσεων στον τομέα των ΑΠΕ, ο οποίος δίνει διέξοδο στο πρόβλημα της στενότητας κεφαλαίων στην ελληνική αγορά και ο οποίος κερδίζει συνεχώς έδαφος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, είναι η χορήγηση δανείων από ξένες ή ελληνικές τράπεζες και οργανισμούς σε επι-

λεγμένα έργα ΑΠΕ και εξοικονόμησης ενέργειας, με αποπληρωμή τους από τα κέρδη ενέργειας που εξοικονομείται (χρηματοδότηση από τρίτους-third party financing). Μερικές εταιρείες του εξωτερικού θα δέχονταν συμμετοχή με αποπληρωμή από τα κέρδη της ενέργειας που εξοικονομείται. Μ' αυτό τον τρόπο παρέχεται και σοβαρή εγγύηση για την τεχνολογία που θα διαθέσουν οι ξένες εταιρείες.

Επίσης, ένας άλλος τρόπος χρηματοδότησης είναι και τα λεγόμενα «συνολικά δάνεια» (global loans) που δίνει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων σε συνεργασία με το Νέο Κοινοτικό Όργανο (New Community Instrument). Τα δάνεια αυτά δίνονται σε εθνικές τράπεζες ή οργανισμούς (π.χ. ΕΤΒΑ, Ε-ΟΜΜΕΧ), που στη συνέχεια τα χρησιμοποιούν για να χρηματοδοτήσουν μια σειρά μικρότερων επενδύσεων σε βιομηχανίες και βιοτεχνίες.

Τέλος, ένα μέτρο, το οποίο μπορεί να δώσει σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη των ΑΠΕ αλλά και να εξασφαλίσει μια πρώτη υπολογίσιμη αγορά για την ενεργοποίηση της ελληνικής κατασκευαστικής βιομηχανίας στον τομέα αυτό, είναι η υποχρεωτική προώθηση των εφαρμογών των ΑΠΕ σε δημόσια κτίρια (γραφεία, σχολεία, νοσοκομεία, κ.λπ.). Σ' αυτό το πλαίσιο, ορισμένες μορφές ΑΠΕ, όπως η ηλιακή, η εξοικονόμηση ενέργειας και η βιομάζα, που προσφέρονται ιδιαίτερα για τις συγκεκριμένες εφαρμογές, είναι δυνατόν να αναδείξουν στην πράξη τα πλεονεκτήματα των ΑΠΕ έναντι των συμβατικών μορφών ενέργειας, συμβάλλοντας έτσι στην αποτελεσματικότερη διαφήμιση και την ταχύτερη διάδοσή τους.

Οι λιγνίτες της Δράμας

Τεράστιες αντιδράσεις έχει προκαλέσει το σχέδιο της ΔΕΗ για εγκατάσταση θερμοηλεκτρικής μονάδας που θα αξιοποιήσει τους λιγνίτες της Δράμας. Η Ν.Ο. παρουσιάζει σ' αυτό το τεύχος μια συνέντευξη με τον Κ. Δομαζόγλου, φυσικό, εκπρόσωπο της «Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα κατά των Λιγνιτών».

Έχει ξαναπαρουσιασθεί στο περιοδικό, αλλά ως πληροφορία, η πρόθεση της ΔΕΗ να δημιουργήσει θερμοηλεκτρικές μονάδες στη Δράμα, για να αξιοποιήσει τους λιγνίτες της περιοχής. Είναι πραγματικά αξιοποιήσιμοι αυτοί οι λιγνίτες, κατά τη γνώμη σας; Υπάρχει κάποια οικονομική μελέτη που να αποδεικνύει ότι τα κέρδη από τη χρήση της θερμικής ενέργειας θα είναι μεγαλύτερα από τις απώλειες;

• Αυτό εξαρτάται από τον τρόπο που συντάσσεται η οικονομική μελέτη. Αν και έχουμε απευθυνθεί στη ΔΕΗ, δεν μας έχει γνωστοποιηθεί ακόμη η οικονομική μελέτη. Αν η μελέτη λαμβάνει υπόψη μόνο τους υλικότεχνικούς παράγοντες, μαζί με μια εκτίμηση για τα έσοδα που θα προκύψουν από την πώληση ηλεκτρικού ρεύματος, βγαίνει βέβαια κάποιο αποτέλεσμα κερδοφόρο. Αν όμως συνυπολογισθούν οι επιπτώσεις στην οικονομική ζωή της ευρύτερης περιοχής, όπως η μείωση της γεωργικής παραγωγής, η οποία εκτιμάται περί τα 700.000 στρέμματα γης, ή ακόμη οι επιπτώσεις στα δάση της περιοχής, που είναι απ' τα πλουσιότερα της χώρας (παράγουν το 16% της εγχώριας ξυλείας), καθώς και η ελάττωση των νερών της περιοχής, τα οποία σήμερα χρησιμοποιούνται από πολλές βιομηχανίες (Αθηναϊκή Χαρτοποιία, ΣΕΚΟΒΕ, δεκάδες εργοστάσια μαρμάρου), πιθανότατα η όποια εικόνα κέρδους ανατρέπεται.

Δεδομένου, λοιπόν, του προβλήματος, ποιες ενέργειες έχετε κάνει μέχρι σήμερα ως Συντονιστική Επιτροπή;

• Προσπαθήσαμε να ενημερώσουμε τον κόσμο τι σημαίνει αυτή η εγκατάσταση για την περιοχή μας. Συγκεντρώσαμε 30.000 υπογραφές και ελπίζουμε πως σύντομα θα φθάσουμε τις 50.000. Ακόμη, απευθυνθήκαμε με εξώδικο έγγραφο στη ΔΕΗ και το ΥΠΕΧΩΔΕ. Από τη ΔΕΗ ζητήσαμε να μας

δώσει τη μελέτη που έχει γίνει απ' την εταιρεία για τις επιπτώσεις της εγκατάστασης και λειτουργίας θερμικών εργοστασίων στη Δράμα. Ακόμη, ζητήσαμε να μας στείλει την έγγραφη παραγγελία, με την οποία ζήτησε από ειδικούς επιστήμονες να συντάξουν μελέτη που αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις· έχουν ήδη περάσει τέσσερις μήνες και η ΔΕΗ δεν μας έχει ακόμη απαντήσει.

Από τον υπουργό Χωροταξίας και Περιβάλλοντος ζητήσαμε να μας απαντήσει αν γνωρίζει ότι η ΔΕΗ σχεδιάζει να εγκαταστήσει θερμοηλεκτρικά εργοστάσια στη Δράμα. Ακόμη, αν έχει υποβληθεί αίτηση στο ΥΠΕΧΩΔΕ από τη ΔΕΗ για έρευνα περιβαλλοντικών επιπτώσεων, τότε υποβλήθηκε και αν έχει δοθεί ανάλογη άδεια από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Τέλος, ζητήσαμε απ' το ίδιο υπουργείο να μας δώσει την σχετική νομοθεσία που διέπει την εγκατάσταση και τη λειτουργία των μεγάλων αυτών εγκαταστάσεων.

Ακόμη, άλλοι φορείς, όπως η Οικολογική Κίνηση Δράμας, απευθύνθηκαν στη ΔΕΗ και ζήτησαν ορισμένα στοιχεία. Η ΔΕΗ απάντησε πως ένας από τους βασικούς στόχους του δεκαετούς προγράμματος ανάπτυξης της εταιρείας είναι η μεγιστοποίηση της συμμετοχής των εγχώριων πόρων στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, έχει προγραμματισθεί η εγκατάσταση δύο θερμοηλεκτρικών μονάδων στην περιοχή της Δράμας. Επίσης, απάντησε ότι οι λιγνιτικές έρευνες του κοιτάσματος συνεχίζονται, τα τελικά δε στοιχεία και συμπεράσματα θα έχουν εξαχθεί εντός του πρώτου εξαμήνου του 1990.

Γνωρίζετε ποιο είναι το μέγεθος των κοιτασμάτων και ποια η θερμαντική τους ικανότητα, για να έχουμε μια εικόνα πραγματικών δεδομένων;

• Το λιγνιτικό κοιτάσμα της Δράμας

βρίσκεται στο τρίγωνο Νεροφράκτης - Μαυρολεύκη - Αγία Παρασκευή, καταλαμβάνει έκταση 22.000 στρεμμάτων, το δε βάθος του φθάνει γύρω στα 200 μέτρα. Τα συνολικά αποθέματα αυτού του κοιτάσματος εκτιμώνται σε ένα δισεκατομμύριο τόνους, με θερμαντική αξία 1.100 Kcal/Kgr. Απ' αυτά, τα μισά περίπου θεωρούνται επιφανειακά απολήψιμα με σχέση απορριπτόμενων στείρων προς λιγνίτες 7/1 κυβικά μέτρα/τόνο.

Με βάση τα στοιχεία αυτά, το κοιτάσμα μπορεί να συντηρήσει τουλάχιστον δύο εργοστάσια για περισσότερα από 30 χρόνια. Και, βέβαια, περιμένουμε ότι η ΔΕΗ δεν θα περιοριστεί ούτε στα δύο εργοστάσια ούτε μόνο στην εκμετάλλευση των λιγνιτών αλλά θα προχωρήσει και στην εκμετάλλευση της τύρφης, που φθάνει τα 5 δισεκατομμύρια τόνους.

Η ΔΕΗ ισχυρίζεται πως έχει προβλέψει να πάρει τα μέτρα εκείνα που θα περιορίσουν την εκπομπή ρύπων, όπως NO₂ και SO₂, κάτω από τα επιτρεπόμενα όρια που προβλέπουν οι κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Ακόμη, υπόσχεται πως τα πορίσματα της ερευνητικής (κι όχι περιβαλλοντικής) μελέτης για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, που θα συναχθούν από μια διεπιστημονική ομάδα καθηγητών του Πολυτεχνείου και του Πανεπιστημίου Αθηνών, θα ληφθούν υπόψη για τη σύνταξη των οριστικών μεγεθών εκμετάλλευσης.

Οι 30.000 υπογραφές ενάντια στο θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο είναι σημαντικές. Θα ήταν ενδιαφέρον να μας πείτε ποια στοιχεία δώσατε στους κατοίκους της περιοχής για να προχωρήσετε σ' αυτή την ενεργό αντίθεση.

• Η λειτουργία αυτών των εργοστασίων και η εξόρυξη των λιγνιτών, κατά αντικειμενικές εκτιμήσεις, θα δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στην ευρύτερη περιοχή του λεκανοπεδίου της Δράμας. Πιο συγκεκριμένα:

α) Προβλέπεται ότι μία έκταση 40.000 στρεμμάτων από τα καλύτερα χωράφια, ποτιστικά και με υψηλές αποδόσεις, θα βγουν από την παραγωγή.

β) Θα μεταστεγασθούν τουλάχιστον 3 χωριά, ο Νεροφράκτης, η Μαυρολεύκη και η Αγία Παρασκευή. Και η μεταστέγαση αυτή, εκτός από τα άλλα προβλήματα (οικονομικά, προβλήματα εξεύρεσης στέγης, κ.λπ.), θα δημιουργήσει και μεγάλα κοινωνικά προβλήματα. Είναι ακόμη βέβαιο ότι θα είναι σχεδόν αδύνατη η διαβίωση στα χωριά Καλαμπάκι, Καλαμώνας, Φωτολείβος, Καλός Αγρός, Συμβολή, Κορμίστα και Ν. Μπάφρα.

γ) Η ρύπανση του περιβάλλοντος στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας θα δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα, κυρίως λόγω της σκόνης που θα ση-

κάνεται από τις εργασίες εξόρυξης και μεταφοράς των λιγνιτών. Τα καυσαέρια των εργοστασίων, που θα αποβάλλονται στην ατμόσφαιρα, θα δηλητηριάζουν τον αέρα, τη γη και τα νερά και θα αυξάνουν την τοξικότητα των εδαφών ενώ θα δημιουργούν όξινη βροχή. Εξάλλου τα φίλτρα που προβλέπεται να τοποθετηθούν μπορεί να περιορίζουν τη ρύπανση αλλά δεν την εξουδετερώνουν.

Ειδικά όμως για την πόλη της Δράμας και τους γύρω οικισμούς, σοβαρά προβλήματα θα προκύψουν εξαιτίας των ανέμων που πνέουν στην περιοχή. Οι άνεμοι αυτοί, που είναι βόρειοι και νότιοι - νοτιοδυτικοί, συναντώνται πάνω από την ευρύτερη περιοχή της πόλης της Δράμας και δημιουργούν μια ζώνη νηνεμίας, με αποτέλεσμα οι σκόνες που μεταφέρονται με τους ανέμους να καταπίπτουν πάνω στην πόλη.

δ) Σοβαρά προβλήματα θα δημιουργηθούν στον υδροφόρο ορίζοντα του λεκανοπεδίου της Δράμας, διότι η απόληψη των λιγνιτών, η οποία θα γίνει λόγω της διαστρωμάτωσής τους επιφανειακά, θα απαιτήσει να σκάψουμε σε μεγάλο βάθος, που θα ξεπεράσει τα διακόσια μέτρα. Αυτό θα δημιουργήσει μια αποστραγγιστική λίμνη, που θα μαζεύει τα νερά της γύρω περιοχής.

ε) Θα επηρεασθεί σοβαρά και θα περιορισθεί η χλωρίδα και η πανίδα στην περιοχή. Με την όξινη βροχή θα υποβαθμιστούν τα χωράφια και οι καλλιέργειες δεν θα είναι αποδοτικές όσο σήμερα ενώ απειλούνται σοβαρά τα δάση της περιοχής. Η δυσμενής επίδραση στη χλωρίδα και τις καλλιέργειες θα προκύψει και εξαιτίας της μεταφοράς σε βαθύτερα επίπεδα του υδροφόρου ορίζοντα και της μεγάλης δυσκολίας που θα αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί για το πότισμα των καλλιεργειών.

Πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή η καταστροφική επίδραση δεν θα είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας αλλά θα κρατήσει για πάρα πολλά χρόνια, εξαιτίας και του τεράστιου τυρφικού αποθέματος των Φιλίππων, που επεκτείνεται πέρα από τους λιγνίτες και που η θερμαντική του ικανότητα φτάνει τα 850 Kcal/Kgr. Είναι βέβαιο ότι η ΔΕΗ θα προχωρήσει στην αξιοποίηση και αυτών των αποθεμάτων, αφού αυτό είχε ξεκινήσει από την εποχή της δικτατορίας, οπότε προχώρησαν και στην υπογραφή σχετικής σύμβασης με τη Σοβιετική Ένωση. Τότε όμως είχαν αντιδράσει οι κάτοικοι της περιοχής και το 1975 ακυρώθηκαν οι σχετικές συμβάσεις.

Πώς βλέπει την κίνησή σας η ΔΕΗ;

• Η ΔΕΗ, παρά και τις πρόσφατες ενέργειες, όπως η ομόφωνη απόφαση της Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Δράμας ενάντια στην κατασκευή των

εργοστασίων, προχωρά στην υλοποίηση του προγράμματός της και πιέζει την κυβέρνηση και το λαό της Δράμας να δεχτούν την εγκατάσταση. Στα προγράμματα των ετών 1987, 1988, 1989 και στο φετινό αναφέρεται η ίδρυση των εργοστασίων. Συγκεκριμένα το πρώτο εργοστάσιο προβλέπεται να είναι έτοιμο το 1997 και το δεύτερο το 1999, ενώ προβλέπεται κι η κατασκευή άλλων δύο. Από την άλλη μεριά, ο κ. Ξανθόπουλος, ως γενικός διευθυντής της ΔΕΗ, έχει συχνά πει ότι η ΔΕΗ δεν θα προχωρήσει στην υλοποίηση του έργου, εφόσον ο λαός της Δράμας δεν το θέλει. Σε έγγραφό του, μας διαβεβαιώνει πως οποιαδήποτε ανάπτυξη εργοστασίων προϋποθέτει τη συναίνεσή μας και μας καλεί να συμμετάσχουμε ενεργώς σε μια επιτροπή που θα ερευνήσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις με επιστήμονες της επιλογής μας.

Εσείς ενδιαφέρεστε να συμμετάσχετε σε μια τέτοια επιτροπή;

• Όχι, δεν δεχόμαστε να συζητήσουμε το θέμα. Η ΔΕΗ έχει υποχρέωση να εξασφαλίσει την ηλεκτρική ενέργεια, ως μονοπώλιο που είναι. Ωστόσο, αυτό που έχουμε να τονίσουμε είναι ότι δεν θέλουμε να γίνει το εργοστάσιο, γιατί δεν έχουμε πειστεί μέχρι σήμερα ότι οι επιπτώσεις δεν θα είναι αυτές που προαναφέραμε.

Αν υποθέσουμε ότι η ΔΕΗ αποδείξει με μια μελέτη, που θα γίνει κι από αξιόπιστους ερευνητές, ότι γενικότερα η χρήση του κοιτάσματος είναι κερδοφόρα όχι μόνο για τη ΔΕΗ αλλά για την ελληνική κοινωνία, κι ακόμη διαβεβαιώσει πως θα αποκατασταθεί το περιβάλλον — με ρήτρες διασφάλισης που θα δοθούν — τότε δεν θα συζητούσατε το θέμα;

• Το αποκλείουμε. Καταρχήν πρέπει να πούμε ότι αυτή η προσπάθειά μας στηρίζεται στον κόσμο. Η ρύπανση που θα επιφέρει η εγκατάσταση είναι δεδομένη. Είναι γνωστό ότι στη Σουη-

δία, τη Νορβηγία και τη Δυτ. Γερμανία τα δάση καταστρέφονται από την όξινη βροχή, που οφείλεται σε παρόμοιες δραστηριότητες. Τι άλλο λοιπόν μπορεί να συμβεί στη Δράμα; Επειδή κάποιος επιστήμονας θα μας διαβεβαιώσει πως δεν θα υπάρξουν επιπτώσεις, αυτό σημαίνει πως δεν θα υπάρξουν; Με ποιό τρόπο μπορούν να μας βεβαιώσουν οι επιστήμονες ότι θα μειωθούν οι εκπομπές NO₂ ή τέφρας; Τα φίλτρα που χρησιμοποιούνται από τη ΔΕΗ είναι τα λεγόμενα ηλεκτροστατικά, τα οποία δεσμεύουν την στερεά σκόνη που εκπέμπεται αλλά όχι και τους αέριους ρύπους. Η πρακτική εξάλλου δείχνει ότι όταν χαλούν αυτά τα φίλτρα η ΔΕΗ δεν τα αντικαθιστά, διότι έχουν μεγάλο κόστος και δεν τη συμφέρει η ανά τρίμηνο ή εξάμηνο αντικατάστασή τους.

Πάντως έχουν αμφισβητηθεί οι επιπτώσεις της όξινης βροχής στην Ελλάδα λόγω των εδώ πετρωμάτων. Ας αλλάξουμε ωστόσο θέμα. Υπάρχει σήμερα εργοστάσιο ηλεκτρικής παραγωγής στη Δράμα;

• Βέβαια. Η περιοχή του Παρανεστίου (στη θέση Θησαυρός) έχει ήδη επιλεγεί για έναν υδροηλεκτρικό σταθμό, ο οποίος χτίζεται και θα έχει ισχύ 430 MW. Το εργοστάσιο αυτό δεν θα είναι καταστροφικό για τα δάση της περιοχής, όπως το περίφημο δάσος του Καρατερέ. Αυτό όμως που έχει κάποιο ενδιαφέρον εδώ είναι ότι αν εφαρμοζόταν η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων —που στην προκειμένη περίπτωση είχε εκπονηθεί— το έργο του Θησαυρού δεν έπρεπε να γίνει. Αυτό αποδεικνύει ότι δεν είναι η μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που θα λύσει το πρόβλημα για το αν πρέπει να γίνουν τα θερμοηλεκτρικά εργοστάσια ή όχι.

Υπάρχει το εξής πρόβλημα, που έχει αντιμετωπισθεί και σ' άλλες περιοχές: Οι κάτοικοι αρνούνται να δεχτούν ένα ηλεκτρικό εργοστάσιο για λόγους περιβαλλοντικούς. Επειδή όμως καταναλώνουν ενέργεια, προτιμούν να στηθεί κάπου αλλού το εργοστάσιο, παρά στην περιοχή τους. Υπάρχει το πρόσφατο παράδειγμα της Κρήτης: οι Κρητικοί αρνήθηκαν να γίνει ένα θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο με πετρέλαιο στην Κρήτη και ζήτησαν να μεταφερθεί η ενέργεια με υποθαλάσσιο καλώδιο από τη Μεγαλόπολη, όπου θα δημιουργηθεί μια ακόμη μονάδα 300 MW. Το ερώτημα είναι: Το ενεργειακό ισοζύγιο της περιοχής της Δράμας καλύπτεται από το έργο του Θησαυρού ή θέλετε να έχετε τα πλεονεκτήματα της ηλεκτρικής ενέργειας, μεταφέροντας τις επιπτώσεις σε μια άλλη περιοχή;

• Θεωρούμε ότι αυτού του είδους τα εργοστάσια αποτελούν κίνδυνο για ο-

ποιαδήποτε περιοχή. Οι επιπτώσεις πάνω στη ζωή και τον τόπο, π.χ. στη Μεγαλόπολη, πιθανότατα δεν είναι αντιστρεπτές. Συμφωνούμε καταρχήν με τις ενέργειες των Κρητικών, αλλά πρέπει να τονίσουμε ότι το αίτημα της Κρήτης έγινε αμέσως αποδεκτό, διότι υπολογίζουν πολύ την ψήφο των Κρητικών.

Τελικά, όποιος καταναλώνει ηλεκτρική ενέργεια, δεν θα πρέπει να δεχτεί και τα αρνητικά της;

• Μπορούμε να έχουμε ηλεκτρική ενέργεια με μικρότερο περιβαλλοντικό κόστος. Παράδειγμα η σύμβαση που υπέγραψε η ΔΕΗ πριν τρεις μήνες με ελληνική και βελγική εταιρεία, για τον έλεγχο της ηλεκτρικής ενέργειας στην παραγωγή, τη μεταφορά και την κατανάλωση. Το κέρδος θα είναι 25 δισεκατομμύρια ετησίως από την εξοικονόμηση ηλεκτρικής ενέργειας, που σημαίνει 3 δισ. KWh το χρόνο ή ένα εργοστάσιο 300 MW λιγότερο.

Ναι, αλλά εσείς ως Συντονιστική Επιτροπή, που προφανώς θα αντιμετωπίζετε σφαιρικότερα τα πράγματα, αποδέχεστε την αρχή ότι όποιος έχει τα πλεονεκτήματα του πολιτισμού πρέπει να υφίσταται και τα αρνητικά του; Έχετε κάνει, εκτός από τις ως τώρα κινήσεις κατά των θερμοηλεκτρικών μονάδων, κάποιες προσπάθειες προς την κατεύθυνση της εξοικονόμησης ενέργειας, έστω και σε ατομική βάση;

• Ως Συντονιστική Επιτροπή έχουμε ήδη συνεργασθεί με μια βιομηχανία της Δράμας, και εδώ και ενάμιση χρόνο έχουμε συστήσει μια ομάδα εργασίας που προωθεί την ανακύκλωση στην περιοχή.

Άρα, υπάρχει μια διάθεση δουλειάς για κάποια εξοικονόμηση.

• Βέβαια. Ετοιμάζουμε, ήδη, μια προσπάθεια να κάνουμε ανακύκλωση στο γυαλί, το αλουμίνιο και το πλαστικό. Ακόμη, προτείνουμε τη δημιουργία μικρών μονάδων που θα επεξεργάζονται

τα απορρίμματα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Τι ενέργειες έχετε προγραμματίσει από δω και πέρα;

• Σ' αυτή την ιδιαίτερα κρίσιμη φάση, που η κυβέρνηση ετοιμάζεται να πάρει αποφάσεις, ζητήσαμε μια συνάντηση με τον πρωθυπουργό για να του θέσουμε το πρόβλημα. Ταυτόχρονα, ετοιμάζομαστε να προσφύγουμε στα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Θα καταθέσουμε σύντομα τις υπογραφές στην Κοινότητα και θα προσφύγουμε στην Επιτροπή γιατί πέρα από τις άλλες αιτιάσεις που έχουμε, δεν έχει καταρτισθεί από τη ΔΕΗ μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων και —ενάντια στην κοινοτική πρακτική— οι αποφάσεις έχουν ληφθεί πριν γίνει μια τέτοια μελέτη.

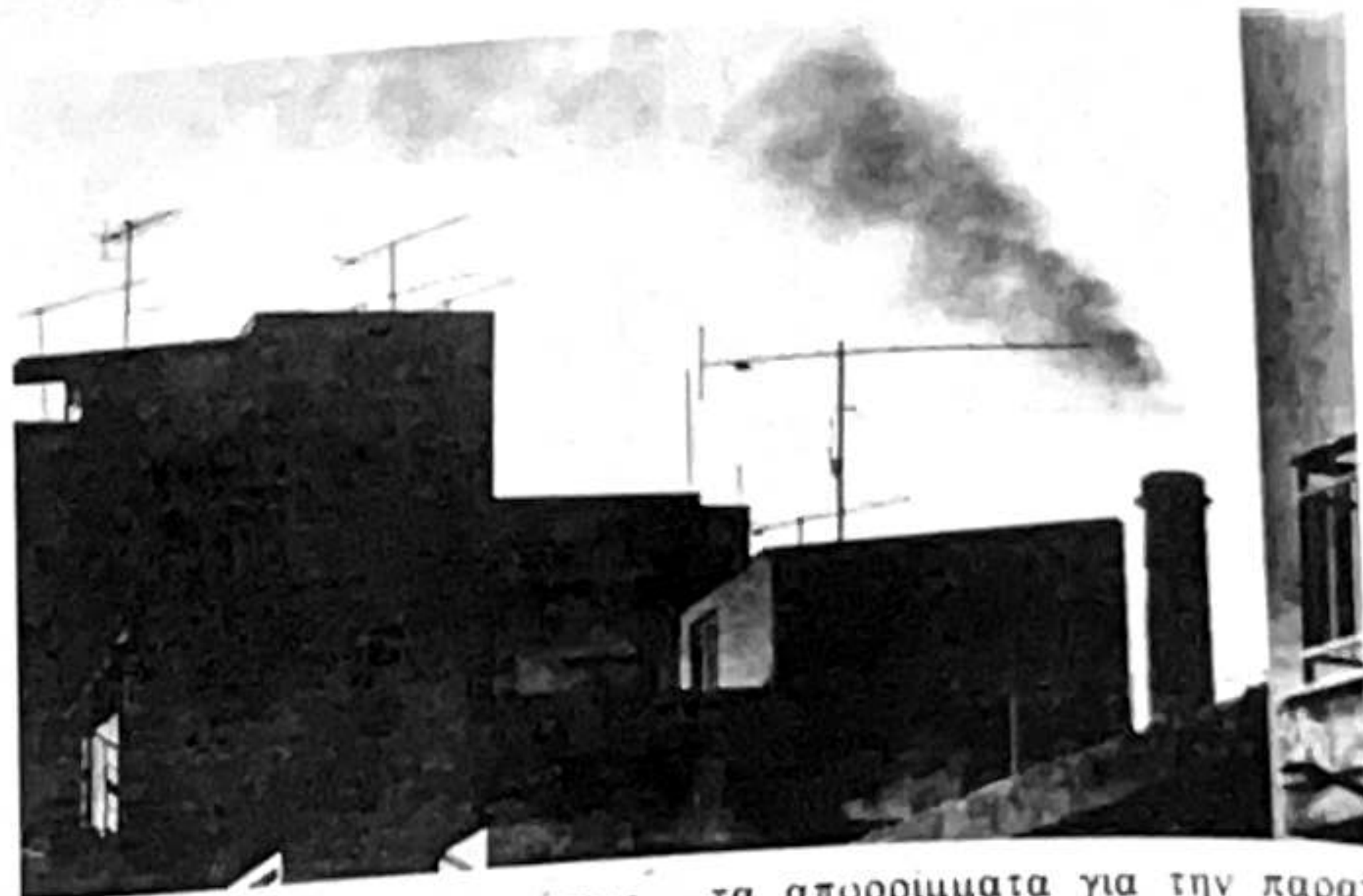
Ακόμη, θα προσφύγουμε στο WWF (Παγκόσμιο Ταμείο της Φύσης), γιατί στην περιοχή μας υπάρχει το περίφημο δάσος του Καρατερέ, το οποίο είναι διατηρητέο μνημείο της φύσης και απειλείται με καταστροφή. Ακόμη θα κάνουμε προσφυγή στην UNESCO για την απειλή που υφίστανται οι αρχαιολογικοί - προϊστορικοί οικισμοί της περιοχής. Επίσης σκοπεύουμε να φέρουμε το θέμα στη Βουλή.

Έχετε έρθει σε επαφή με τα κόμματα;

• Ναι. Σκεφτόμαστε να έρθουμε σε επαφή. Στη Δράμα, ήδη, οι οργανώσεις των κομμάτων έχουν πάρει θέση αρνητική.

Πρέπει να τονίσω εδώ ότι αν δεν γίνει κατανοητή η θέση μας, θα υπάρξουν πολύ δυσάρεστες αντιδράσεις για όλους μας. Είμαστε αποφασισμένοι με κάθε τρόπο και κάθε μέσο να αποτρέψουμε την εγκατάσταση αυτών των εργοστασίων στην περιοχή μας, γιατί είμαστε πεισμένοι πως τα προβλήματα που θέτει η κατασκευή τους μπορούν να αντιμετωπισθούν διαφορετικά.

Τη συνέντευξη πήραν οι:
**Νίκος Καίσαρης και
Γιάννης Σακιώτης**

ΤΟ ΕΛΟΣ

της Σμάρως Γιαννακοπούλου

Άλλοι επιμένουν πως το όνομα του χωριού προέρχεται από τους ειλώτες που κατοικούσαν στον κάμπο της αρχαίας Σπάρτης, ανάμεσα στον Ταύγετο και τον Πάρωνα. Άλλοι λένε πως το οφείλει στα έλη που παλιότερα γέμιζαν την περιοχή. Όποια κι αν είναι η αλήθεια, δεν έχει τόση σημασία σήμερα. Το χωριό Έλος βρίσκεται στη μέση ενός εύφορου κάμπου με πορτοκαλιές, ελιές και ντοματιές, στο δρόμο που πάει απ' το Γύθειο στη Μονεμβασία. Τα τελευταία δέκα χρόνια έχει έναν σταθερό πληθυσμό 800 περίπου κατοίκων, οι οποίοι ασχολούνται κυρίως με τα κηπευτικά και τις ελιές. Η οικονομική ευμάρεια όλων των χωριών της περιοχής φαίνεται στον μεγάλο κυβισμό των αυτοκινήτων που κυκλοφορούν και στα «σκυλάδικα», τα οποία αφθονούν.

«Καλλιεργούν και χασίς τριγύρω», μου λέει εμπιστευτικά ο Πέτρος, γέννημα θρέμα του κάμπου, που χρόνια τώρα ζει στην Αθήνα. «Παλιά, υπήρχαν οι χασικλήδες της γιορτής και της σχολής. Τώρα η νεολαία βαριέται. Τη "βρίσκει" καπνίζοντας. Μερικοί, λένε, παίρνουν και ηρωίνη. Εγώ νομίζω πως για όλα φταίει η τηλεόραση...».

Η θάλασσα απέχει απ' το χωριό τρία τέσσερα χιλιόμετρα. Η ακτή, μια πλατιά αμμουδιά με ψιλή άμμο, χάνεται «αναξιοποίητη» μέχρι εκεί που φτάνει το μάτι, στ' ανατολικά. «Εδώ δεν έχει τουρισμό», μου λέει η Αγγελική. «Όλοι σταματούν στο Γύθειο. Στους ντόπιους, δεν φαίνεται να περνά απ' το μυαλό πως στα χωράφια τους κοντά στη θάλασσα μπορεί να ευδοκιμήσουν και μπανγκαλόους, εκτός από αμπέλια και ντομάτες...». Την παραλία προς το παρόν ασκημίζουν μερικές μόνο άθλιες παράγκες που διατηρούν οι κάτοικοι του χωριού για να εξυπηρετούν τις παραθεριστικές τους ανάγκες δίπλα στο κύμα.

Στο Έλος είχα φτάσει την παραμονή των δημοτικών εκλογών. Ο προεκλογικός πυρετός στη μικρή κοινότητα ήταν στο φόρτε του. Από τους υποψηφίους προέδρους, τρεις (!) επρόκειντο στη Νέα Δημοκρατία. Απ' αυτούς, ο ένας παραιτήθηκε την τελευταία στιγμή. Ένας τέταρτος υποστηριζόταν απ' το ΠΑΣΟΚ και τον Συνασπισμό. Οι αριστεροί δεν ξεπερνούν το 5% στην περιοχή.

«Εγώ πρότεινα έναν συνδυασμό με συμμετοχή όλων των κομμάτων», μου

είπε ο ένας απ' τους υποψηφίους προέδρους. «Να δουλέψουμε όλοι μαζί για το χωριό. Δεν το δέχτηκαν, μόνο που δεν με έδειραν. Κοιτάνε τα μικροσυμφέροντα και οι ψήφοι πουλιούνται. Στο Γύθειο τα πράγματα είναι χειρότερα. Εκεί οι υποψήφιοι δημοτικοί σύμβουλοι πρέπει να υποσχεθούν ότι θα φροντίσουν για την ανάληψη της εργολαβίας του τάδε έργου ή για το γκρέμισμα του μπαλκονιού του γείτονα. Ένας απ' αυτούς μου είπε πως χτες ξόδεψε 200.000 δρχ. πηγαίνοντας επισκέψεις από σπίτι σε σπίτι και μοιράζοντάς τις μαζί με τις υποσχέσεις. Εγώ είναι η πρώτη φορά που σέρνω αυτό το χορό και φοβάμαι πως θα εγκαταλείψω το γλέντι πριν τελειώσω».

Από νωρίς το απόγευμα της Κυριακής πηγαionoέρχονταν οι συγγενείς και φίλοι στο σπίτι του υποψηφίου. «Στο τμήμα των γυναικών χάνεις 8 ψήφους», ήταν ένα από τα πρώτα αποτελέσματα. «Στο μεικτό προηγείται με δύο», έλεγε ένα δεύτερο μήνυμα αμέσως μετά. Όσο περνούσε η ώρα, η αγωνία κορυφωνόταν. Σιγά σιγά είχε γίνει φανερό πως τα μέλη του εν λόγω συνδυασμού πίστευαν πως η νίκη θα ήταν σίγουρα δική τους. Οι αριθμοί τώρα είχαν αρχίσει να κλονίζονται. Η τελική κρίση άργησε να βγει γιατί κάθε ψηφοδέλτιο που ανοιγόταν έκανε το γύρο και υπογραφόταν απ' όλα τα μέλη της επιτροπής πριν ανακοινωθεί. Κατά τις εννιά έγινε γνωστό πως η προεδρία χάθηκε για δεκαπέντε ψήφους.

Ο παρ' ολίγο πρόεδρος έδειχνε ψύχραιμος. Μας κέρασε κρασί απ' τα δικά του αμπέλια και είπε στη γυναίκα του «βάλτε να φάμε, δεν πρόκειται εγώ ν' ασχοληθώ ξανά μ' αυτά τα πράγματα». Σε λίγο ήρθαν και οι παρ' ολίγον κοινοτικοί σύμβουλοι με σκυμμένο το κεφάλι και «κατεβασμένα τ' αυτιά».

Κάθησαν όλοι γύρω απ' το τραπέζι και η κουβέντα άναψε. Αρχισαν να μετρούν και ν' αναφέρουν ονόματα συγχωριανών τους, προσθέτοντας και αφαιρώντας για να βρουν τις ψήφους που έχασαν. «Τους πριμοδότησε το ΠΑΣΟΚ», είπε κάποιος. «Οι πασοκτζήδες πήραν 40 ψήφους λιγότερους. Άρα...».

«Πρέπει να πάμε στο νομάρχη», κατέληξαν σε λίγο. «Να του εκθέσουμε την κατάσταση. Το παιγνίδι δεν ήταν τίμιο. Θα φτάσουμε μέχρι τον Μητσοτάκη...». Η Αγγελική με είδε να

παρακολουθώ αμίλητη τη συζήτηση (τι θα μπορούσα να πω άλλωστε) και με πλησίασε.

«Μην παραξενεύεσαι», μου είπε. «Έτσι είναι στα χωριά. Πίσω από κάθε ψήφο κρύβεται μια ιστορία... καθημερινής τρέλας. Πάλι καλά που δεν παίζεται ξύλο».

Είχαν περάσει μεσάνυχτα και τα μέλη του αποτυχόντος συνδυασμού δεν το 'βαζαν κάτω. Οι περισσότεροι επέμεναν πως έπρεπε να παραιτηθούν όλοι και να μην συμμετέχει κανείς στο καινούργιο συμβούλιο. Μερικοί έλεγαν πως αυτό είναι δειλία κι έπρεπε να μείνουν να παλέψουν. Κατά τις δύο, η παρέα διαλύθηκε. Την άλλη μέρα το πρωί τα πνεύματα δεν είχαν καταλαγιάσει. Οι νικητές τσούγκριζαν από νωρίς τα ποτήρια της νίκης στο καφενείο. Οι άλλοι ήταν σκυθρωποί· δύσκολα μάντευες τις σκέψεις τους. Ο ήλιος έκαιγε σαν να ήταν μεσοκαλοκαίριο. Η θεια Σταμάτα βγήκε απ' το διπλανό σπίτι δένοντας το μαύρο τσεμπέρι της.

«Καλημέρα», είπε και της ανταπόδωσα τον χαιρετισμό.

«Ούτε ένα συννεφάκι δεν έχει ο ευλογημένος», μουρμούρισε «και βροχή στάλα, πάει, στέρεψε το νερό. Πού εκείνα τα χρόνια που πλημμύριζε το ποτάμι κι έπαιρνε τα σπίτια. Σκουπιδότοπος έγινε τώρα ο Ευρώτας».

«Μπορεί να βρέξει φέτος», είπα σιγανά εγώ με τον φόβο μήπως επειδή τό 'πα δεν γίνει. «Τα ζα δεν δείχνουν βροχή», ξαναείπε εκείνη.

«Πόσο χρονών είσαι γιαγιά»; τη ρώτησα.

«Κοντεύω ενενήντα τριώ παιδί μου», είπε. «Τέτοια ξεραϊλα δεν ξαναείδαν τα μάτια μου».

«Τι πρόγραμμα έχει για το χωριό ο καινούργιος πρόεδρος»; ρώτησα την Αγγελική καθώς πίνουμε τον τελευταίο καφέ πριν ξεκινήσουμε για την επιστροφή.

«Μήπως το ξέρει κι ο ίδιος», απάντησε εκείνη σηκώνοντας τους ώμους της. «Βλέποντας και κάνοντας, ανάλογα με τις πιέσεις και τα ρουσφέτια...».

Κούνησα το κεφάλι και κοίταξα τον κάμπο πέρα κατά τη θάλασσα. «Ελλάδα το μεγαλείο σου», σκέφτηκα. Να κλαίς μαζί και να γελάς. Μόνο που όσο περνά ο καιρός, με όσα συμβαίνουν, κοντεύουμε να ξεχάσουμε το δεύτερο.

Ο ήλιος έγερνε στη δύση, όταν με το αυτοκίνητο ανηφορίζαμε τις στροφές για την Σπάρτη. Το Έλος απόμεινε άσπρη κουκίδα στο πράσινο πίσω μας. Μια μικρή, συμπαθητική και φιλόξενη γωνιά, που δεν κινδυνεύει απ' το ποτάμι που έχει πια στερέψει αλλά από φουσκωμένους, σύγχρονους χειμάρρους.

Οικο – συμπεριφορά σε απλά μαθήματα

της Ζέφης Κόλλια

Λίγοι από μας μπορούν να κάνουν κάτι για να εμποδίσουν τα μεγάλα πετρελαιοφόρα τάνκερ να διασχίζουν — με όλους τους κινδύνους που συνεπάγονται — τους ωκεανούς...

Όμως, όλοι μπορούμε να κάνουμε κάτι μέσα από την καθημερινή μας συμπεριφορά, ώστε να βοηθήσουμε να μειωθεί ο αριθμός των τάνκερ αυτών!

Κανένας δεν μπορεί να κλείσει την τρύπα του όζοντος πάνω απ' την Ανταρκτική...

Όμως όλοι μπορούμε να συμβάλουμε ώστε να μη χειροτερέψει η θανατηφόρα ακτινοβολία της, μειώνοντας τη χρήση σπρέι και προϊόντων που περιέχουν CFS!

Πολύ λίγοι μπορούμε να επεμβούμε δυναμικά ενάντια στην απομύζηση των φυσικών πόρων, στην κοπή των δασών, στη λεηλασία του ορυκτού πλούτου, στον ακρωτηριασμό του πλανήτη από τις πηγές της ζωής...

Όλοι όμως, ανεξαιρέτως, μπορούμε, και πρέπει, να μάθουμε να ανακυκλώνουμε τα σκουπίδια μας, να χρησιμοποιούμε προϊόντα «φιλικά προς το περιβάλλον», να είμαστε λιγότερο καταναλωτές στο νερό, στο ηλεκτρικό, στα καύσιμα!

Τα σκουπίδια μου, η αλόγιστη χρήση του αυτοκινήτου σου, η υπερβολική σπατάλη νερού ενός τρίτου κάνουν τον πλανήτη όλο και λιγότερο κατοικήσιμο για τα παιδιά του σήμερα και του αύριο! Πρέπει να κατανοήσουμε ότι τα προβλήματα αυτά δεν είναι προβλήματα που λύνονται μόνο με κρατικές ή τοπικές παρεμβάσεις. Δεν είναι καν προβλήματα που μπορούν να λυθούν αναγκαστικά μέσω οργάνωσεων ή οικολογικών ομάδων. Η «οικολογική συμπεριφορά» δεν δίνεται εργολαβία και ο καθένας μας χωριστά ας αναλάβει ο ίδιος να εκπαιδεύσει τον εαυτό του σε μια νέα αντίληψη, σε ένα νέο καταναλωτικό ύφος. Και θυμηθείτε: όσο είμαστε η ρίζα του προβλήματος, άλλο τόσο μπορούμε να γίνουμε η γέννηση της λύσης του. Τουλάχιστον, ας προσπαθήσουμε!

Θα δώσουμε τώρα ένα πίνακα προϊόντων «μη φιλικών» προς το περιβάλλον, που μπορεί να σημαίνει μη ανακυκλώσιμων, μη απορροφήσιμων, κακών για την υγεία του καταναλωτή ή κακών για την υγεία των υπόλοιπων κατοίκων του πλανήτη, των ζώων, των φυτών...

Ας τον ονομάσουμε ΜΑΥΡΗ ΛΙΣΤΑ κι ας αποφύγουμε ή ακόμα ας μπούκοτάρουμε τα παρακάτω προϊόντα:

1. **Πλαστικές σακούλες.** Μπορεί να είναι αρκετά βολικές, αλλά: δεν ανακυκλώνονται. Χρησιμοποιούνται αφειδώς. Είναι κατασκευασμένες από παράγωγα πετρελαίου — προϊόν το οποίο δεν είναι απεριόριστο στη φύση. Καταστρέφουν τη θαλάσσια ζωή, όταν, πεταμένες στις θάλασσες, γίνονται κατά λάθος τροφή για τα ψάρια. Ρυπαίνουν τις ακτές. Το μελάνι που χρησιμοποιείται στα τυπωμένα επάνω τους γράμματα περιέχει κάδμιο, ένα βαρύ τοξικό μέταλλο, το οποίο με τον καιρό απελευθερώνεται στο αέρα.

Οι χάρτινες τσάντες είναι βέβαια ανακυκλώσιμες, αλλά όχι αναγκαστικά «φθηνές» οικολογικά. Είναι κατασκευασμένες από παρθένο χαρτί και «στοιχίζουν» κόψιμο δέντρων. Αν βρείτε —μπορείτε να προμηθευτείτε από τα γραφεία της *Νέας Οικολογίας*— χρησιμοποιήστε τσάντες από ανακυκλωμένο χαρτί και συστήστε τις και στους φίλους σας!

Προτιμήστε τις πάνινες τσάντες για τα ψώνια σας, που είναι γερές, χρησιμοποιούνται πολλές φορές, κυκλοφορούν σε διάφορα μεγέθη και χρώματα. Κρατήστε τις και κάντε τις μόδα...

2. **Προϊόντα μιας χρήσης.** Το περίφημο τζινγκλ της BIC: «Ξυρίζει, ανάβει, γράφει κι απλουστεύει τη ζωή» δεν σημαίνει ότι απλουστεύει και τη ζωή του πλανήτη... Οι σωροί των σκουπιδιών είναι η πειστικότερη απόδειξη γι' αυτό! Ξεχάστε το σλόγκαν «όσο ξυρίζει το κρατάς και μετά το πετάς» και ξαναγυρίστε στο παραδοσιακό σετ ξυράφι - πινέλο - σαπούνι —υπάρχουν εξάλλου και πολύ ωραία τέτοια κομμάτια και για δώρο σε κάποιον φίλο σας— στους κομψούς αναπτήρες, που επιτέλους δεν κινδυνεύουν να μουν στην τσέπη του διπλανού σας, «γιατί ήταν ολόιδιος με τον δικό του» και, τέλος, μην ξαναγοράσετε εκείνα τα περίφημα πλαστικά πιατάκια, ποτηράκια και μαχαιροπίρουνα, τα οποία, εκτός του ότι βαρύνουν αφάνταστα το περιβάλλον, είναι και κιτς και σου κόβουν και τη διάθεση να τσουγκρίσεις το κρασί σου με τον φίλο σου...

3. **Πλαστικές συσκευασίες.** Προτιμήστε τα γυάλινα μπουκάλια από τα πλαστικά για τα αναψυκτικά σας και βάλτε τα χωριστά στα σκουπίδια σας ή επιστρέψτε τα εκεί απ' όπου τα αγοράσατε. Επίσης, προτιμήστε την κλα-

σική πήλινη τσανάκα για το γιαούρτι, που μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε και για πολλές ακόμη χρήσεις. Το γάλα αγοράστε το σε γυαλί ή χάρτινο κουτί, το ξύδι και το λάδι σε γυάλινο μπουκάλι και, γενικώς, εκτός από το προϊόν, κάντε τις επιλογές σας και στη συσκευασία του!

4. **Σπρέν-αεροζόλ.** Πείτε «όχι, ευχαριστώ» σ' αυτά τα προϊόντα που επιβαρύνουν φοβερά την ατμόσφαιρα και επηρεάζουν την ακτινοβολία του όζοντος στον αέρα. Αν δεν μπορείτε να τα αποφύγετε τελείως, διαβάστε την ετικέτα και απορρίψτε εντελώς αυτά που περιέχουν CFS. Άλλωστε, πολλά προϊόντα έχουν αντικατασταθεί με αντίστοιχα χωρίς προωθητικό αέριο και φέρουν την ένδειξη «φιλικά προς το περιβάλλον». Όσο για τα αεροζόλ, καλύτερα ξεχάστε τα! Οι μύγες και τα κουνούπια πια δεν ...μασάνε! Αν είστε φανατικός ...αντιεντομιστής, και δεν μπορείτε απλώς να διώξετε τις μύγες έξω απ' το σπίτι, τότε οπλιστείτε με ...θάρος και χρησιμοποιήστε την κλασική σκοτώστρα της γιαγιάς σας!

5. **Πάνες-βρακάκια.** Μη ανακυκλώσιμα. Τοξικά. Δημιουργούν ερεθισμούς και δερματικά προβλήματα στο ευαίσθητο δέρμα του μωρού. Προτιμήστε τις πάνες από καθαρό βαμβάκι, που θα τις πλένετε με αγνό πράσινο σαπούνι. Να είστε σίγουροι ότι αξίζει τον ...κόπο!

6. **Απορρυπαντικά.** Μια πρακτική συμβουλή: Αν δεν μπορείτε να χρησιμοποιείτε «Αρκάδι» (τριμμένο σαπούνι) για τις πλύσεις σας, τουλάχιστον χρησιμοποιείτε λιγότερη ποσότητα προϊόντος από την αναγραφόμενη. Πάντα, για ευνόητους λόγους, οι οδηγίες χρήσης συνιστούν μεγαλύτερες ποσότητες από τις αναγκαίες. Επίσης, για γενικό καθαρισμό —π.χ. στην κουζίνα— χρησιμοποιείτε χλιαρό νερό με ξύδι, που όλες οι καλές ...νοικοκυρές ξέρουν. Πρέπει να ξέρετε ότι τα απόβλητα των απορρυπαντικών οικιακής χρήσεως δημιουργούν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα ρύπανσης των θαλασσών.

7. **Καλλυντικά.** Μπορείτε να τα αποφύγετε; Εγώ όχι! Ψάχνω πάντα για όσο το δυνατόν πιο φυσικά (φυτικά) καλλυντικά και προσέχω να αναγράφεται στην ετικέτα «Not tested on Animals». Ομολογώ ότι πολλές φορές χρεώνω τον εαυτό μου με πέναλτι για κατάχρηση αυτών των «ουσιών», αλλά τουλάχιστον προσπαθώ να κόψω παλιές, κακές συνήθειες. Επίσης, παρασκευάζω τις δικές μου μάσκες, με φρέσκα υλικά από το ψυγείο μου —υπάρχουν άπειρες συνταγές— και προσπαθώ να χρησιμοποιώ όσο το δυνατόν μικρότερες ποσότητες στα σαμπουάν, τα σαπούνια κ.λπ.

8. **Γούνες.** Για να μη φάτε ξώφαλ-

τα καμιά ντομάτα στο δρόμο! Προϊόντα εγκλήματος! Μπούκοτάρτε! Είναι ανήθικες και είναι άουτ στο χώρο της μόδας. Προτιμήστε το μάλλινο, το κασμήρι, τη φανέλα και άλλα φυσικά υλικά, εξίσου ζεστά τις χειμωνιάτικες μέρες και πολύ πιο «φιλικά» στη ζωή...

9. **Κοσμήματα - διακοσμητικά αντικείμενα από:** ελεφαντόδοντο, κοράλλι, ταρταρούγα, κέρατο ρινόκερου και οτιδήποτε άλλο προέρχεται από ζώα και μάλιστα τέτοια που βρίσκονται στα πρόθυρα της εξαφάνισης! Ακόμα μην επενδύετε σε έπιπλα κατασκευασμένα από τροπική ξυλεία: υποστηρίξτε την προσπάθεια διάσωσης των τροπικών δασών που απέμειναν: μπούκοτάρτε τα προϊόντα αυτά. Νομίζω ότι δεν χρειάζονται περισσότερες εξηγήσεις επί του θέματος...

Και μερικές τελευταίες, απλές οικο-προτάσεις:

— Χρησιμοποιείτε το χαρτί που γράφετε και από τις δύο πλευρές.

— Μαζεύετε χωριστά τα χαρτιά - μπουκάλια - μέταλλα.

— Αν σας περισσεύει φαγητό, μην το πετάξετε. Μπορείτε να το δωρίσετε στο σκύλο ή τη γάτα του γείτονα ή να το βγάλετε σε ένα πιάτο έξω, για τα αδέρφια της περιφέρειας σας...

— Φυτέψτε ένα δέντρο. Στο μπαλκόνι, στην αυλή, στο πεζοδρόμιο. Ελάτε σ' επαφή με τους γείτονες και φυτέψτε κάθε ελεύθερο χώρο στη γειτονιά σας. Ακόμα, αν έχετε χώρο, φυτέψτε τα δικά σας λαχανικά! Θα μείνετε έκπληκτοι από το πόση παραγωγή μπορούν να σας δώσουν π.χ. δυο ρίζες μελιτζάνες!

— Τρώτε τα λαχανικά και τα φρούτα στην εποχή τους. Κάτι ήξεραν οι παλιοί όταν έλεγαν «κάθε πράγμα στον καιρό του»...

— Σήμερα, μην πάρετε το αυτοκίνητό σας για να πάτε στο κέντρο, ακόμα κι αν κυκλοφορείτε! Δοκιμάστε τον ηλεκτρικό, το τρόλεϋ, το λεωφορείο. Με λίγη τύχη, θα φτάσετε στη δουλειά σας στην ώρα σας, και χωρίς τα γνωστά άγχη - παρκάρισμα - μποτιλιάρισμα κ.λπ.

— Πληροφορείτε τους φίλους σας και τους γνωστούς σας για την αναγκαιότητα μιας οικολογικότερης συμπεριφοράς. Μακροπρόθεσμα, τα αποτελέσματα θα φανούν...

Η καταπολέμηση της παρακμής του αγροτικού κόσμου

του Αλαίν Μπαρναμπέλ

**Σήμερα η Πράσινη Ευρώπη
πληρώνει το τίμημα της
γενναιοδωρίας της φύσης
της. Οι αγρότες,
κατηγορούμενοι για
υπερπαραγωγή,
τιμωρούνται με αυστηρά
μέτρα, εμπνευσμένα από την
Κοινότητα: πάγωμα των
τιμών, περιορισμός της
παραγωγής δημητριακών...
Η θυσία των
καλλιεργήσιμων γαιών στο
βωμό των οικονομικών
προϋπολογισμών απειλεί
την ισορροπία της φύσης.
Θα βρει τον τρόπο η
Ευρώπη να περιορίσει την
αγροτική παρακμή, που έχει
ήδη αρχίσει; Θα μάθει να
προστατεύει τους αγρούς
της και να διασώσει την
πολιτιστική της
κληρονομιά;**

Σήμερα (στη Γαλλία) περίπου σαράντα χιλιάδες αγρότες δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις. Με τον τρόπο αυτό, το μέλλον εκμεταλλεύσεων, συχνά βιώσιμων, τίθεται σε αμφισβήτηση. Δέκα χιλιάδες αγρότες δεν μπορούν να πληρώσουν τη συμμετοχή τους στον ασφαλιστικό τους φορέα, κατά συνέπεια χάνουν την κοινωνική τους ασφάλιση. Η κυβέρνηση αποφάσισε να βοηθήσει τους αγρότες αυτούς που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Η διευθέτηση αποβλέπει στο συνδυασμό της οικονομικής αποτελεσματικότητας με την αλληλεγγύη.¹

Το τραγούδι αυτό μας είναι πλέον γνωστό. Όταν το ποτήρι ξεχειλίζει, οι «δημόσιες αρχές» αρχίζουν να φαίνονται γενναιοδωρές. Με τη μορφή διάφορων χρηματοδοτικών κινήτρων, άμεσων ή έμμεσων, ο αγροτικός τομέας βλέπει να του προσφέρονται κατά διαστήματα μικρά δώρα που διαδέχονται το ένα το άλλο με το ρυθμό των εκλογικών αναμετρήσεων.

Παρ' όλη τη «στάχτη στα μάτια», η πραγματικότητα που περικλείεται σε ορισμένα ενδεικτικά νούμερα δεν κρύβεται. Το 1988, το γαλλικό αγροτικό εισόδημα μειώθηκε κατά 3,8% σε σταθερά φράγκα,² περισσότερο δηλαδή απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο ευρωπαϊκό κράτος, με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο. Από το 1973 και μετά, το καθαρό μέσο εισόδημα έπεσε κατά 22,5% ενώ ο καθαρός μισθός ανά μισθωτό αυξήθηκε κατά 20%. Στη Γαλλία πάντα, η γη δεν αποφέρει πλέον. Κατά τα είκοσι τελευταία χρόνια έχασε το μισό της αξίας της σε σταθερά φράγκα για να ξαναβρεθεί στα επίπεδα του 1961.³ Τα παραπάνω στοιχεία δεν είναι ενθαρρυντικά για τους νέους που, πολλές φορές ενάντια στη θέλησή τους, αφήνουν πίσω τους την οικογενειακή γη και πηγαίνουν στις μεγάλες πόλεις. Αναπόφευκτη συνέπεια: η πυραμίδα ηλικιών του ενεργού πληθυσμού των αγροτικών κοινοτήτων εμφανίζεται παραμορφωμένη, ενώ το

50% των αγροτών είναι ηλικίας άνω των πενήντα πέντε χρόνων και, μέχρι το 1995, θα έχει συνταξιοδοτηθεί. Ελλείψει διαδοχής, ο ιστός των εκμεταλλεύσεων θα αφανιστεί.

Όταν ο Γαμβέττας ίδρυσε, στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, το «υπουργείο Εσωτερικών των Αγροτών», η Γαλλία ήταν η «χώρα της γεωργίας», με τα 6 εκατομμύρια αγρότες της να αντιπροσωπεύουν πάνω από τα δύο τρίτα του ενεργού πληθυσμού. Το 1970 οι αγρότες ήταν μόνο 3,9 εκατομμύρια και σήμερα είναι 1,4 εκατομμύρια. «Μέχρι το 1995 δεν θα είναι παρά 600.000 αλλά μόνο οι μισοί απ' αυτούς θα εξακολουθούν να ζουν από τη γη. Οι υπόλοιποι θα έχουν περισσότερες από μία δραστηριότητες», προβλέπουν στη Διεύθυνση Αγροτικού Χώρου και Δασών του υπουργείου Γεωργίας. Ο γεωργός, που άλλοτε εθεωρείτο φύλακας της φύσης, θα πρέπει —για να επιβιώσει— να μάθει να προσαρμόζεται σ' ένα περιβάλλον όλο και πιο ανταγωνιστικό και αφιλόξενο, να ασχολείται με δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας και να προάγει την ποιότητα εις βάρος της ποσότητας. Με λίγα λόγια, να ξανακατακτήσει μία αποξενωμένη γη. Τι κτύπημα αλήθεια γι' αυτές τις γενιές, που εδώ και τριάντα χρόνια είχαν κάνει την Κοινή Αγροτική Πολιτική το κύριο πλαίσιο εργασίας τους. «Επενδύστε, παράγετε!», άκουγαν χθες. «Υπερπαραγωγή, πάγωμα της γης, χρηματοδοτικοί περιορισμοί», τους λένε σήμερα.

Η κρίση εμπιστοσύνης είναι βαθιά: το απότομο πέρασμα από μία περίοδο συνεχούς εξάπλωσης της παραγωγής σε εκείνη του κορεσμού των διεθνών αγορών συνέβαλε στη ριζική τροποποίηση των οικονομικών συνθηκών και των γεωργικών μεθόδων παραγωγής και σε κρίση εμπιστοσύνης για το μέλλον του επαγγέλματος.⁴

Το παράδοξο είναι μεγάλο: η Πράσινη Ευρώπη, της οποίας εξήραν την ικανότητα να φτάσει σε μια τροφική αυτάρκεια που δύσκολα μπορούσε κανείς να φανταστεί μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους και να εξασφαλίσει αξιοπρεπή εισοδήματα στους αγρότες χάρη στο σύστημα των τιμών ασφαλείας, πληρώνει σήμερα το βαρύ αντίτιμο της επιτυχίας της και των καταχρήσεών της. Οι πλέον παραγωγικοί αγρότες είναι υποχρεωμένοι να αναθεωρήσουν την παραγωγικότητά τους και να τη μεταβάλουν σε μείωση: γαλακτοκομικές ποσοτώσεις, πάγωμα τιμών, επιβολή περιορισμών στην παραγωγή δημητριακών με τη διευθέτηση «εγγυημένων ανώτατων ποσοτήτων»: το μαύρο ψωμί έγινε η καθημερινή τους τροφή.

Στις 21 Ιουλίου 1988, η Γαλλία παρουσίασε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

1. Ανακοίνωση του Συμβουλίου των Υπουργών της 29ης Ιουλίου 1988.

2. Εφημερίδα *Le Monde*, 7 Ιανουαρίου 1989.

3. Εφημερίδα *Le Monde - Affaires*, 3 Δεκεμβρίου 1988.

4. Βλέπε περιοδικό *Après - demain*, No. 309, Δεκέμβριος 1988, άρθρο του Bernard Thareau: «Αντίδοτο στο κακό του να είσαι αγρότης».

την πρόταση συμμετοχής της στο «πρόγραμμα παγώματος των γαιών».⁵ Ήδη, από το 1989, 4.000.000 στρέμματα περίπου θα θυσιαστούν στο βωμό των κοινοτικών οικονομιών — γύρω στα 30 εκατομμύρια στρέμματα κατά τη δεκαετία του '90 και όχι λιγότερο από 60 εκατομμύρια στο τέλος του αιώνα. Συνολικά 150 εκατομμύρια στρέμματα (μια Ελλάδα και πλέον) στην Ευρώπη των δώδεκα θα εγκαταλειφθούν. Μικρή παρηγοριά: ο αγρότης-υποψήφιος για πάγωμα της γης του θα αποζημιωθεί με το ποσό των 2000 φράγκων ανά εκτάριο που θα τεθεί «εκτός δυνατότητας να βλάψει».⁶ Μια αποζημίωση που οι αρχές των Βρυξελλών χαρακτηρίζουν, χωρίς ντροπή, «εισφορά στο εισόδημα». Ωστόσο, στις αγροτικές μεσογειακές περιοχές, κανείς δεν αγνοεί ότι η καταδίκη σε ανεργία των γαιών αποτελεί αποφασιστικό στάδιο στη διαδικασία της αγροτικής παρακμής. Πρόκειται για ένα σημείο χωρίς επιστροφή, που αποκλείει τελεσίδικα κάθε νέο πολιτιστικό σχέδιο.

Η εγκαταλειμμένη γη οδηγεί σε μια προοδευτική αύξηση της διάβρωσης και συνεπώς σε μια πτώχευση των εδαφών. Το σοβαρότερο: η μη συντηρησή της, ειδικά στις νότιες ζώνες, καταλήγει μακροπρόθεσμα στην καταστροφή της βλάστησης, πράγμα που επιταχύνεται από τις φωτιές. Συγχρόνως, η γρήγορη και άναρχη συγκέντρωση του αγροτικού πληθυσμού στα αστικά κέντρα θα προκαλέσει νέα πολεοδομικά προβλήματα, προβλήματα κοινωνικής ολοκλήρωσης και συμβίωσης. Η αγροτική παρακμή δεν αποτελεί μεμονωμένο φαινόμενο: θα προκαλέσει μια αναπόφευκτη κοινωνική αναταραχή.

Με το να θεωρείται η γεωργία καθαρά οικονομική δραστηριότητα και με το να παραβλέπεται η κοινωνική της διάσταση, τίθενται οι γεωργικοί κλάδοι κάτω από το πρίσμα της οικονομικής αποδοτικότητας του κεφαλαίου. Έτσι καταστρέφεται η δημογραφική, κοινωνική και γεωγραφική ισορροπία του αγροτικού χώρου. «Δεν μπορεί να διαχειρισθεί κανείς την αγροτική παραγωγή σαν δραστηριότητα που διέπεται ολοκληρωτικά από τους νόμους της αγοράς».⁷

Μια ευκαιρία ή ένα φορτίο;

Η Κοινότητα είναι αποφασισμένη να μετατρέψει την αγροτική Ευρώπη σε «μια ευκαιρία ή σ' ένα φορτίο».⁸ Μπορούν όμως ακόμα να δοθούν κάποιες λύσεις, υπό την προϋπόθεση ότι θα βρεθούν τα μέσα και ο χρόνος. Η διατήρηση ενός κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές χωρίς αποκλεισμούς (τη στιγμή που το πάγωμα των

γαιών ενισχύει τη συγκέντρωση στα χέρια των πιο ισχυρών) και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου, που διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια δύο χιλιετιών γεωργικής δραστηριότητας, αποτελούν τις δύο αρχές που πρέπει να στηρίξουν την ανανέωση της Πράσινης Ευρώπης. Το ίδιο ισχύει και για τη δυναμική υποστήριξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, που αποτελεί βασικό παράγοντα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της ευρωπαϊκής ιδέας.⁹

Μη βρίσκοντας μια σωστή ισορροπία μεταξύ του κοινωνικού στοιχείου και της οικονομίας, ο ενεργός πληθυσμός θα μειωθεί κι άλλο, αφήνοντας πίσω του έρημες, εγκαταλειμμένες περιοχές. Ποιος νοιάζεται σήμερα για το μέλλον αυτού του περιβάλλοντος, αυτών των ανδρών και γυναικών, των άδικα περιθωριοποιημένων; Ποιος τολμά να φωνάξει ότι η γεωργία είναι η μόνη δραστηριότητα που μπορεί να διαχειρισθεί τις αγροτικές περιοχές; Για την αντιμετώπιση της παρακμής, η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προτείνει πολλά σενάρια: μια οικονομική και κοινωνική συνέχεια για την ικανοποίηση των αναγκών μιας διευρυμένης Κοινότητας με μεγάλη περιφερειακή διαφοροποίηση, την αναπό-

φευκτη αναπροσαρμογή της ευρωπαϊκής γεωργίας στην πραγματικότητα της αγοράς, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς.¹⁰

Οι φιλοδοξίες αυτές είναι αξιόλογες. Μήπως όμως δεν σταθήκαμε αρκετά στη χωροταξική διάσταση και την αναβάθμιση των περιοχών της εσωτερικής αγοράς; Μη λαμβάνοντας επαρκώς υπόψη την ανάπτυξη των πε-

5. Διάταγμα Νο 88 - 1049 της 18ης Νοεμβρίου 1988, σχετικά με την αφαίρεση των καλλιεργήσιμων γαιών.

6. Ωστόσο, δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψουν οι γεωργοί πάνω από το ένα τρίτο της γης τους. Σε περίπτωση που ξεπεραστεί, έχει θεσπιστεί ένα ανώτατο χρηματοδοτικό όριο που τους απαγορεύει την πρόσβαση στα άμεσα κίνητρα.

7. Βλέπε συνέντευξη του M. Sicco Mansholt στο *Jeunes Agriculteurs*, Ιανουάριος 1988.

8. Βλέπε περιοδικό *Pourquoi?*, αφιερωμένο στον «Αγροτικό κόσμο, χώρο του μέλλοντος», Βρυξέλλες, Δεκέμβριος 1988.

9. Βλέπε, *Livre vert de la Commission de la Communauté*, Ιούλιος 1985.

10. Ανακοίνωση της Επιτροπής, *Το μέλλον του αγροτικού κόσμου*, Βρυξέλλες, 28 Ιουλίου 1988.

ριοχων με γεωργικό χαρακτήρα, όλες οι φιλοδοξίες που αφορούν την ενιαία εσωτερική αγορά γίνονται ατροφικές. Η διαχείριση του ευρωπαϊκού χώρου αποτελεί την αναγκαία και ικανή συνθήκη επιτυχίας της υλοποίησης της ενιαίας αγοράς. Δεν μπορούμε να θέλουμε να ενισχύσουμε από τη μια τις θνικές πολιτικές βιομηχανικής προστασίας και, από την άλλη, να εγκαταλείψουμε στην τύχη τους αγροτικές ζώνες που κτυπήθηκαν από τη μαζική έξοδο και την ερήμωση. Η Ευρώπη δίνει ένα λυπηρό παράδειγμα στον υπόλοιπο κόσμο, παρ' ότι αποτελείται από χώρες που κατατάσσονται στις πιο αναπτυγμένες οικονομικά, ανοίγοντας τα σύνορα σε κάθε βιομήχανο αλλά απαρνούμενη τις αξίες του αγροτικού πολιτισμού που δημιούργησε την ιστορία και τον πλούτο της. «Η αγροτική Ευρώπη κινδυνεύει λοιπόν. Αντιστεκόμαστε στο ρεύμα της αστικοποίησης», φωνάζουν οι εκπρόσωποι των αγροτικών συνδικάτων.¹¹ Έχουν δίκιο, διότι ανεξερεύνητες ακόμη οδοί μπορούν να διασώσουν την Ευρώπη της ερήμωσης.

Η αναβάθμιση των πλέον απομονωμένων ζωνών είναι το πρωταρχικό μέσο αναβίωσης του αγροτικού ιστού. Είναι απαραίτητο να σπάσει η απομόνωση και ο αποκλεισμός με τη χωροθέτηση σύγχρονων μεταφορικών μέσων, προσαρμοσμένων στις ανάγκες του καθενός: πρέπει δηλαδή να διευκολυνθεί η μετακίνηση από την αστική ζώνη στην αγροτική και αντιστρόφως. Αυτό προϋποθέτει ενίσχυση των δημόσιων υπηρεσιών. Στη συνέχεια, για να επαναποκτήσουν οι νέοι δεσμούς με τη γη και να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις της υποτίμησης της γης, πρέπει να προβλεφθεί η ανάπτυξη συστημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης περισσότερο διαφοροποιημένων αλλά και πιο επεκτατικών και πολυπραγμόνων. Μια αναγκαία προσπάθεια έρευνας και ανάπτυξης πρέπει να συνοδεύεται από μείωση των πάγων τελών που επιβαρύνουν το αγροτικό κτηματολόγιο. Τέλος, η αναβάθμιση του αγροτικού ιστού εξαρτάται από μια καλύτερη ένταξη των γεωργών στην περιοχή τους, μέσω μιας «έξυπνης» εκμετάλλευσης του φυσικού χώρου τους: νέα ώθηση στις βιοτεχνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις, γενίκευση του τριτογενούς τομέα μέ-

σω του «πράσινου τουρισμού», διατήρηση του περιβάλλοντος, αναβάθμιση των κλάδων μεταποίησης των αγροτικών και δασικών προϊόντων καθώς και της ιχθυοκαλλιέργειας.

Στις ρίζες της πολιτιστικής ταυτότητας

Η διαμάχη, επομένως, θα επικεντρωθεί στη φύση των δραστηριοτήτων που πρέπει να προωθηθούν στη θέση της γεωργίας και στην απαραίτητη υπερτοπική αλληλεγγύη (και συνεπώς εθνική), για την εφαρμογή μιας ειδικής πολιτικής στις περιοχές όπου η τοπική οικονομία αποδομείται.¹² Οι εφαρμογές αυτές είναι ιδιαίτερα επείγουσες και ξεπερνούν το οικολογικό και πολιτικό πλαίσιο. Υπεισέρχονται στο πλαίσιο ενός προγράμματος πολιτιστικής ταυτότητας, που η Ευρώπη, βαθιά ριζωμένη στην αγροτική καταγωγή της, οφείλει να αποκαταστήσει.

Για ν' ανταποκριθούν σ' αυτήν την πρόκληση έχουν επιστρατευθεί όλοι οι συντελεστές: οι αγρότες και βέβαια η Τοπική Αυτοδιοίκηση, αλλά επίσης και τα κράτη που, από απλοί θεατές της παρακμής, θα πρέπει να μετατραπούν σε δραστήριους συνεργάτες για την αναγέννηση του ευρωπαϊκού χώρου. Το να λαμβάνονται υπόψη οι πολλαπλοί πόροι των αγροτικών περιοχών «είναι ένα πραγματικό πλεονέκτημα στη μεγάλη οικονομική μάχη

του τέλους αυτού του αιώνα».¹³ Μ' άλλα λόγια, με το να κρίνει κανείς ότι η διαμάχη πρέπει να περιοριστεί σ' ένα καθορισμένο κύκλο μνημόνων και υπευθύνων των ασυνεχειών της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (PAC), μετέχει σε μια αυταρχική θεώρηση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Το δικαίωμα κάθε πολίτη ν' αποφασίζει για την ποιότητα του περιβάλλοντός του αποτελεί μια από τις βασικές αρχές κάθε δημοκρατίας.

Μετάφραση: Καίτη Οικονόμου
από τη *Monde Diplomatique*/
Απρίλιος 1989

11. Απόσπασμα από την ομιλία του προέδρου του Εθνικού Συνδέσμου των Συνδικάτων των Γεωργών (FNSEA), *Raymond Lacombe*, κατά την έναρξη της Εθνικής Ημερίδας του Αγροτισμού, 3 Δεκεμβρίου 1984.

12. Βλέπε ενημερωτική έκθεση της Γενικής Συνέλευσης 1988 του Εθνικού Συνδέσμου των SAFER: «Για μια νέα αναδιάρθρωση της κτηματολογικής πολιτικής».

13. Βλέπε περιοδικό *Après - demain*, No. 309, Δεκέμβριος 1988, άρθρο του *Marcel Dubois*: «Η γεωργία υπεράνω των στερεοτύπων».

